

TIJDSCHRIFT VAN DE VERENIGING VAN LERAREN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING IN NEDERLAND (V.G.N.)

UIT DE INHOUD:

- MEDEDELINGEN VAN DE C.E.G.E.S.-17
- DRS. J. BROUWER, GEDACHTEN OVER STAATSINRICHTING, GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTINGBOEKEN
- DR. P.F.M. FONTAIRE, CONFERENTIE VOOR GESCHIEDENISDIDAKTIK TE OSNABRÜCK
- J. BOUWSMA, "HELSINKI" IN BOEKAREST
- W. BAETEN, "DOSSIERS GESCHIEDENIS" IN HET BELGISCH ONDERWIJS
- J.C.M. GREEP EN P.H.F. GIELES, VAKWETENSCHAP EN VAKDIDAKTIK
- BOEKBESPREKINGEN
- ADVERTENTIES

KLEIO

VERSCHIJNT MAANDELIJKS

19e JAARGANG - 1 - 1978

VERENIGING VAN LERAREN GESCHIEDENIS EN STAATSIINRICHTING IN NEDERLAND (V.G.N.)

BESTUUR

DRS. J. BOUWSMA, *voorzitter*, Brokmui 40, Dokkum, tel. 05190-3598.
MEVR. DRS. E.J. KARREMAN, *1e vice-voorzitter*, Van Limburg Stirumstraat 13, Utrecht, tel. 030-514052.
J.P.M. HENKES, *2e vice-voorzitter*, *Mavocommissie*, Kerkendijk 96 b, Someren Heide, tel. 04937-3230.
MEVR. M.I. RÖDER, *1e secretaresse*, Van Tuyl van Serooskerkenstraat 113, Voorburg, tel. 070-861890.
DRS. J. DREWES, *2e secretaris*, Bachlaan 58, Alkmaar tel. 072-112015.
J.L. FRIELING, *penningmeester*, Pr. Beatrixlaan 31, Oegstgeest, tel. 071-152794.
postrekening 128701 t.n.v. penningmeester van de V.G.N. Vreeswijkstraat 329, Den Haag.
DRS. G.J. SLOOTWEG, *redactie kleio*, Van Kinsbergenlaan 21, Baarn, tel. 02154-15047.
DRS. J. BAALBERGEN, *Didaktiekcommissie*, Sandbergstraat 8, Abcoude, tel. 02946-3207.
DR. F.G.G. GOVERS, *Pedakcommissie*, Elzenstraat 12, Uden (N.B.R.) tel. 04132-64117.
M.J. VAN VELZEN, *Onderwijsadviescommissie*, Mgr. van Gilsstraat 6, Kerkrade, tel. 045-455941.
K. VAN DIJK, De Hoghe Weijdt 13, Heiloo, tel. 072-333570.

LEDENADMINISTRATIE

Aangifte en afschrijvingen van leden en informatie over contributiebetaling zenden aan: **Administratie V.G.N., J.W. Geldof, Veenendaalkade 256, 's-Gravenhage, tel. 070-674100**. Bij aangifte wordt verzocht mee te delen: naam, voorletters, eventueel titel, bevoegdheid, huisadres, telefoon- en netnummer, adres van de school waar men de hoofdbetrekking heeft.

CONTRIBUTIES

contributies vanaf 1 januari 1978.

Gewone leden: a. docenten havo, v.w.o. en h.b.o.

f 72,—

b. docenten mavo

f 48,—

Buitengewone leden: a. gepensioneerden en b. zij die wel geschiedenisbevoegdheid bezitten, maar geen les geven op scholen voor mavo, v.w.o. en h.b.o.

f 42,—

Aspirantleden: (Maximum 4 jaar)

f 36,—

Echtparen:

f 72,—

KLEIO

Tijdschrift van de Vereniging van leraren Geschiedenis en staatsinrichting in Nederland (V.G.N.), verschijnt tien maal per jaar.

REDACTIE

DRS G.J. SLOOTWEG, *voorzitter*, Van Kinsbergenlaan 21, Baarn, tel. 02154-15047.
DRS. F.R. KAT, *secretaris*, Jeudestraat 4, Zoelen (Gld.), tel. 03448-686.
J.L. FRIELING, *penningmeester*, Pr. Beatrixlaan 31, Oegstgeest, tel. 071-152794.
MEVR. DRS. J. RIJKEN, Maasstraat 72A3, Amsterdam, tel. 020-715133.
J. HARDERWIJK, Dorpstraat 54, Oud-Zuilen, post Maarssen, tel. 030-432876.
DRS. P. VAN HEES, Utrecht.
DR. S.Y.A. VELLENGA, Utrecht.

Abonnementen: voor leden gratis, voor niet-leden f 50,— per kalenderjaar.

Actieve leraren/leraressen kunnen alleen met goedvinden van het bestuur van de V.G.N. in aanmerking komen voor een abonnement.

Abonnementen, opgeven aan: **J.W. Geldof, Veenendaalkade 256, 's-Gravenhage, tel. 070-674100**.

Het geheel of gedeeltelijk overnemen van artikelen uit dit nummer is slechts toegestaan na onze schriftelijke goedkeuring.

De redactie.

MEDEDELINGEN VAN DE CEGES-17

De Mededelingen van de CEGES-16 verschenen in Kleio, 18e jaargang, no. 8, 1977, pag. 495-745.

In die Mededelingen waren opgenomen:

- het verslag over de werkzaamheden van de commissie van 1 januari 1976 tot 31 augustus 1977;
- in de bijlagen bij dit verslag zijn onder meer opgenomen:
 - het csegs-1977, eerste en tweede tijdvak;
 - reacties uit en contacten met het veld;
 - contacten met het ministerie;
 - de onderwerpen voor het csegs-1979;
 - enkele gegevens over de eindexamens geschiedenis aan de h.b.s. van ± 1863 tot ± 1923 met in de bijlagen opgaven van schriftelijke geschiedenisexamens uit die periode.

L.S.

In de u hier aangeboden Mededelingen van de CEGES-17 zijn opgenomen: de omschrijvingen van de twee onderwerpen voor het experimenteel centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting in 1979, te weten:

- Het einde van het Britse en het Franse wereldrijk;
- Nederland na 1945 (tot 1972).

Ter aanvulling is aan elke omschrijving toegevoegd: een (korte) literatuuropgave, een aantal namen, termen en begrippen, enig historisch materiaal.

In het kader van haar experimenten biedt de commissie de docenten de informatie over de examenonderwerpen voor 1979 weer in een andere samenstelling aan dan tot nu toe door haar gebruikt werd. Zoals reeds eerder is meegedeeld zal de commissie in haar komende enquête hier nader op ingaan.

Niets uit deze Mededelingen mag worden overgenomen zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de CEGES, verzoeken daartoe kunnen aan het secretariaat van de commissie* gezonden worden.

Vragen naar aanleiding van of op- en aanmerkingen over het in deze Mededelingen van de CEGES gepubliceerde worden eveneens gaarne op het secretariaat van de commissie ingewacht.

In opdracht van de CEGES,
C.M.H. Bosch.

* Het adres van het secretariaat is: Postbus 6, Overveen.

HET EINDE VAN HET BRITSE EN HET FRANSE WERELDRIJK

Inleiding

Verskillende ontwikkelingen brachten na de Tweede Wereldoorlog de dekolonisatie op gang en het einde van beide wereldrijken.

Om tot een noodzakelijke beperking te kunnen komen worden slechts die ontwikkelingen nader bekeken die geleid hebben tot:

1. Het ontstaan van India en Pakistan (1947).
2. Het onafhankelijk worden van Algerije (1962).

Uitwerking

1. *Het ontstaan van India en Pakistan (1947).*
 - Het Britse koloniale bewind (doel: zelfbestuur).
 - De Indische samenleving waarin hindoeïsme, kastenstelsel en mohammedanisme een overheersende rol spelen.
 - Verwachting en ontgoocheling van de Indische nationalisten na de Eerste Wereldoorlog.
 - De Indische nationalistische beweging;
 - de Congrespartij (Gandhi, Nehru);
 - de Mohammedaanse Liga (Jinnah).
 - De Britse reactie op het Indisch nationalisme tussen de twee wereldoorlogen.
 - De Indische nationalisten en de Tweede Wereldoorlog.
 - De Britse reactie op het Indische onafhankelijkheidsstreven tijdens en na de Tweede Wereldoorlog.
 - Het ontstaan van een onafhankelijk India en Pakistan in 1947, beide lid van de Commonwealth.
2. *Het onafhankelijk worden van Algerije (1962).*
 - Het Franse koloniale bewind (doel: assimilatie).
 - De bijzondere verhouding tussen Frankrijk en Algerije.
 - Groei van nationalisme door en na de Tweede Wereldoorlog.
 - De opstand van 1954 en de ontwikkelingen daarna.
 - De val van de Vierde Republiek.
 - De positie van de president in de Vijfde Republiek.
 - De Gaulle en Algerije.
 - Het verzet tegen De Gaulle's beleid.
 - De onafhankelijkheid van Algerije (1962).

Enige literatuur

1. Het ontstaan van India en Pakistan (1947).

H. Bergema (red.), *Pioniers van het nieuwe Azië*, Franeker, z.j. (1960), waarin bijdragen over Gandhi, Nehru, Jinnah.

Chanakya, *Nehroe, portret en zelfportret*, Amsterdam, 1961.

Mahatma Gandhi, *Wij zijn allen broeders. Leven en gedachten van Mahatma Gandhi naar zijn eigen woorden*, Drachten, 1969.

Stephen Hugh-Jones, *Machten van Azië. India, Pakistan, China, Japan en Indonesië in de*

20ste eeuw, Amsterdam/Antwerpen, 1972. De paragrafen 2, 3, 4, 5, 6, 7, 14, 15 en 16 geven op overzichtelijke wijze beknopte informatie.

Keesings Historisch Archief, diverse jaargangen.

A.F. Manning (red.), *Onze jaren. De wereld na 1945. Geschiedenis van de eigen tijd*, Amsterdam, 1976 (2e druk):

deel 1, aflevering 10: *De roep om zelfbestuur*, pag. 289 e.v., waarin de artikelen: *Brits-Indië of de praktijk. De ontwikkeling van het nationalisme in Brits-Indië. De profeet van Satyagraha, Mohandas Karamchand Gandhi (1869-1948), Indisch nationalistisch leider*;

deel 2, aflevering 18: *Brits-Indië: vrij uiteen*, pag. 549 e.v.

G. Schenkel, *Gandhi, leven en werk*, Zeist, 1961, (Phoenix Pocket nr. 61).

A.J.P. Taylor (red.), *Standaard geschiedenis van de 20e eeuw*, Antwerpen/Utrecht, 1970/1: deel 3, waarin de hoofdstukken: *Indië, 1919-1939. Tanende Britse glorie in Voor-Indië*, pag. 53 e.v.; *Groot-Brittannië en de dominions*, pag. 361 e.v.; *De Britten in India, 1918-1939. Nationalisme in Brits-Indië*, pag. 381 e.v.;

deel 5, waarin het hoofdstuk: *Voor-Indië, 1936-1947. Onafhankelijkheid en scheiding in India*, pag. 303 e.v.

S. de Vries (red.), *Winkler Prins Grote Wereldgeschiedenis*, Amsterdam/Brussel, 1976, deel 6, pag. 136 e.v.

2. Het onafhankelijk worden van Algerije (1962).

Charles de Gaulle, *Memoires van de verwachting*, Bussum, 1971.

G.B.J. Hiltermann, *Charles de Gaulle en de Fransen*, Baarn, 1967.

Ernest Mignon, *Alzo sprak de Gaulle*, Amsterdam/Antwerpen, z.j. (1963?).

Keesings Historisch Archief, diverse jaargangen.

A.F. Manning (red.), *Onze jaren. De wereld na 1945. Geschiedenis van de eigen tijd*, Amsterdam, 1976 (2e druk):

deel 3, aflevering 43: *Algerije eist vrijheid*, pag. 1345 e.v.;

aflevering 49: *Franse Algerijnen in verzet*, pag. 1539 e.v.;

aflevering 50: *Algerije onafhankelijk*, pag. 1571 e.v.;

A.J.P. Taylor (red.), *Standaard geschiedenis van de 20e eeuw*, Antwerpen/Utrecht, 1969: deel 6, waarin de hoofdstukken: *De Algerijnse opstand*, pag. 15 e.v.;

De Vierde Republiek, pag. 107 e.v.; *De Gaulle en de Vijfde Republiek*, pag. 328 e.v.;

S. de Vries (red.), *Winkler Prins Grote Wereldgeschiedenis*, Amsterdam/Brussel, 1976, deel 6, pag. 136 e.v.

Enkele namen, termen en begrippen

Algérie française – Assemblée nationale (= Nationale Vergadering) – assimilatie – autonomie – barricade – burgerlijke ongehoorzaamheid – colons – Commonwealth – Congrespartij – Conservatieve Partij – dekolonisatie – dominion – empire – extremisten – FLN (= Front de Libération Nationale = Nationaal Bevrijdingsfront) – Gemenebest – geweldloos verzet – hindoes – imperium – Islam – kastenselsel – Labour Party – Mahatma – Moslem Liga – moslems – nationalisme – neo-kolonialisme – non-coöperatie – onaankaakbaren – OAS (= Organisation de l'Armée Secrète = Organisatie van het geheime leger) – onderkoning – paria's – Pax Britannica – rebellie – referendum – Ronde Tafel Conferentie – Satyagraha – spinnewiel – ultra's – Vierde Republiek – Vijfde Republiek – vreemdelingenlegioen – zelfbeschikkingsrecht – zelfbestuur – zoutmars – zoutmonopolie.

HISTORISCH MATERIAAL

1. "Progress to liberty — Amritsar style", 1919; prent van David Low in: Low's autobiography, London, 1956, pag. 97.
2. De Prins van Wales in Indië, 1921/22; Een koning vertelt. Memoires van Z.K.H. de Hertog van Windsor, Amsterdam/Brussel, 1952, pag. 200 e.v.
3. Foto van het spandoek "Tell daddy we are all happy under British rule" tijdens het bezoek van de Prins van Wales in 1921/22 aan Brits-Indië; J.M. Romein e.a., Een wereld beweegt, Rotterdam, 1958, pag. 131.
4. Foto van Gandhi te Londen tijdens de Ronde Tafel Conferentie in 1931; Helmut and Alison Gernshelm, Historic events, 1839-1939, London, 1960, pag. 216.
5. Foto van een zitting van de Ronde Tafel Conferentie in Londen, 1931; J.M. Romein, a.w., pag. 132.
6. Churchill over Brits-Indië, 1931; Winston Churchill, Memoires over de Tweede Wereldoorlog. De storm steekt op, van oorlog tot oorlog, 1919-1939, Amsterdam/Brussel, 1948, pag. 83/4; Lewis Broad, Winston Churchill, Amsterdam/Brussel, 1952, pag. 178/79.
7. Prent "Moeilijkheden in Voor-Indië, Gandhi vrij, gevangen", 1932/33; M. van Blankenstein, L. Cohen, Het jaar 1933, Zeist, z.j., pag. 80.
8. "Yah, untouchable!"; prent van David Low in de Evening Standard van 19 juni 1933.
9. Jinnah tijdens een bijeenkomst van de Moslim Liga, 1937; D.S. Attema, Mohammed Ali Jinnah; in: H. Bergema, Pioniers van het nieuwe Azië, Franeker, z.j. (1960), pag. 217 e.v.
10. Nehru voor de rechter, 1939; A. Pos, Jawaharlal Nehru; in: H. Bergema, a.w., pag. 147 e.v.
11. Het Indië van Gandhi en Nehru; Het Vaderland, 10 oktober 1939.
12. Gandhi en Nehru; A. Pos, a.w., pag. 153 e.v.
13. De Pakistan-resolutie, 1940; D.S. Attema, a.w., pag. 219 e.v.
14. De Congres-resolutie, 1942; D.S. Attema, a.w., pag. 222 e.v.
15. Attlee over India; Clement Attlee, Mijn Labourparty, Amsterdam, 1946, pag. 133.
16. Foto van Gandhi en Nehru, 1946; The Illustrated London News, 6 juni 1964, pag. 900.
17. Gandhi's ideaal?; Eindhovens Dagblad, 27 april 1946.
18. Moeilijkheden zonder einde tusschen Hindoes en Moslems; De Tijd, 19 augustus 1946.
19. "Engelands positie", 1946; prent van Strube in de Daily Express; De Wereldkroniek, 28 september 1946.
20. India voor de beslissing; De Tijd, 30 november 1946.
21. Het wil niet in India; De Nieuwe Nederlander, 5 december 1946.
22. Een naderende tragedie; N.R.Crt., 19 december 1946.
23. "De ineenschrompeling van een wereldrijk", 1947; prent van Jordaan in de Wereldkroniek, 22 maart 1947.
24. "The rope trick", 1947; prent van Illingworth in Punch, augustus 1947.
25. 14 augustus 1947, 12 uur 's nachts in Delhi; A. Pos, a.w., pag. 139.
26. Voor-Indië op eigen benen; Algemeen Handelsblad, 14 augustus 1947.
27. "Blessed are the peacemakers . . .", 1948; prent van Vicky in The News Chronicle, 19 januari 1948.
28. Evolutie van een empire; Algemeen Handelsblad, 5 mei 1949.
29. De Gaulle over Frankrijk en Algerije; Charles de Gaulle, Memoires van de verwachting, Bussum, 1971, pag. 46 e.v.
30. Proclamatie van het Nationale Bevrijdingsfront (FLN), 1954; A.F. Manning (red.), Onze jaren. De wereld na 1945. Geschiedenis van de eigen tijd, Amsterdam, 1976 (2e druk), deel 3, pag. 1356.
31. Een Algerijns vluchtelingenkamp; A.F. Manning (red.), a.w., pag. 1368.
32. "Roept daar iemand?"; prent van Boost in De Tijd, 21 mei 1958.
33. Aldus sprak De Gaulle I (1958); Keesings Historisch Archief, no. 1405, van 26 mei tot 1 juni 1958, pag. 14085.
34. "De loods komt aan boord"; prent van Opland in De Volkskrant, 31 mei 1958.
35. Affiche met portret van generaal De Gaulle en de woorden "Algérie française", juni 1958; Histoire pour tous, hors série no. 3, 1977, pag. 75.
36. "Nou, tabeh, dan . . . Tot over zes maanden — misschien!"; prent van Jordaan in Het Parool, 5 juni 1958.
37. "Achter tralies . . ."; prent van Opland in De Volkskrant, 7 juni 1958.
38. "When you've finished your bath, . . ."; prent van Franklin in de Daily Mirror, 18 september 1959.

39. "Alors, say "Vive de Gaulle" again . . ."; prent van Vicky in de New Statesman, 30 januari 1960.
40. Een oproep aan het Algerijnse volk om de strijd voort te zetten, 1960; A.F. Manning (red.), a.w., pag. 1557.
41. Colons over Algerijnen; Nieuwe Haarl. Courant, 6 december 1960.
42. "Fata morgana"; prent van Jordaan in Vrij Nederland, 5 november 1960.
43. "Drie patriotten"; prent van Hicks in Die Welt, overgenomen in Elseviers Weekblad, 12 november 1960.
44. "Zwischen zwei Barrikaden"; prent van Steger in Die Weltwoche, 16 december 1960.
45. "De Gaulle als scheidsrechter"; prent van Mansbridge in de Sunday Times, 18 december 1960.
46. Op de rand van een burgeroorlog, april 1961; Algemeen Dagblad, 24 april 1961.
47. Onbeperkte macht voor president De Gaulle; Algemeen Dagblad, 24 april 1961.
48. "De droom van de Algerijnen"; prent in Vrij Nederland, 27 mei 1961.
49. De droom wordt werkelijkheid, 1962; A.F. Manning (red.), a.w., pag. 1589.
50. "Arc de triomphe"; prent van Opland in De Volkskrant, 19 maart 1962.
51. Het bestand; commentaar van L. de Jong in Vrij Nederland, 21 maart 1962.
52. Vluchtelingen overstroomden Frankrijk; De Volkskrant, 29 mei 1962.
53. Affiche OAS met de woorden: "Aux armes citoyens", juni 1962; Histoire pour tous, hors série no. 2, 1977, pag. 138.
54. "Brave jongens"; prent van Behrendt in het Algemeen Handelsblad, 26 juni 1962.
55. Algerije stemde massaal "ja" voor onafhankelijkheid; Algemeen Handelsblad, 2 juli 1962.
56. Aldus sprak De Gaulle II (1962); Charles de Gaulle, a.w., pag. 145.
57. De president in de Vijfde Republiek; Haarlems Dagblad, 10 oktober 1962; Time, 7 december 1962.

Prent van David Low naar aanleiding van het optreden van de Britten in Ierland en van het bloedbad dat zij in Amritsar in Indië aangericht hadden.

PROGRESS TO LIBERTY—AMRITSAR STYLE (1919)

DE PRINS VAN WALES IN INDIË, 1922

In 1922 bracht de Prins van Wales, de latere koning Eduard VIII, een bezoek aan Indië. Hij schrijft er over in zijn memoires:

Terwijl de uitgebreide voorbereidingen voor mijn reis tussen Whitehall en Delhi werden uitgewerkt, was het nog onzeker hoe Mahatma Gandhi en zijn radicale Congrespartij op mijn bezoek zouden reageren. Zou hij proberen roet in het eten te gooien? In regeringskringen werd deze gezwoven vijand van het Britse beheer, met zijn lendendoek, zijn spinnewiel, zijn campagne voor 'non-coöperatie' met de Britse regering, zijn vasten, zijn verbranden in het openbaar van Brits laken, beschouwd als een sinistere, zij het ook enigszins belachelijke figuur. Bij de onlangs in werking getreden hervormingen . . hadden de Indiërs het recht gekregen, onder zekere beperkingen deel te nemen aan de regering, hetgeen een grote stap was in de richting van een uiteindelijk, doch naar aangenomen werd nog ver verwijderd zelfbestuur. Deze concessies waren echter als verre van bevredigend voor de aspiraties der Indische politici zonder meer door Gandhi en zijn volgelingen van de hand gewezen. Hij had juist al een beroep op zijn volgelingen in Bombay gedaan, een 'hartal' - een staking - op touw te zetten op de dag van mijn aankomst. Hij had hun gelast binnenshuis te blijven bij wijze van protest en hun huizen met zwart vlaggendoeck te bedekken als blijk van hun verlangen om zich vrij te maken van het Britse gezag. Toen de Renown dus op een warme ochtend in November de haven binnenstoomde heerste er onder de Britse en Indische autoriteiten bezorgdheid, welke door mijn staf gedeeld werd, dat men mij zou begroeten met lege straten, beledigende plakkaat en misschien zelfs wel met daden van geweld.

De volgende morgen ging ik bij de Apollo Bunder, de beroemde Poort van Indië, aan land terwijl de zon aan een onbewolkte hemel stond, onder het gebulder van de saluutschoten van het Oost-Indische eskader dat in de baai voor anker lag. Daar stond de Onderkoning, Lord Reading, met tropenhelm en in grijze jacquet, met de Star of India op zijn borst, als een indrukwekkend voorbeeld van het Indische protocol. Naast hem stond Sir George Lloyd, gouverneur van het presidentschap Bombay. Achter hen de regerende vorsten of hun zoons, die mij op mijn rondreis zouden vergezellen, allen in hun glinsterende zijden gewaden en met hun rijk met juwelen bestikte pagari's op: de Maharadja's van Patiala, Jodhpur, Dholpur, Dahr en Rutlaim en de Nawabs van Bahawalpur en Palanpur. En een heel eind verder de massa's Indiërs die, zover als het oog reikte, samengestroomd waren om de 'Shahzada Sahib' te verwelkomen. Een lange rode loper leidde naar een paviljoen met vergulde minarets, waarvan de middelste koepel schitterde in de kleuren van het koninklijke wapenschild. Lord Reading geleidde mij naar dit paviljoen en toen bevond ik mij in een klein amphitheater waar ettelijke duizenden mensen, Europeanen zowel als inlanders, in rijen op banken zaten. Hier las ik een boodschap voor van de Koning-Keizer en voegde er namens mij zelf aan toe: "Ik wil u leren kennen en ik wil dat u mij leert kennen."

Daarop volgde een rit in staatsiekoetsen door de straten van Bombay. Ik zat in een rijtuig terwijl een khidmatgar een met goud bestikt zonnescherm boven mijn hoofd hield. Het was een kleurige processie met officieren in groot tenue die naast het rijtuig reden, terwijl het zonlicht schitterde op de stalen lanspunten van de bereden Indische

lijfwacht van de gouverneur. Gelukkig was Gandhi's 'hartal' slechts een gedeeltelijk succes. Ondanks de bevelen aan zijn volgelingen waren er duizenden Indiërs op de been om me naar het regeringsgebouw op Malabor Point te zien rijden. En zij brachten een geluid voort, zoals ik nergens anders uit mensenlippen heb horen opstijgen - niet zozeer een gejuich als wel een geweldig gemurmel van verruktheid, onderbroken door het kletterende geluid van het handgeklap dat het gebruikelijke teken van goedkeuring van de oosterling is.

(Uit: Een koning vertelt. Memoires van Z.K.H.de Hertog van Windsor, Amsterdam/Brussel, 1952, pag.200 e.v.)

Bezoek van de Prins van Wales aan Brits-Indië. Op het spandoek staat: Tell daddy we are all happy under British rule.

Een bijeenkomst tijdens de Ronde Tafel Conferentie te Londen in 1931.

CHURCHILL OVER BRITS-INDIË

In 1931 in het Lagerhuis:

Ter gelegenheid van de openingszitting van het nieuwe Parlement vroeg de Regering een motie van vertrouwen met betrekking tot haar beleid in Brits-Indië. Hierop diende ik het volgende amendement in:

Mits de bedoelde politiek dit Huis in geen enkel opzicht zal mogen verplichten in Indië een Dominion-staatsregeling tot stand te brengen, zoals die omschreven is in het Statuut van Westminster . . . En voorts, dat geen vraagstuk van zelfbestuur in Indië op dit kritieke ogenblik de uiteindelijke verantwoordelijkheid van het Parlement voor de vrede, de orde en het goede bestuur in het Indische Rijk zal verzwakken.

Bij deze gelegenheid sprak ik niet minder dan anderhalf uur lang; men hoorde mij aandachtig aan. Maar over dit onderwerp kon men, precies als later over de Defensie, niets zeggen dat ook maar het geringste effect had. Thans hebben wij langs andere, indirecte weg evengoed in het Oosten ons vreselijk einddoel bereikt: de slachting van honderdduizenden arme mensen, die niets anders wilden dan hun brood verdienen onder vreedzame en gerechte omstandigheden. Ik nam de vrijheid de onwetende Parlementsleden van alle partijen het volgende mede te delen:

Stort het Britse gezag te eniger tijd ineen, zo zal de oude haat tussen Moslems en Hindoes herleven en wederom kwaadaardige vormen aannemen. Wij kunnen ons de aard dezer haatgevoelens slechts moeilijk indenken. Er zijn in Indië hele volksmassa's, die aan elkaar grenzen en haar gehele leven lang in elkanders onmiddellijke nabijheid hebben gewoond, doch elkander eigenhandig aan stukken zullen rijten, zowel mannen en vrouwen als kinderen, wanneer zij maar eenmaal in de greep zijn geraakt van deze alles-overheersende hartstochten. In geen honderd jaren zijn de betrekkingen tussen Moslems en Hindoes zo vergiftigd geweest als sedert Engeland de situatie niet meer meester kon blijven en men mocht aannemen, dat het bereid was het toneel te verlaten wanneer het daartoe aanzegging kreeg.

Bij de stemopneming brachten wij echter nauwelijks meer dan veertig stemmen bijeen tegenover alle drie de Partijen in het Lagerhuis. Wij moeten vaststellen, dat dit een droeve mijlpaal is geweest op de weg omlaag.

(Uit: Winston Churchill, Memoires over de Tweede Wereldoorlog. De storm steekt op, van oorlog tot oorlog, 1919-1939, Amsterdam/Brussel, 1948, pag.83/4.)

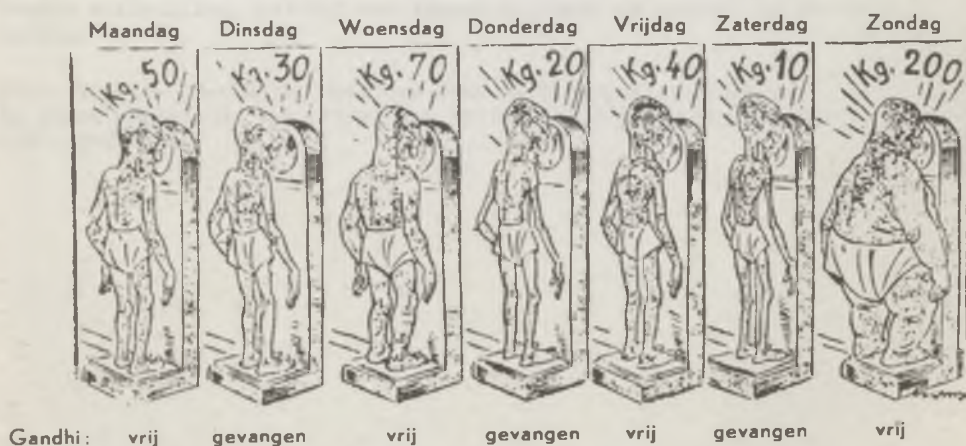
X

In 1931 tijdens een demonstratie in de Albert Hall in Londen:

"Is er wel een treuriger schouwspel te vinden dan dat van een machtig land als het onze dat met beide handen, en tot nog toe met vrijwel algemene instemming, het grote erfdeel wegwerpt dat het door de eeuwen heen heeft vergaard? Is er wel een vreemder, wanstaltiger, perverser schouwspel te vinden dan dat van de onderkoning (Lord Irwin) en de hoge dienaren van de Kroon in Indië die al hun invloed en gezag aanwenden tot het verenigen en samensmeden van alle machten die ons bestuur over Indië vijandig gezind zijn? Wij keren onze vrienden, de elementen waarop wij ons in Indië zouden moeten verlaten, tot hun verbijstering een voor een de rug toe, zodat wij hen er tenslotte zelfs toe brengen zich aan te sluiten bij hen die ons uit het land willen verjagen. Het is een daad van afschuwelijke zelfverminking die door alle landen ter wereld met stomme verbazing wordt gadeslagen. De vorsten, de Europeanen, de Moslems, de paria's, de indo's - geen van allen weten zij meer wat zij doen moeten of bij wie zij hun heil kunnen zoeken, nu zij blijkbaar door Groot-Brittannië in de steek worden gelaten. . . Ik ben tegen deze overgave aan Gandhi. Ik ben tegen deze besprekingen en overeenkomsten tussen Lord Irwin en Gandhi. Gandhi symboliseert de permanente uitsluiting van de Engelse handel uit Indië. . . Op hetzelfde ogenblik dat ge, met opoffering van alle Britse belangen en alle garanties en middelen tot bescherming van vrede en vooruitgang in Indië, met Gandhi tot een vergelijk komt, telt Gandhi niet langer mee in de Indische situatie. Nehru, zijn jonge rivaal in de congrespartij, staat al klaar hem te ontronen zodra hij de laatste druppel uit de Britse citroen heeft geperst. Door Gandhi achterna te lopen en te proberen op Gandhi te bouwen; door in de waan te verkeren dat Mr. Ramsay MacDonald en Mr. Gandhi en Lord Irwin Indië vrede en vooruitgang zullen brengen zouden wij ons overgeven aan een krankzinnige droom, gevolgd door een verschrikkelijk ontwaken."

(Uit: Lewis Broad, Winston Churchill, Amsterdam/Brussel, 1952, pag.178/79.)

Moeilijkheden in Voor-Indië.

Churchill is het niet eens met de Indische politiek van zijn partijleider Baldwin (van de Conservatieve Partij).

"YAH, UNTOUCHABLE!"

JINNAH TIJDENS EEN BIJeenKOMST VAN DE MOSLIM LIGA, 1937

Op een bijeenkomst van de Liga zei Jinnah:

"De tegenwoordige leiding van het Congres, speciaal gedurende de laatste tien jaar, is er voor verantwoordelijk, dat de moslims van India al meer van hen vervreemd zijn geraakt, daar men een politiek nastreefde, die uitsluitend een hindoe-politiek was. Sinds zij in zeven provincies, waar zij een meerderheid uitmaakten, regeringen hebben gevormd, hebben zij door hun woorden, daden en programma steeds duidelijker getoond, dat de moslims geen enkele rechtvaardige of billijke behandeling van hun kant te wachten staat. Waar zij maar in de meerderheid waren en waar het hun maar paste, weigerden zij samen te werken met de moslimse Liga en vroegen onvoorwaardelijke onderwerping en ondertekening van de door hen gevraagde beloften . . Hindi moet de nationale taal van India zijn. Het "Bande Mataram" moet het volkslied wezen en aan allen opgedrongen worden. De Congres-vlag moet gehoorzaamd en vereerd worden door allen zonder uitzondering. Nauwelijks staande op de drempel van hoe geringe verantwoordelijkheid ook, heeft de meerderheidsgemeenschap duidelijk getoond, dat hun bedoeling is: Hindoestan voor de hindoes. Het resultaat van de tegenwoordige Congrespolitiek zal zijn - ik waag het te zeggen -: verbittering van de klassen, oorlog tussen de religies, en als consequentie daarvan versterking van de imperialistische macht . . . Het Congres met al zijn grootspraak heeft in het verleden niets gedaan voor de moslims. Het heeft gefaald vertrouwen in te boezemen en een gevoel van veiligheid onder de moslims en andere minderheden te wekken."

(Uit: D.S.Attema, Mohammed Ali Jinnah; in: H.Bergema, Pioniers van het nieuwe Azië, Franeker, z.j. [1960], pag.217 e.v.)

NEHRU VOOR DE RECHTER, 1939

In 1939 werd Nehru voor de achtste maal gevangengenomen vanwege zijn leidend aandeel in een ongehoorzaamheidsactie. Voor de rechter legde hij toen de volgende verklaring af:

"Ik sta voor u als iemand, die onderzocht wordt over zekere misdaden tegen de staat. U bent een symbool van die staat. Maar ik ben ook iets meer dan een individueel persoon, ik ben ook een symbool op dit ogenblik, een symbool van Indisch nationalisme, dat vastbesloten is uit te breken uit het Britse rijk en de onafhankelijkheid van India te bereiken. Niet zozeer ben ik het, over wie u recht zoekt te spreken en oordeel velt, maar de honderden millioenen van het volk van India, en dat is een geweldige taak zelfs voor een trots rijk. Misschien is het zo, dat, ofschoon ik voor u sta om verhoord te worden, het het Britse rijk zelf is, dat verhoord wordt voor de rechtbank van de wereld. Er zijn sterker krachten in de wereld aan het werk dan rechtbanken; er zijn elementaire drangen naar vrijheid en voedsel en zekerheid, die geweldige mensenmassa's bewegen, en de geschiedenis wordt door hen gevormd. De toekomstige verslaggever van deze geschiedenis zou wel eens kunnen zeggen, dat in het uur van de opperste beproeving de Britse regering en het Britse volk hebben gefaald, omdat ze zich niet konden aanpassen aan een veranderende wereld. Hij zal misschien peinen over het lot van rijken, die altijd door deze zwakheid gevallen zijn en zal het het noodlot noemen. Bepaalde oorzaken bewerken onvermijdelijk bepaalde resultaten. We kennen de oorzaken; de resultaten komen onverbiddelijk in hun gevolg. Het betekent weinig wat er met mij in dit proces of in het gevolg daarvan gebeurt. Individuele personen tellen weinig mee, ze komen en gaan, zoals ik zal gaan, als mijn tijd voorbij is. Maar het betekent veel, wat er met India gebeurt en met zijn millioenen zonen en dochters. Dat is de zaak, waarop het aankomt, en dat is uiteindelijk de kwestie, waarop het voor u aankomt. Als de Britse regering zich verbeeldt, dat ze kan voortgaan hen te exploiteren en met hen te spelen tegen hun wil, zoals het in het verleden zo lang met hen gedaan is, dan vergist ze zich jammerlijk. Ze heeft dan hun temperament verkeerd beoordeeld en de geschiedenis tevergeefs gelezen."

(Uit: A.Pos, Jawaharlal Nehru; in: H.Bergema e.a., Pioniers van het nieuwe Azië, Franeker, z.j. [1960], pag.147 e.v.)

HET INDIË VAN GANDHI EN NEHRU

Gandhi's macht over de massa; Jong Indië in verzet tegen de berusting en de apathie.

Gevaren voor Engeland, wanneer Rusland mee zou gaan doen aan den oorlog.

Gandhi, de grijze strijder voor een onafhankelijk Voor-Indië, is 70 jaar geworden. Geboren 2 October 1869 te Porbandar, aan de Westkust van Indië, is hij thans de man om wien alles in dit uitgestrekte land van 350 millioen inwoners draait, zonder wiens goedvinden niets geschiedt, wat betrekking heeft op het groote schaakspel van Hindustans onafhankelijkheidspolitiek. Zijn leven is vol tegenstellingen: hij is een heilige, maar hij is tevens de sluwste politicus, dien Indië ooit heeft voortgebracht. Hij was de zoon van een goudgetulbanden Dewan of Eerste Minister, gesproken uit . . . een rijke koopmanskaste, maar hij is gehuld in een enkele lap van zelfgesponnen "Khadi" en predikt bezitsloosheid en soberheid. Van jongsaf aan van een hartstochtelijke natuur, leeft hij sinds zijn 31e jaar een leven van sexueele onthouding. Hoewel geen officieel lid van de Congrespartij, leidt hij de geheele beweging, leiders en al. Vanuit een schamele, uit leem opgetrokken hut, waarin hij leeft in een afgelegen gehucht, meer dan een half uur van spoor- en autoweg verwijderd, wordt een keizerrijk, een half werelddeel geregeerd; daar ontvangt hij politici en handelsdelegaties, vorsten en kastelooze paria's, voor wier rehabilitatie in de Hindoesche gemeenschap hij pleit en die hij tempels binnenleidt, eeuwen voor hen gesloten en thans door zijn invloed hun door Maharaja's geopend. Hij noemt hen Harijans, "Kinderen Gods", hen die tot nog toe "Onaantastbaren" waren. Hij kent het Rijk der Stilte, maar kan soms opvliegen of uren-, neen dagenlang verdriet hebben en tobben om een kleine fout door iemand uit zijn naaste omgeving gemaakt, een onhandig of beleedigend woord, een krenking zelfs aan een dier en verwijt zich zelf dan dat hij dat niet heeft voorzien, dat hij niet genoeg voorbeeld is geweest en doet dan terwille van een ander zelf boete door een dag van vasten. Dit geeft vaak moeilijkheden en wrijvingen in zijn huishouden en naaste omgeving.

Zijn vasten is voor hem geen middel ter verkrijging van iets dat hij wenscht, zooals zoo vaak oppervlakkig verondersteld wordt, neen, het is voor hem een boetedoening voor het kwaad van anderen en eerst wanneer deze dat kwaad inzien en herstellen, heeft hij voor zich de zekerheid, dat hij genoeg geboet heeft voor "eigen" fout of onvermogen en met dit vasten ophouden kan.

Kracht der onthouding.

Mahatma Gandhi . . . kent de kracht der onthouding.

Niet alleen van genot, maar ook van de zoogenaamde noodzakelijke dingen des levens. Zoo heeft hij de gelofte gedaan tot zwijgen, één dag per week, en er is niets, zelfs geen nationaal belang, dat hem hiervan kan doen afwijken. Dit is op zich zelf reeds een groote kracht en eischt een ontzaglijke wilsinspanning en deze vaste dag van zwijgen - een vast rythme is hiervoor noodig - geeft den mensch rust en bezinning. Het kalmeert alle zenuwen meer dan iets anders dit zou kunnen doen.

Iederen Maandag geschiedt dit en dezen dag wijdt hij dan hoofdzakelijk aan studie en meditatie. Kan een interview of belangrijke bespreking niet op een anderen dag geschieden, dan zal hij dezen dienst nooit weigeren, maar dan geeft hij zijn antwoorden schriftelijk.

Zoo gebeurt het vaak, dat bij een zitting van den Oppersten Raad der Congrespertij, die iedere drie maanden gedurende een week bijeenkomt en bij buitengewone zittingen die niet anders dan op zoo'n Maandag geregeld kunnen worden, Gandhi daarbij zit en telkens schriftelijk zijn meening te kennen geeft.

Invloed op de massa.

Deze door en door geestelijke levensinstelling verklaart den enormen invloed dien hij op de gelijkelijk ingestelde Indische volksmassa heeft.

Het is niet alleen omdat dit op hun godsdienstige verbeelding werkt, maar veeleer omdat hij inderdaad die zekere mystieke kracht bezit, die slechts door zoo'n levensinstelling verworven kan worden. Zijn raad, zijn antwoord is altijd het juiste (ik overdrijf hier niet) en hij weet tusschen alle uitersten van aan zijn rechten vasthoudende Brit en het soms al te voortvarende, tot communisme overhellende linksche partijlid, heen te zeilen.

Waar hij ook is, in zijn dorpsresidentie Wardha of op reis, iederen avond houdt hij zijn gebedsstonde, die openbaar is en waar honderden samenstroomen. Hij zelf zit dan in meditatie verzonken in het midden, hij spreekt geen woord. Anderen, onder wie ook Miss Slade, een dochter van een Engelsch admiraal en de getrouwe verzorgster van zijn huis, zeggen en zingen de Sanskritgebeden uit de Veda's. Een Tibetaansche priester leidt de ceremonie in, iets bijzonders, omdat de Tibetanen Boeddhisten zijn en deze godsdienst in Indië zelf uitgestorven is. Gebeden van andere godsdiensten, Christelijke en Mohammedaansche en Parsische sluiten de ceremonie af, die ongeveer een half uur duurt en een diepen indruk maakt.

Het Congres van Haripura.

Ikzelf heb eenige malen zoo'n stonde bijgewoond, in Bombay en in het groote Congres van Haripura, de 51ste zitting van de Indische Nationale Congrespertij, in 1938 gehouden in het kleine dorpje Haripura in de provincie Bombay. Ongeveer 500.000 menschen waren die dagen samengestroomd van alle deelen van het land, leiders, leden, boeren uit den omtrek, in een groot tentenkamp, dat zich uitstreckte over 3 mijlen lengte (4½ km) en 200 hectare grond besloeg. In die geheele menigte bevonden zich slechts twee Europeanen, Lord Samuel, de huidige Engelsche gezant in de Vereenigde Staten, die toen een studiereis door Indië maakte en een groot bewonderaar is van het land en zelfs van zijn leiders, en ik. De uit bamboe en matten opgetrokken tentenstad lag aan een groote rivier, de Tapti, 11 mijl verwijderd van het dichtstbijzijnde spoorwegstation, midden op het platteland, zooals Gandhi dit wenschte (daar toch klopt het werkelijk hart van Indië) en duurde een

week. Een pontonbrug was gelegd over de rivier, een eigen waterleiding gebouwd met 3 betonnen putten in de rivier, electriciteit en telefonische verbinding aangevoerd van 33 mijl ver, autowegen, busdiensten geschapen, ja, zelfs een nieuw station gebouwd en dat alles voor den tijd van één enkele week.

Toch waren het dingen van blijvende waarde voor die streek; een ander jaar geschiedt dat elders. 12.000 menschen konden tegelijk eten in de enorme eettenten, 300 koks bereidden den geheelen dag door het eten, 5000 serveerden het. Er waren 1200 sanitaire werkers, vrijwilligers van goede familie, en dat wil wat zeggen in een land, waar het sanitaire werk in handen is van de 'Onaantastbaren', de als slaven geboren en een andere kaste zich met dit werk verontreinigd acht. En dit alles is het werk van één man, van Gandhi alleen.

Op den openingsdag, een Zondag, waren meer dan 250.000 menschen rond het spreekgestoelte opgesteld, in een halven cirkel, in enorme vakken verdeeld en voorbeeldig in toom gehouden door 'vrijwilligers', een soort nationalistische padvindersonorganisatie. Vooral in het oog sprongen de meisjesvrijwilligers, de 'Desh Sevikas' (Dienaressen des Vaderlands), gehuld in hun fel oranje sari. Want oranje is de kleur van het Congres, de vlag van het jonge Indië is oranje, wit, groen, waarvan oranje de kleur is van de Hindoes (God Krishna draagt een saffraankleurig gewaad), groen de kleur der Mohammedanen en het wit die van de kleine volksgroepen, de Christenen, Parsi's of volgelingen van Zoroaster en van de Sikhs.

Zoo staan die Desh Sevika's daar als oranjevlekken te midden van de ontzaglijke, grootendeels in het wit gekleede menigte. Een stralende, te verblindende en te warme zon overgiet het geheel. De orde is volmaakt en als na een aantal volksliederen door een koor van Bengaalsche jongens en meisjes van Tagores Universiteit eerst de leiders in processie, met muziek voorop, binnenkomen en dan Gandhi met enkele getrouwen, is de stilte volmaakt. Eerbied alom: dit oud, mager mannetje is het symbool van Indië, oud in jaren, ja eeuwenoud, mager door de ongelooflijke armoede en voortdurende ontbering van Indië's lage volksklassen, maar van een taaie volhardingskracht en bovenal heilig . . .

Politicus, geen geestelijk leider.

Toch is Gandhi geen geestelijk leider, geen Maharishi, zooals Ramkrishna of Vivekananda was, of als thans Shri Aurobindo Ghose van Pondicherry of J. Krishnamurti of Shri Ramana Maharishi, tot wien zelfs Europeanen als Paul Brunton komen om geestelijke voorlichting. Gandhi is een uitgesproken politiek leider. Van zijn vader kreeg hij de gift der diplomatie mee, van zijn moeder die der ascese. Een aardig verhaal is het, dat hij zelf in zijn autobiografie over haar neerschrijft en wat zoozeer de levenshouding teekent van de Indische vrouw van de goede, ouderwetsche soort. Ziehier: "De sterkste indruk die mijn moeder op mij heeft achtergelaten is heiligheid. Zij was een diep godsdienstige vrouw en miste nooit de Chaturmas, een periode van halfvasten gedurende den regentijd, dus van vier maanden lang. Tijdens één Chaturmas deed ze de gelofte geen maal tot zich te nemen, wanneer ze niet de zon gezien had. Wij kinderen stonden op die dagen buiten te staren naar den hemel en te wachten op het te voorschijn komen van de zon, om het moeder te kunnen vertellen . . . Ze placht dan naar buiten te rennen om het met haar eigen oogen te zien, maar in dien tijd was

de even te voorschijn gekomen zon weer verdwenen en zij verstoken van haar maaltijd. 'Dat doet er niet toe' zei ze dan opgewekt, 'God heeft niet gewild dat ik vandaag zou eten'." Dit verhaaltje is heel teekenend voor de Hindoesche mentaliteit. Het toont werkelijke godsvrucht en volharding, trouw aan een eens gedane gelofte, maar toch ook een zeker "laissez aller", die ontaarden kan in onverschilligheid: een "als het vandaag niet gaat, dan is het morgen ook goed" en de Indiër zou dan daar nog aan toevoegen "God wil het blijkbaar zoo." Deze apathie is zeer sterk, zelfs als Europeaan neemt men deze vaak uit Indië mee terug, zooals men dissenterie oploopen kan.

Het revolutionaire Indië.

Deze zelfde gedachte is ook terug te vinden in Indië's politiek, maar daar is thans een sterke reactie gekomen. Vroeger heette het: "God heeft de Engelschen in Indië gebracht, het is een last en een vreemde overheersching, maar God wil het blijkbaar zoo."

De jonge Indiër zegt echter: "De Engelschen hebben ons techniek en het rythme van het Westen geleerd en God heeft ons Gandhi gegeven om ons tot zelfbewustzijn te brengen."

Jong Indië is ontwaakt en rijp voor zelfbestuur. Er zijn uitnemende politici en bestuurders, doctoren, rechtsgeleerden en ingenieurs, knappe koppen en knappe technici, die allen hun opleiding gehad hebben in een van de 18 Indische Universiteiten, sommigen met een finishing touch in Europa. Engeland heeft, zij het uiterst langzaam, toegegeven aan de gerechtvaardigde eischen van zelfbestuur.

De nieuwe wetgeving.

Na heel veel strubbelingen en een Ronde-Tafelconferentie in Londen, waaraan ook Gandhi deelnam, werd door het Parlement een nieuwe wetgeving aan Indië geschonken. Deze trad op 1 April 1937 in werking en was democratisch van karakter. In iedere provincie van Britsch-Indië (het land is verdeeld in elf provincies, waar tusschendoor als enclaves de vazalstaatjes liggen) werd een Eerste en Tweede Kamer ingesteld en het Gouvernement zou in handen zijn van de partij, die de meerderheid zou behalen. Er waren twee groote partijen, De Congrespartij en de Mohammedaansche Liga, waarin de groote meerderheid der Mohammedanen zich hebben verbonden, hoewel ook vele zich reeds lang bij het Congres hadden aangesloten. Naast deze twee groote partijen zijn er een drietal kleinere. Al direct bij de verkiezingen bleek, dat in 7 van de 11 provincies de Congrespartij in overgroote meerderheid was, in 2 provincies de Mohammedaansche Liga en in 2 andere de stemmen verdeeld. Deze twee laatste hebben intusschen ook een Congresministerie gekregen, zoodat de huidige toestand deze is, dat in 9 van de 11 provincies de Nationale Congrespartij aan het bewind is, die onder leiding van Gandhi en de zijnen streeft naar v o l k o m e n onafhankelijkheid van Engeland - zelfs wil men geen Dominionstatus. Aan het hoofd van elke provincie staat wel een Engelsche Gouverneur, volgens de Wet met een onbeperkt vetorecht, maar door den druk van de Congrespartij, die de benoemingen niet wilde aanvaarden, wanneer niet van officieele zijde de verzekering gegeven zou worden, dat dit veto niet toegepast zou

worden bij het dagelijksch werk der ministers, heeft de Engelsche regeering ook hierin moeten toegeven.

Verzet tegen Londen.

Practisch gesproken is het Bestuur in Britsch-Indië sedert April 1937 dus in handen van Gandhi en zijn partij. Krachtig strijdt men nu tegen het Engelsche imperialisme. Wanneer we dit in het oog houden, kunnen we ook een krantenberichtje uit Delhi beter begrijpen, waarin wordt gemeld dat het Congres, dus de officiële instanties van 9 provincies, die een gezamenlijke politiek voeren, alvorens een beslissing te nemen over het meedoen aan Englands oorlogspolitiek een verklaring van Londen eischt, waarin het zich moet uitspreken over de werkelijke oorlogsdoeleinden: "voor democratie of voor imperialisme" en in het eerste geval gevraagd wordt dan ook in Indië consequent te zijn en het recht van zelfbeschikking toe te staan plus een lang gevraagde constitueerende vergadering.

De toestand in Britsch-Indië is dus wel zeer tweeslachtig. De vice-Koning heeft het land in oorlog verklaard, maar de volksvertegenwoordiging, ministeries inbegrepen en alle politieke partijen, behalve de zeer kleine Europeesche groep is er tegen ook maar iets te doen om aan dien oorlog mede te werken.

De toestand voor Engeland ziet daar dus niet rooskleurig uit en nog minder wanneer wij beseffen dat de Congrespartij verdeeld is in een linksche en een rechtsche groep. De laatste heeft onder Gandhi en den tegenwoordigen Congrespresident Rajendra Prasad de meerderheid. Met deze linksche groep, de zoogenaamde Congres-Socialisten, die onder leiding staan van de twee vorige presidenten, Jawaharlal Nehru (de befaafde politicus na Gandhi) en Subhas Chandra Bose valt echter niet te spotten en bekend is het, dat zij groote sympathieën heeft voor het communistische regime. Vandaar dat bij een deelnemen van Rusland aan den oorlog - en men zegt dat deze klaar staat aan de grenzen van Afghanistan - de gemoederen wel eens konden overslaan en den vijand dankbaar binnenhalen.

Temeer waar de Congrespartij wel alle macht onder zich heeft behalve dan het leger en slechts in beperkten zin de financiën, nog een van de redenen waarom zij Engeland beschuldigt van een imperialistische en on-democratische politiek jegens Indië. En voor Nehru is imperialisme hetzelfde als Fascisme, of Nationaal-Socialisme.

Gandhi's houding.

Gandhi echter wil geen strijd, hij gelooft in een overwinnen met moreele wapens: met "Ahimsa" of "Geen-geweld-pleging" en als het moet met "Non-cooperation", een niet-deelnemen, een passief en lijdelijk verzet.

Zoo zal hij "Swaraj", Zelfbestuur voor Indië winnen. Want, zooals hij zegt: "Geen geweld uitoefenen is niet een welwillende onderwerping aan dengene, die kwaad doet, neen, het stelt alle krachten van de ziel tegenover den wil van den tiran. Een enkel mensch kan zoo een keizerrijk trotseeren en zijn val verhaasten".

En wat in Europa onmogelijk met deze Tolstojaansche wapens zou kunnen geschieden, dat zou in Indië met zijn door en door godsdienstigen ondergrond, met zijn niet geven om den dood, met zijn mentaliteit van "God heeft het blijkbaar zoo gewild" wel eens bewaarheid kunnen worden. Maar slechts door een man als Gandhi . . .

(Uit: Het Vaderland, 10 oktober 1939).

GANDHI EN NEHRU

Naar het oordeel van Kraemer en Pos, beiden mannen uit de zending, lag het verschil tussen Gandhi en Nehru:

" . . . ook in de oerervaring, waardoor hun leven radicaal veranderd is. Gandhi is door de persoonlijke vernedering in Zuid-Afrika gebracht tot een intense worsteling met zichzelf om zichzelf onafhankelijk te maken en zo de strijd tegen persoonlijke en nationale vernedering te kunnen voeren. Ten diepste zocht hij naar een religieuze en zedelijke verheffing van India, waarin het zijn zelfrespect herwinnen kon, en zo zijn onafhankelijkheid verkrijgen en op de weg van de vooruitgang wandelen. De oerervaring van Nehru was een andere. Wat hem radicaal van zijn aristocratische voeten gelicht heeft en hem tegelijk een nieuwe basis in het leven gegeven heeft, was zijn ontmoeting met de boerenbevolking bij Allahabad in het jaar 1920. De aanschouwing van de ondragelijke nood van deze massa's beheerste hem voortaan zo volkomen, dat hij niet rusten kon, voordat er een bestel gevonden werd, waarin de materiële nood van deze massa's werd opgeheven. Hij had op het oog een sociale en economische verheffing in de weg van industrialisatie en oplossing van het probleem van het grondbezit volgens socialistische beginselen, en voor de verwerkelijking daarvan was een vrij India nodig.

(Uit: A.Pos, Jawaharlal Nehru: in: H.Bergema e.a., Pioniers van het nieuwe Azië, Franeker, z.j., [1960], pag.153 e.v.)

DE PAKISTAN-RESOLUTIE, 1940

Toen de Moslim Liga in maart 1940 in haar jaarlijkse grote vergadering te Lahore bijeenkwam, werd daar de zogenaamde Pakistan-resolutie aangenomen:

"Het is de weloverwogen mening van deze zitting van de "All India Muslim League", dat geen constitutioneel plan bruikbaar zal zijn in dit land of aanvaardbaar voor de moslims, indien het niet opgesteld is naar het volgende principe: geografisch aangrenzende eenheden zullen worden afgebakend tot gewesten, welke aldus geconstitueerd zullen worden (met zulke territoriale nadere schikkingen als nodig mocht blijken), dat de gebieden waar de moslims in de meerderheid zijn, zoals in de noordwestelijke en oostelijke streken van India, tot onafhankelijke staten samengevoegd zullen worden, waarin de samenstellende delen autonoom en soeverein zullen zijn."

(Uit: D.S.Attema, Mohammed Ali Jinnah; in: H.Bergema, Pioniers van het nieuwe Azië, Franeker, z.j. [1960] , pag.219 e.v.)

DE CONGRES-RESOLUTIE, 1942

Even sterk als de Moslim Liga voor een eigen moslimse staat was, even sterk was de Congres Partij daar tegen. De scherpste formulering van deze afwijzing is misschien wel de resolutie die het Congres in 1942 aanvaardde:

"Elk voorstel India te ontbinden, door aan enige staat of territoriale eenheid de vrijheid te geven zich af te scheiden van de Indische eenheid of federatie, zou in hoge mate schadelijk zijn voor de diepste belangen van de bevolking der verschillende staten en provincies en voor het land als geheel. Het Congres kan daarom niet instemmen met welk voorstel in deze richting ook."

(Uit: D.S.Attema, Mohammed Ali Jinnah; in: H.Bergema, Pioniers van het nieuwe Azië, Franeker, z.j. [1960] , pag.222 e.v.)

ATTLEE OVER INDIA

In zijn boekje "Mijn Labourparty" schreef Clement Attlee over India:

Tenslotte moeten wij nog enige aandacht wijden aan die gebieden, die een eigen beschaving bezitten, maar nochtans sedert vele generaties onder het bestuur van Groot-Brittannië staan. Het meest in 't oog lopende voorbeeld is India. De Labour Party heeft altijd het recht op zelfbestuur van de Indische volken ten volle erkend. Zij weet echter ook, dat het niet gemakkelijk is de organen voor dit zelfbestuur tot ontwikkeling te brengen in een continent, dat bewoond wordt door een aantal volken, die verschillen van taal, ras en geloof. Gedurende de lange periode van het Britse bestuur hebben verschillende bevolkingsgroepen een aantal rechten verworven. Het gaat niet aan, de Britse controle op te heffen zonder ervoor te zorgen, dat deze rechten geëerbiedigd worden. "India voor de Indiërs" is een eenvoudige leuze, maar het is nodig, dat wij weten wat zij voor de mensen betekent. Men gaat er niet bijzonder op vooruit, als men de boeren en arbeiders in India door hun eigen grootgrondbezitters en kapitalisten laat uitbuiten. Nationalisme is een geloof, dat men misschien aanhangt met veel zelfopoffering en idealisme, maar dat ook kan dienen als dekmantel voor klasseheerschappij en de onverdraagzaamheid van minderheden, alsook voor economische exploitatie. Bij alle enquêtes naar de staatsrechtelijke toestand van India en ook van Birma heeft het de afgevaardigden der Labour Party steeds voor ogen gestaan, dat nationalisme alleen niet voldoende is. Zij hebben er altijd naar gestreefd het Indische volk in staat te stellen zijn economische toestand te verbeteren door het voeren van politieke actie. Zij hebben ronduit erkend, dat het onwaarschijnlijk is, dat een arm en ongeletterd volk niet geëxploiteerd zal worden door de rijke, bevoorrechte en ontwikkelde klasse, maar zij stonden ervoor op de bres, dat aan dit volk de mogelijkheid gegeven zou worden om vooruit te komen. Het is hun ook duidelijk geworden, dat het voor een vreemd volk onmogelijk is een einde te maken aan de sociale en economische euvelen, die nauw samenhangen met de gedachtenwereld van het Indische volk. Alleen het Indische volk zelf kan de maatregelen voor zijn verlossing verwezenlijken. Hoe eerder het daartoe in de gelegenheid wordt gesteld, hoe beter.

(Uit: Clement Attlee, Mijn Labourparty, Amsterdam, 1946, pag.133.)

GANDHI'S IDEEAAL ?

Voor Engeland beteekenen Egypte en Britsch-Indië twee zwakke schakels in de ketting van het Imperium. Hoelang deze schakels het nog houden, valt niet te voorspellen, doch voor wat betreft Britsch-Indië, is de onhoudbaarheid van het materiaal reeds vastgesteld. Gandhi's ideaal, een vrij en onafhankelijk Indië, staat op het punt te worden verwezenlijkt. De voorgeschiedenis is lang en gecompliceerd. De gecompliceerdheid vindt zijn oorzaak in het feit, dat de onafhankelijkheidsstrijd een dualistisch karakter heeft: een zich jegens het moederland manifesteerende actie tot afscheiding enerzijds en een in eigen land heerschende verdeeldheid tusschen Hindoe's en Mohamedanen anderzijds; twee uitingen van een nationale dynamiek, die het te verwezenlijken doel der onafhankelijkheid in den weg staan.

Reeds tientallen van jaren is Gandhi de geïncorporeerde onafhankelijkheidsidee van Britsch-Indië. Als een van de leiders van de Congres Partij, de grootste politieke partij in den lande, oefent hij een groote suggestie uit op zijn volgelingen en zijn welhaast mystieken invloed op 't Britsch-Indische volk is voor Engeland van beslissende betekenis geworden. Zijn verzetspolitiek was er een van vreedzamen aard, van non-co-operation, van lijdelijk verzet en burgerlijke ongehoorzaamheid. Mede aan deze wijze politiek is het ongetwijfeld te danken, dat Indië's bevrijding met rassche schreden nadert.

Engeland heeft ten aanzien van zijn politiek jegens Britsch-Indië ongetwijfeld groote fouten gemaakt en het niet inlossen of althans gedeeltelijk inlossen van gedane beloften terzake van zelfbestuur zijn mede oorzaak, dat de Indische kwestie thans in een kritiek stadium is getreden. Londen heeft ingezien (en daarmee de meest felle conservatieven), dat gezien de historische groei van het Indisch nationalisme, de eisch van onafhankelijkheid onafwendbaar is en met wijs staatsmanbeleid heeft het de onafhankelijkheids-idee in een nieuw kader geplaatst door te stellen, dat het Britsch-Indië vrij staat, om al of niet ingeschakeld te blijven in het Britsch Gemeenebest. Tot zoover de verhouding tot het moederland.

Minstens even belangrijk als deze is - we memoreerden het reeds - de binnenlandsche religieuze structuur, welke beheerscht wordt door de tegenstelling Hindoe-Mohamedaan. De rivaliteit tusschen beiden vindt haar oorzaak in verscheidene oorzaken en is practisch onoverbrugbaar. Samengevat liggen deze oorzaken op religieus, politiek en economisch terrein.

Eén ding echter staat vast en wel, dat deze gespletenheid voor de Engelsen een uiterst bruikbaar wapen is geweest om als permanent bemiddelbaar tusschen beiden zijn imperiale politiek in Britsch-Indië te kunnen voeren. Het heeft de strijd tusschen beide secten benut, om uit dit troebele water zijn koloniale opportunistisch eigenbelang op te visschen. En thans, nu de onderhandelingen inzake Indië's bevrijding aan de gang zijn, is het juist deze controversse Hindoe-Mohamedaan, die de grootste moeilijkheden medebrengt. Het strijdpunt is dat de Moslem Liga (de Muzelmannen) de zes provincies, waarin een overwegende Mohamedaansche bevolking woont, willen vereenigen in twee onafhankelijke staten, welke den naam Pakistan zullen dragen. De leider van de Moslem Liga Djinnah heeft verklaard, dat hij de idee van de Hindoes, om beide beschavingen in

één staat samen te brengen, onaanvaardbaar achte. De Hindoes zijn het uit den aard der zaak hiermede totaal niet eens. Zij voorzien dat uit een dergelijke isoleering de meest ingewikkelde complicaties zullen voortvloeien. De grootste moeilijkheid berokkent het probleem van de minderheden. Wordt Pakistan opgericht, dan is de verhouding zoo, dat binnen dezen staat ongeveer 40 % Hindoes zouden leven en daarbuiten ongeveer 30 miljoen Mohamedanen, een onoverkomelijke moeilijkheid gezien de vijandige gezindheid wederzijds. Of Britsch-Indië's bevrijding op deze wijze beantwoordt aan Gandhi's ideaal?

(Uit: Eindhovens Dagblad, 27 april 1946).

MOEILIKHEDEN ZONDER EINDE TUSSCHEN HINDOES
EN MOSLEMS

De onderhandelingen in Britsch-Indië.

Het aanneemen van de uitnodiging van den Britsch-Indischen onderkoning, om een interim-regeering te vormen, heeft den president van het Congres, Pandit Jawaharlal Nehru, voor een taak gesteld, welke zeer veel staatsmanskunst vereischt. Er staat meer op het spel dan alleen de vervanging van de huidige voorloopige regeering. Nehru zal tot stand moeten brengen, wat aan de kabinets-missie niet is gelukt: de Constitueerende Vergadering de meest gunstige voorwaarde verschaffen om te werken.

Weinigen in India gelooven, dat de Constitueerende Vergadering goed zal kunnen functionneeren, tenzij India eerst een representatieve centrale regeering heeft. Maar het is moeilijk in te zien hoe zij kan functionneeren, zoolang de tweede politieke partij, de Moslimliga, ter zijde blijft staan. Negru heeft de medewerking van deze partij gezocht en het resultaat van zijn pogingen zal vermoedelijk daarvan afhangen, of hij al of niet tot een vergelijk kan komen met de Moslims over de samenstelling van de centrale regeering en de procedure in de Constitueerende Vergadering.

. . .

De onderhandelingen zullen een werkelijke test zijn voor het vermogen van de twee voornaamste Indische partijen om samen te werken. In de Provincies is het de gewoonte, dat de politieke leider met den grootsten aanhang met de vorming van een regeering wordt belast. Voor de centrale regeering worden echter andere maatstaven aangelegd, daar de regeering niet verantwoordelijk tegenover de Wetgevende vergadering is en door haar ook niet kan worden ontbonden. Indien het resultaat van de pogingen van Nehru om een regeering te vormen leidt tot een samenwerking tusschen de Congres- en de Moslim-partij, zullen de ministeries van de provincies naar dezelfde lijnen hervormd worden. De Moslim-liga beschouwt overeenstemming over de interim-regeering en over de Constitueerende Vergadering essentieel, daar deze zijden van het politieke probleem niet te deelen zijn.

De Congrespartij heeft het plan van de Britsche kabinets-missie aangenomen. Zij ziet wel onvereinigbare punten in het plan, maar zij heeft haar eigen interpretaties om deze te rectificeeren. Of deze juist zijn, zal door de procedure moeten beslist worden, welke in den tekst van het plan is vastgesteld. Volgens Jinnah beteekent dit een dictaat van de Congres-meerderheid in de Constitueerende Vergadering, waar het Congres 205 en de Moslim-liga 73 zetels bezet houdt. Op het oogenblik wordt de eigenlijke kwestie gevormd door de vraag of het Nehru zal gelukken Jinnah gerust te stellen over de wijze waarop de interpretaties beslist zullen worden. Het zou b.v. mogelijk zijn om tot een overeenstemming te komen, waarbij sommige zaken een meerderheid van beide groepen in de vergadering zouden vereischen en andere aan den president van het Federale Hof zouden kunnen worden overgelaten. Het zou niet juist zijn een buitengewoon optimisme aan den dag te leggen over de kansen van een overeenkomst op deze basis.

Terwijl bovenstaande brief op weg was naar Nederland, hebben Nehru en Jinnah hun besprekingen gevoerd in Jinnahs paleis in

Bombay. Over het resultaat is weinig bekend geworden, maar na de conferentie zeide Jinnah: "Nehru en ik zullen geen samenkomen meer hebben".

Er heerscht in Indische kringen een pessimistische stemming na deze verklaring. Gezagshebbende zegslieden van de Congres-partij verwachten deze week de vorming van een All-India regeering door Nehru zonder de Moslem-Liga. Er zijn echter reeds teekenen, dat de maatregelen van een dergelijke regeering niet zullen worden geaccepteerd in provincies met Liga-ministeries.

(Uit: De Tijd, 19 augustus 1946).

De Amerikaanse minister Wallace die de Britse imperialistische politiek aanvalt, krijgt van John Bull ten antwoord: "Ik heb wel iets anders te doen dan uw praatjes aan te horen". Met welke problemen John Bull worstelt laat de tekenaar Strube de lezers van de Daily Express zien.

ENGELANDS POSITIE

INDIA VOOR DE BESLISSING

Pax Brittannica in gevaar.

De zelfgenoegzaamheid waarmee een aantal Engelsche dagbladen het tot stand komen van een ontwerp-overeenkomst tussen Nederland en Indonesië begroetten als de vrucht van Engelsche bemiddeling, doet bijzonder nafef aan tegen den dreigenden achtergrond van de ontwikkelingen in het naburige India. Wellicht is de dag nabij waarop het werk van de Engelsche kabinets-commissie, dat in Mei van het huidige jaar zijn beslag vond in het befaamde compromis-voorstel, te niet zal worden gedaan. De hoofdpunten wat betreft de vorming van een geheel-Indisch bewind waren de vorming van een Indisch interim-kabinet en het bijeenroepen van een constitueerende vergadering. Na zeer veel moeite en onzekerheid verklaarden zich de Mohammedanen bereid vijf posten in het interim-kabinet te bezetten. Deze concessie hield in, dat de Mohammedanen ook deel zouden nemen aan de vorming van de constituanten, die nu op uitnoodiging van den Britschen onderkoning en tegen het uitgesproken verzoek van den heer Jinnah, leider van de Mohammedaansche Liga, op 9 December bijeen zal komen. Was de oogenschijnlijke toenadering van Hindoe en Moslem in een gezamenlijk kabinet reeds meer dan te niet gedaan door het bloedbad van Calcutta, waar vele Hindoes den dood vonden en door het bloedbad van Bihar, waar nog méér Mohammedanen den dood vonden, de resten van samenwerking zijn nu bezig te verdwijnen als sneeuw voor de zon.

De heer Jinnah heeft den onderkoning duidelijk gemaakt, dat de Mohammedanen het bijeenroepen van de constituanten op 9 December inopportuun beschouwen met het oog op de binnenlandsche spanning na de onlusten in Bengalen en Bihar. Nu de onderkoning desondanks de uitnoodigingen verzonden heeft, grijpt Pandit Nehru de kans om te trachten de Mohammedanen ook te wippen uit het interim-kabinet.

Door zitting te nemen in het kabinet hadden zich immers de Mohammedanen ook verbonden tot medewerking in de constituanten. Nu het lijkt alsof de Mohammedanen deze belofte niet na wenschen te komen, blijft er volgens de Hindoes slechts één mogelijkheid, namelijk het overdragen van de macht aan de Hindoes en de Hindoes alleen. Beide vijandige partijen doen hun uiterste best den onderkoning te dwingen tusschen hen te kiezen. Beide partijen hebben eveneens alle pogingen tot verzoening opgegeven.

Er wordt nu in spanning gewacht door alle betrokkenen of Jinnah vóór den negenden December alsnog zal besluiten den schijn van een compromis te bewaren door toe te treden tot de constitueerende vergadering. Mocht hij voet bij stuk houden, dan is het zeker, dat onlusten op groote schaal zullen uitbreken in geheel India.

Ondertusschen schuiven beide partijen zooveel mogelijk de schuld op de Engelsche "onderdrukkers". Op 21 November verklaarde Jinnah te Delhi: "Het is duidelijk, dat de onderkoning blind is voor den ernst van de situatie en onder één hoedje speelt met het Congres (de Hindoes) en hen tegemoet komt ten koste van de Moslem Liga en andere organisaties.

Door het forceeren van de bijeenkomst van de constitueerende vergadering is een situatie geschapen, die tot ernstige gevolgen zal leiden."

Op denzelfden dag verklaart Nehru: "Ons geduld is bezig snel uitgeput te raken. Als het zoo doorgaat is een strijd op groote schaal onvermijdelijk . . . Sinds het toetreden van de Mohammedanen tot de regering heeft de Liga haar doel nagestreefd Britschen steun te winnen . . . De Britsche regering heeft dezen toestand uitgebuit voor eigen doeleinden . . . Er is ook een geestelijk bondgenootschap tusschen de Moslem Liga en de hogere Britsche ambtenaren." Op 23 November voegde Nehru hier onder meer aan toe: "De Britten in India praten over heengaan, maar tegelijkertijd intrigeeren ze om India's program te dwarsbomen." De inwoners van Britsch-Indië verkiezen duidelijk den broedermoord boven de Pax Brittannica. Tenzij er voor 9 December een klein wonder gebeurt is te vreezen, dat Calcutta en Bihar slechts het begin zullen blijken van den bloedigen strijd om de macht.

(Uit: De Tijd, 30 november 1946).

HET WIL NIET IN INDIA

Hoewel men er gedurende de afgelopen maanden voortdurend naar heeft gestreefd, in India niet alleen een voorloopige oplossing te bereiken, maar ook te komen tot een constitueerende vergadering waarin alle partijen vertegenwoordigd zijn, is men daar tot nu toe nog niet in geslaagd. 9 December zou de Constituante bijeenkomen en de Congress-partij (die voornamelijk uit Hindoes en een kleine groep Mohammedanen bestaat) heeft zich bereid verklaard, mee te doen. De Moslimsche Liga echter, die de meest strijdvaardige Mohammedanen omvat, aarzelt nog.

De houding van den leider van deze Liga, Jinnah, is gedurende de onderhandelingen niet altijd vrij geweest. Zijn houding heeft vaak meer op obstructie geleken dan op bereidheid tot samenwerking. Van den anderen kant mag echter niet worden vergeten, dat de tegenstellingen in India zóó scherp zijn, dat een minderheid als de Mohammedanen niet zonder reden bevreesd zijn, dat zij door een Congress-meerderheid zouden worden onderdrukt, indien het Engelsche toezicht eens geheel kwam te vervallen. Het Congress daarentegen is niet van plan zich door de Mohammedaansche minderheid van de Liga een geheel onafhankelijke mogendheid Pakistan te laten opdringen. De Britsche Onderkoning heeft met Salomo's geduld getracht beide partijen tot samenwerking te brengen. Wat de voorloopige oplossing betreft was hij er ook in geslaagd enkele leden van de Mohammedaansche Liga als ministers in het voorloopige kabinet te krijgen . . ., zij het dan ook met alle mogelijke slagen, welke zij om den arm geliefden te houden. Op de deelneming aan het Congress van 9 December leek de zaak nu echter te stranden. De Engelsche regeering heeft den Onderkoning daarom naar Londen ontboden en hoopt blijkbaar daar, verre van het geprikkelde milieu van India zelf een oplossing te kunnen bereiken. De bedoeling is, dat de Onderkoning twee leden van het Congress en twee leden van de Mohammedaansche Liga voor de besprekingen meebrengt. Maar het verluidt dat, zelfs als één van beide partijen zou weigeren, de besprekingen in Londen toch zullen doorgaan.

De vooruitzichten voor de Conferentie zijn inmiddels weer iets gunstiger geworden, daar alle Indische partijen zich bereid hebben verklaard vertegenwoordigers naar Londen te zenden, ook de Congress-partij, die dit aanvankelijk had afgewezen.

(Uit: De Nieuwe Nederlander, 5 december 1946).

EEN NADERENDE TRAGEDIE

Dreigende burgeroorlog in Britsch-Indië.

Londen, 18 Dec. Engeland en Nederland bieden in de laatste dagen van 1946 naast een treffende gelijkenis ook een merkwaardig contrast. Beide landen hebben met het grootste probleem van heel hun imperieele geschiedenis te kampen. Maar terwijl het Nederlandsche publiek in al zijn geledingen sterk in beslag wordt genomen door het Indonesische vraagstuk, schijnt de gemiddelde Engelschman, die althans geacht wordt veel meer "empire-minded" dan wij te zijn, in dit moeilijkste en verantwoordelijkste uur van het Britsche rijk", zooals sir John Anderson het verleden week het terecht noemde, zich nauwelijks reken-schap te geven van de "geweldige en onmetelijke gebeurtenissen" (Churchill's woord), die thans in Britsch-Indië plaats vinden. Dat is althans de conclusie, welke men aan een vergelijking van de Nederlandsche en Engelsche pers zou moeten ontleenen. Bij ons wordt zij reeds weken lang geheel beheerscht door het Indonesische probleem, in Engeland toont zij slechts zoo nu en dan eenige voorbijgaande belangstelling voor het in feite nog zoo oneindig veel moeilijker en gevaarlijker Britsch-Indische vraagstuk.

Dat was dan ook een van de redenen, waarom Churchill tegen den wil van de regeering het Lagerhuisdebat van verleden week heeft doorgedreven. De kranten, zeide hij, doen geen recht aan de gebeurtenissen van het oogenblik en het publiek heeft het te druk met de beslommeringen van het dagelijksche leven; zijn aandacht wordt afgeleid door de duizenden-één moeilijkheden in alle deelen van de wereld, de menschen gaan vermoeid naar bed aan het eind van hun langen, dorren, vermoeienden dag, of zij werpen alle zorgen van zich af en leven slechts voor het oogenblik. Maar intusschen schrijden de geweldige gebeurtenissen in Azië gestadig voort naar een ontknooping, welke van beslissenden invloed zal zijn op het leven van enorme aantallen menschen, die tot nu toe onder het schild van onze bescherming hebben gewoond.

Churchill, de ziener.

Het was weer de oude Churchill, die hier sprak, de ziener, die zijn volk de oogen wil openen, een volk, dat van nature zoo sterk geneigd is zich niet om de zorgen van morgen te bekommeren, dat zich ongaarne verdiept in "hypothetische gevallen", dat wil zeggen moeilijkheden, die duidelijk te zien zijn, maar nog niet onmiddellijk om een beslissing vragen, een volk tenslotte, dat zich in meerderheid tot de socialistische levenshouding heeft bekeerd, met alles wat dat inhoudt, concentratie van aandacht op de eigen gemeenschap, verenging, men zou bijna zeggen nationalisatie van den gezichtskring, onbehagen in imperieele aangelegenheden.

Maar het was niet alleen het eigen volk, dat Churchill de oogen heeft willen openen. Ook de buitenwereld heeft hij wakker trachten te schudden, en niet zonder reden, zooals een andere spreker in het Lagerhuis onderstreepte, toen hij wees op het vreemde verschijnsel, dat de buitenwereld veel meer aandacht heeft besteed aan de problemen van Triëst of Palestina dan aan het oneindig veel gevaarlijker kruitvat van Britsch-Indië. Daar gaat het immers niet om het vinden van een modus

vivendi tusschen enkele honderdduizenden Italianen en Zuidslaven of enkele millioenen Joden en Arabieren, maar om den vrede van een vijfde deel van de geheele wereldbevolking. Daar, in Indië, is bovendien niet alleen de kans op een ontploffing veel grooter dan in Europa of het Midden-Oosten, waar de blanke rassen nog over voldoende machtsmiddelen beschikken om een uitbarsting te voorkomen, maar daar is ook het gevaar, dat die blanke rassen in den maalstroom van een burgeroorlog in dit strategisch zoo belangrijke gebied zullen worden meegesleept, even reëel als in eenig ander deel van de wereld.

Dat het noodig is geweest het Engelsche publiek deze gevaren duidelijk voor oogen te stellen, is voor een belangrijk deel te wijten aan het feit, dat men door de boomen van het Indische oerwoud het bosch niet meer ziet. Het publiek weet niet veel beter, dan dat de strijd tusschen de Moslems en Hindoes in zijn huidige fase over een kwestie van stem-procedure in de constitueerende vergadering gaat, en het kan zich daarover, begrijpelijk genoeg, niet erg opwinden. Het vergeet te gemakkelijk, dat deze procedureele meningsverschillen, zooals Churchill in het Lagerhuis zeide, slechts de symbolen zijn van hartstochten en geloofshaat, die sinds duizenden jaren diep in den bodem van Indië geworteld zijn. Het geeft er zich onvoldoende rekenschap van, dat het Britsche bestuur, hetwelk nu geliquideerd wordt, de functie heeft vervuld van "een laag olie op den boezem van een onmetelijken oceaan van menschelijkheid, onder welks oppervlak al de herinneringen aan gevallen dynastieën, alle tragedies van overwonnen rassen, al de trots van beleedigde geloofs-overtuigingen verborgen liggen" (het woord is van Churchill's vader, zestig jaar geleden minister voor Indië).

De Engelschman heeft tenslotte al zooveel Indische crises meegemaakt, dat hij zich over deze laatste niet al te bezorgd meer kan maken. Hij vertrouwt erop, dat men er ook dezen keer met de beproefde methode van "muddle through" wel op de een of andere manier doorheen zal zeilen, en hij beseft waarschijnlijk nauwelijks, dat zijn land niet bij machte is Britsch-Indië desnoods met kracht van wapenen voor de uitbarsting van een reeds zoo lang dreigenden burgeroorlog te behoeden.

De eerste druppels.

In het parlement beseft men dit echter maar al te goed, en dat geeft aan de debatten over deze kwestie het tragische karakter dat vooral in Churchill's rede zoo sterk tot uiting is gekomen. Men ziet de ramp, welke naamloos lijden over dit millioenenvolk zal brengen, elken dag nader komen; de bloedige onlusten van de laatste maand, zei Churchill, zijn slechts de eerste zware druppels, voor het onweer losbreekt. Men hoort in elke nieuwe rede van de twee Indische partijleiders het onheilspellend geluid van de scheuring, die de door Engeland gesmede eenheid onherstelbaar uiteen dreigt te splijten. Men ziet het vorderende oogenblik aanbreken, waarop Engeland's historische rol in India zal eindigen, niet met de glorierijke apotheose van een vrijwillige overdracht aan een Aziatisch volk, dat onder Engeland's leiding en voogdij rijp voor zelfbestuur is geworden, maar in de wanorde van broedertwisten en in chaos. Niet alleen Engeland's verantwoordelijkheidsgevoel wordt daardoor in opspraak gebracht, maar ook zijn nationale trots, de trots van een natie, die er zich steeds op heeft beroemd de wereld tot voorbeeld te strekken als de opvoeder van vreemde volken.

Maar, hoe pijnlijk men dit alles ook moge voelen, men weet tegelijkertijd dat men machteloos is, den onverbiddelijken gang der geschiedenis te stuiten of hem zelfs met aanwending van eigen invloed in een goede richting te leiden. "Wij mogen de "de jure" nog soevereine mogendheid in Indië zijn" zei Sir John Anderson verleden week, maar de feitelijke politieke overmacht is in handen van de Indiërs overgegaan". Zoo schijnt de toestand, sinds de uitvoerende raad van den onderkoning in September "de facto" werd omgevormd in een representatieve Indische regeering, welker adviezen de onderkoning zich verbonden had te aller tijde te aanvaarden, zich inderdaad te hebben ontwikkeld, en dat is niet meer ongedaan te maken. Een weg terug bestaat niet. Dat geeft ook een man als Churchill toe. Men kan slechts vooruitzien, en wat men daar ziet, is zeer zeker onheilspellend genoeg om zijn waarschuwingen van verleden week maar al te zeer te rechtvaardigen.

Voor Engeland één weg.

Want wat kan Engeland nog doen om met eere van zijn verantwoordelijkheid voor het lot van Britsch-Indië af te komen? Er is een weg, zeide Churchill, die ons te allen tijde open staat, maar het is zeker geen eervolle weg, en hij zou dan ook de laatste zijn om dezen in te willen slaan. "Wij kunnen onze vrouwen en kinderen en ongewapende burgers verzamelen, en, gedekt door een sterke achterhoede, naar de zee marcheerren". Zoo ver is het reeds gekomen, zoo somber ziet men den toestand in, dat meer dan één Lagerhuislid de overtuiging heeft uitgesproken, dat dit inderdaad de eenige oplossing is. Het is zeker de eenige oplossing, waardoor Engeland kan waarborgen, dat het niet in den maalstroom van den dreigenden Indischen burgeroorlog wordt meegesleept. Welken anderen koers het ook zou kiezen, of het tenslotte een door de Hindoes opgestelde constitutie voor heel Indië aanvaardt, of den Moslems den een of anderen vorm van Pakistan besluit te geven, in beide gevallen is het gevaar maar al te reëel, dat de zich benadeeld gevoelende partij naar de wapenen grijpt en dat Engeland dientengevolge, zooals de vroegere onderkoning Lord Linlithgow het uitdrukte, in dezelfde onmogelijke positie zal komen te verkeerren, maar dan op eindeloos veel grooter schaal, waarin het zich thans reeds in Palestina bevindt. Wie er zich rekenschap van geeft wat dat zou beteekenen, zal Engeland zijn heilwensen voor het nieuwe jaar zeker niet willen onthouden. Het heeft ze waarlijk noodig.

(Uit: N.R.Crt., 19 december 1946)

Na een strenge winter zette in maart 1947 eindelijk de dooi in. Het inspireerde de tekenaar Jordaan tot deze prent in de Wereldkroniek van 22 maart 1947.

DE INEENSCHROMPELING VAN EEN WERELDRYK

Doolweer

Zo ziet de tekenaar Illingworth het verdwijnen van de Britse heerschappij (British raj) uit Indië, augustus 1947.

14 AUGUSTUS 1947, 12 UUR 's NACHTS IN DELHI

Op 14 augustus 1947 sprak Nehru 's nachts om 12 uur in de Constituanten in Delhi:

"Te middernacht als de wereld slaapt, zal India ontwaken tot het leven en de vrijheid. Er komt een ogenblik, dat slechts in de historie zich voordoet, dat wij van het oude in het nieuwe stappen, dat een periode eindigt, en dat de ziel van een volk, lang onderdrukt, zich uiten kan. Het past, dat wij op dit plechtig ogenblik een gelofte afleggen voor de dienst van India en zijn volk en voor de nog grotere zaak van de mensheid. We hebben te arbeiden en hard te werken om onze dromen werkelijkheid te maken. Deze dromen zijn voor India, maar ze zijn ook voor de wereld, want alle naties en volken zijn thans te nauw verbonden dan dat één van hen zich zou kunnen voorstellen in staat te zijn in afzondering te leven".

Alle leden van de Constituanten legden de volgende gelofte af:

"Op dit plechtig ogenblik, nu het volk van India doorlijden en offer zich de vrijheid heeft verworven, wijd ik, lid van de Constituanten in India, mij in alle nederigheid aan de dienst van India en zijn volk met het doel, dat dit oude land de plaats in de wereld ontvange, waarop het recht heeft, en zijn volle en vrijwillige bijdrage levere voor de bevordering van de vrede in de wereld en het welzijn van de mensheid".

(Uit: A.Pos, Jawaharlal Nehru, in: H.Bergema e.a., Pioniers van het nieuwe Azië, Franeker, z.j., [1960], pag.139).

VOOR-INDIË OP EIGEN BENEN

Economisch en strategisch heeft Engeland zijn posities in Voor-Indië grotendeels geliquideerd, zonder zijn sociale taak te hebben voltooid.

Zijn minderheden veilig?

In de nacht van veertien op vijftien Augustus zal het gezag der Britse regering over Voor-Indië worden overgedragen . . . Zeventig jaar nadat koningin Victoria officieel keizerin van Indië werd, staat de huidige Britse koning deze titel weer af. Voorlopig blijven de legers der dominions nog één macht vormen onder Britse leiding. Hun lot zal ook binnen een jaar nader worden bepaald, hoewel het vrijwel vast staat, dat Pakistan binnen het Britse Gemeenebest zal blijven.

Wie zou menen, dat deze Engelse concessie het einde is van een rustige evolutie, vergist zich. De premier van India, Nehroe, was nog van Augustus 1942 tot Juni 1945 de gevangene der Engelsen, nadat een opstand de Britse oorlogsinspanning in hoge mate bedreigde. Het is waar, dat het Indische leger met zijn twee miljoen man en ook zowel de grote massa als de economische leiders aan Engeland trouw bleven, evenals in de eerste wereldoorlog. Maar de extreme nationalististen, die van geen overleg wilden weten, berokkenden een halve eeuw lang aan de Britten ernstige moeilijkheden. Het antwoord van Londen daarop was nimmer zachtvaardig. Hoeveel afgrijzen wekte niet, na de opstand in de Poenjab van 1919, het door generaal Dyer aangerichte "bloedbad van Amritsar"? Schoorvoetend werden de concessies gedaan aan de nationalistische verlangens. . . . Gandhi's weigering tot samenwerking leidde tot het onderzoek van Simon, waarvan het Simon-report in 1930 het gevolg was. Op de in dat jaar gehouden Ronde-Tafel-conferentie te Londen weigerde echter de Congrespartij zich te doen vertegenwoordigen. Eerst in 1932 nam Gandhi aan de tweede Ronde-Tafel-conferentie deel. De "Government of India Act" van 1935, een volgende aarzelende stap, kwam de Indische nationalististen al even onvoldoende voor. De zending van Stafford Cripps in 1942 mislukte, de conferentie van Simla onder leiding van Lord Wavell in 1945 eveneens. In deze tijd van onderhandelingen, welke zich over jaren uitstrekten en maar steeds niet tot overeenkomst leidden, handhaafde de Britse regering de orde zonder zwakheid. De Labourlord Pethick Lawrence, minister voor Indië, verklaarde nog op 6 December 1945, dat "de Britse regering voor geen geweld of dreiging met geweld zou wijken."

Onvoltooide taak.

Op 20 Februari 1946 bood Attlee aan Indië onafhankelijkheid aan met twee overgangsperioden: in 1947 dominion, in 1948 onafhankelijkheid, indien dit werd gewenst. In feite had Groot-Brittannië zijn posities, zowel economisch als strategisch, in Indië geliquideerd. Het was schuldenaar van Indië geworden, en nam zich voor, zijn militaire bases te verleggen naar Basra (Irak) en Oost-Afrika, met behoud van Singapore. De poging de eenheid van Indië te redden, mislukte. De Constituante van Februari 1947 werd door de Moslim-Liga geboycot. Er zat nu niets anders meer op dan twee dominions te vormen en de 560 vorstentaten te doen kiezen. Optimistisch kan wel niemand zijn. In Pakistan zullen 59 miljoen Mohammedanen wonen en 48 miljoen niet-Mohammedanen. Zullen zij elkaar verdragen? De overige 33 miljoen Moslims zul-

len gevestigd blijven in Hindoestan of in de vorstenstaten. De ruim vijf miljoen Sikhs zijn tussen de anderen verspreid. Zullen zij in Pakistan een vaderland vinden, ondanks de gevechten der laatste weken? Laat Engeland de minderheden voldoende beschermd achter?

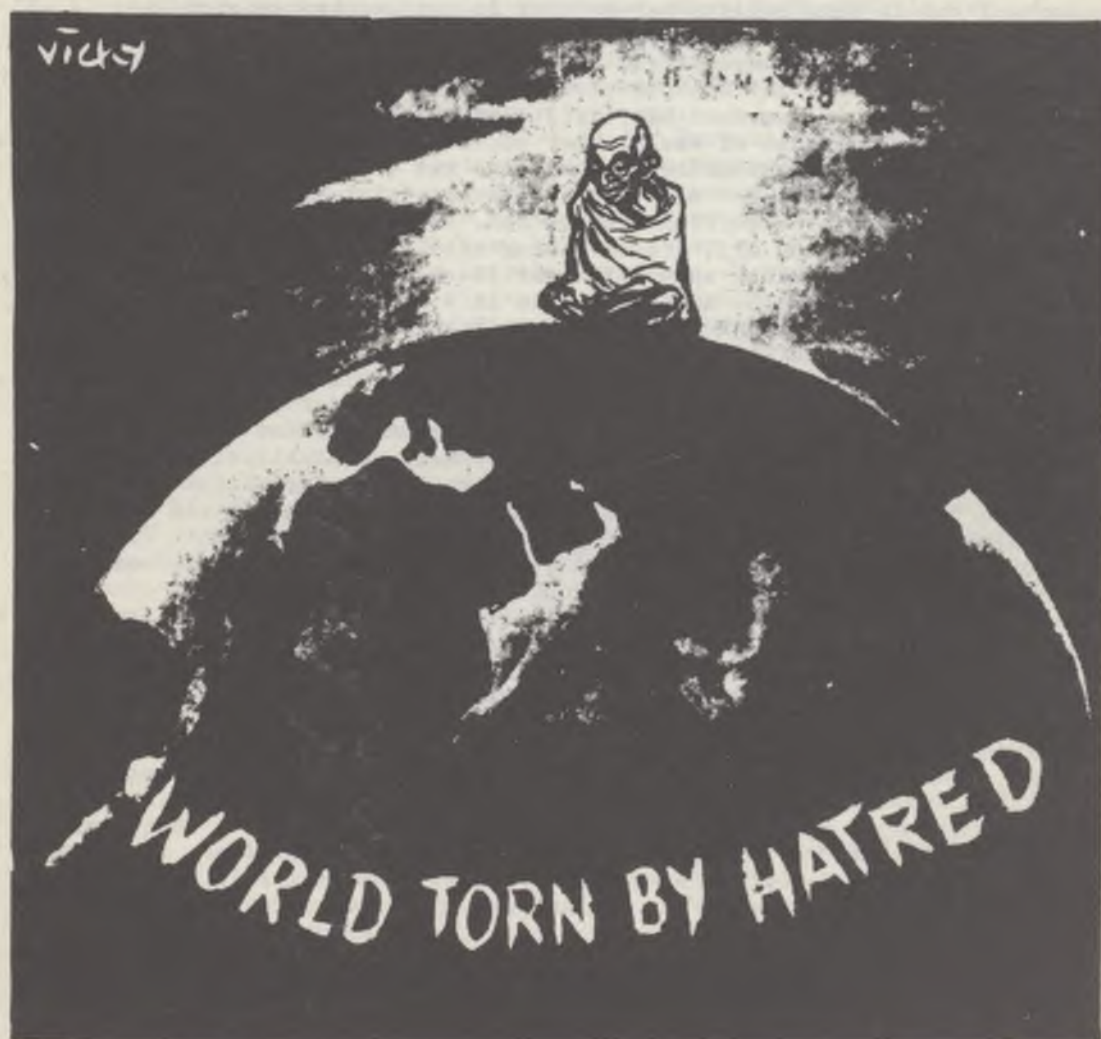
Indien men aan een koloniserende mogendheid de eis kan stellen, dat zij het afhankelijke gebied opvoedt, niet slechts tot zelfbestuur, maar ook tot democratie, dan heeft Engeland zijn taak in genen dele voltooid. Voor-Indië is geen democratisch land, en deels volkomen feodaal. De zestig miljoen paria's, die door de oorlogsconjunctuur een beter lot kenden, vervallen weder langzaam in slechter omstandigheden. De pachters zitten op hoge kosten, de schulden der kleine boeren (die soms 24% rente moeten betalen) zijn vaak ondraaglijk. Het gemiddelde loon van de Voor-Indische arbeider bedraagt 70 gulden per jaar. Dertig procent der Indiërs is ondervoed, de kindersterfte is onrustbarend. Het is geen wonder, dat zovelen in het verleden emigreerden naar Oost-Afrika (onder Britse bescherming!). Evenals in Egypte zijn de hygiëne en de sociale verzorging jammerlijk. Het gaat niet aan, daarvan de Britten in het bijzonder de schuld te geven. De Brits-Indische rijke vorsten, de machtige bezitters, de inheemse millionnaires hebben minder sociaal verantwoordelijkheidsgevoel getoond jegens hun eigen lagere kasten, dan de Europese besturen in hun koloniën. Er kan geen twijfel aan bestaan, dat de toestanden in Nederlands-Indië, toenmaals nog kolonie, zeer veel beter waren dan in grote delen van India, en dat noch politieke, noch sociale democratie in de nieuwe dominions veilig zijn. We twijfelen niet aan de goede wil van vele Congresleiders, bijv. Nehroe, maar hij zal ervaren, hoeveel feodale en reactionnaire inheemse krachten modernisering van zijn land in de weg staan! Men kan slechts de hoop uitspreken, dat de omstandigheden de nieuwe dominions gunstig gezind mogen zijn en dat staatsmanswijsheid hen zal doen bloeien.

. . . In twee oorlogen hebben de Voor-Indische ondernemers Engeland bijgestaan, waardoor dit hun thans 1320 miljoen pond schuldig is. Vooral na 1942 zijn de meeste Britse zaken in Indische handen overgegaan: zijn belegde kapitalen heeft Groot-Brittannië grotendeels aan Indië onttrokken, . . . Voor de Britten gold de overweging, dat zij, tengevolge van de voortdurende gevechten tussen Hindoes en Mohammedanen, bij beiden steeds impopulairder dreigden te worden - wat vooral nadelig voor de Engelsen kon zijn in het Nabije Oosten en in Afrika

* * *

(Uit: Algemeen Handelsblad , 14 augustus 1947).

Enkele maanden nadat India de onafhankelijkheid gekregen had, stierf Gandhi een gewelddadige dood. Dit gebeuren bracht het Britse dagblad The News Chronicle tot het publiceren van deze tekening, met als onderricht: "Zalig zijn de vredeftichters".

EVOLUTIE VAN EEN EMPIRE

* * *

Er heerste vreugde in Londen: India zal een republiek worden - binnen het Gemenebest. 28 April 1949 was een grote dag in de geschiedenis van wat wij eenmaal het Britse Rijk plachten te noemen. "Wij zijn nu vrienden" zeide Pandit Nehru, die nog in 1945 een gevangene is geweest en in totaal dertien jaren in gevangenschap heeft doorgebracht. Er zijn eveneens wonderen verricht door mensen van goeden wille. Weliswaar zal India geen lid blijven van het "Britse Gemenebest", maar wel van het "Gemenebest". Naar Engelse wijze wordt bij afspraak van de Eerste Ministers, zonder enig commentaar, de naam van wat vroeger "British Empire" heette, en later "British Commonwealth of Nations" dan wel "British Commonwealth and Empire" nu weer veranderd in "Commonwealth", of "Commonwealth of Nations".

De hele structuur van de Commonwealth wordt, na een bespreking van enkele dagen, gewijzigd door een overeenkomst van de Premiers, later door de diverse Parlementen te bekrachtigen. Wetswijziging is onnodig. De samenhang van de Commonwealth berust niet op een geschreven grondwet, maar op een "convention", een afspraak zonder wetmacht, en kan dus ook bij afspraak veranderd worden. Wel is die "convention" vermeld in een Britse Parlements wet, het Statute of Westminster van 1931, maar alleen in de considerans en daardoor heeft zij geen kracht van wet gekregen. Bovendien is het Statute of Westminster nooit door India in zijn wetgeving opgenomen; en de Dominions, waar deze wet wel geldt, veranderen thans hun positie niet. Men meent dus te kunnen volstaan met een ruime interpretatie van de betreffende convention. De Commonwealth krijgt nu twee soorten leden: 1o. zij, die de Koning niet alleen erkennen als symbool van de vrijwillige associatie der leden van het Gemenebest, maar bovendien als staatshoofd, zodat zij alle in wezen koninkrijken zijn, nl. het Verenigd Koninkrijk Groot-Brittannië en Noord-Ierland, en de overzeese leden Canada, Australië, Nieuw-Zeeland, Zuid-Afrika, Pakistan en Ceylon. Deze groep, door gemeenschappelijke trouw aan de Kroon verbonden, zou men nog de "British Commonwealth of Nations" kunnen noemen; 2o. de republiek India met eigen te kiezen staatshoofd. Het blijft niet meer door onderdanentrouw aan de Koning verbonden, maar blijft de Koning aanvaarden als symbool van de vrijwillige associatie der onafhankelijke volkeren, leden van de Commonwealth, en als zodanig als Hoofd van de Commonwealth.

Men zou nu kunnen spreken van kernleden en een geassocieerd lid. Churchill is zeer ingenomen met de gevonden formulering en ziet in de nieuwe vorm van associatie mogelijkheid tot uitbreiding van de kring. Voor zijn geestesoog komt een wijder samenstel van Staten en naties in zicht, zowel de Verenigde Staten van Noord-Amerika als een Verenigd Europa omvattend, "dat misschien op een dag, en wellicht niet eens op een ver af liggende dag, aan de gekwelde en worstelende mensheid werkelijke veiligheid zal brengen voor vrede en vrijheid en voor huis en haard."

(Uit: Algemeen Handelsblad, 5 mei 1949)

DE GAULLE OVER FRANKRIJK EN ALGERIJE

Frankrijk, dat de onafhankelijkheid van Tunesië en Marokko zonder al te veel problemen erkende, heeft om Algerije lang en hardnekkig gevochten. Er woonden in Algerije een miljoen Fransen, de zogenaamde colons. Het waren boeren, handelaren, industriëlen, arbeiders, ambtenaren.

De Fransen bezaten veel van de landbouwgrond, ze beheersten de banken, de mijnen, de scheepvaart, de wijnbouw en de olievelden in de Sahara. Heel het economisch leven hadden zij in handen.

Voor de Fransen was Algerije - de oudste kolonie - een deel van Frankrijk. Net zo vanzelfsprekend als Bretagne of de Dordogne. Ook waren de Fransen overtuigd dat Frankrijk zonder Algerije economisch en militair de ondergang nabij zou zijn. En het leger, dat in 1940 verslagen was, dat in 1954 Indo-China had moeten verlaten, wilde zich in Algerije handhaven.

In zijn memoires schreef De Gaulle:

"En Algerije? Daar stonden we niet tegenover een situatie die in der minne geschikt kon worden, maar bevonden we ons midden in een drama; een drama dat evenzeer Frans als plaatselijk was. In ons nationale bestaan betekende Algerije een belang dat met dat van geen enkele van onze andere onderhorigheden te vergelijken was.

Na de lange, sombere episoden van de tijd der Barbarijse zeerovers hadden wij het veroverd ten koste van een reusachtige militaire inspanning, waarbij geen der beide tegenstanders mensenlevens en moed spaarde. En daarna hebben wij er nog verscheidene opstanden moeten onderdrukken. We waren dan ook zeer voldaan, heer en meester te zijn geworden over een land dat ons zoveel gekost had. Trouwens, dank zij Algerije was onze situatie in Afrika en het Middellandse-Zee-gebied aanzienlijk versterkt. Wij hadden er het uitgangspunt gevonden voor onze penetratie in Tunesië, Marokko en de Sahara. Kort geleden nog hadden wij er . . . de regering van onze bevrijding gevormd en er, samen met onze bondgenoten, een groot deel van de middelen tot onze overwinning bijeengebracht. Een miljoen Fransen had zich er gevestigd, die, dank zij hun capaciteiten, de steun van kapitaal uit het moederland en de hulp van het bestuur, de economie van het land op schitterende wijze produktief wisten te maken . . . En nog niet zo lang geleden ontdekten wij er ook vindplaatsen van petroleum en gas die onze ernstige schaars- te aan energiebronnen konden opheffen. Alle mogelijke redenen brachten het Franse volk er dus toe om het bezit van Algerije als nuttig en bovendien als verdienend te beschouwen. Het is waar dat dit volk de kostbare strijd die er gestreden werd niet zonder een gevoel van onbehagen en ongeduld verdroeg, en als het de 4e Republiek veroordeeld had dan was dat vooral omdat die geen uitweg meer wist. Maar het dacht dat De Gaulle, nu hij weer in functie was, de middelen zou vinden om er op de voordeligste manier een eind aan te maken. Voor de 'kolonisten' was het handhaven van de bestaande situatie, wat dit Frankrijk ook kon kosten, van levensbelang. Deze mensen, die in contact leefden met een Arabische . . . bevolking die tienmaal zo groot was als de hunne en die veel sneller toenam, werden gekweld door de gedachte dat, als Frankrijk niet meer zou regeren, besturen en beteugelen, zij zelf onvermijdelijk overweldigd, geplunderd en verjaagd zouden worden. Trouwens, hun eigen maatschappij en die van

de Moslims bleven, hoewel ze naast elkaar bestonden, in werkelijkheid volslagen vreemd aan elkaar. Zij . . die in een veroverd land gekomen of er geboren waren, trots op het werk dat ze er, niet zonder risico's, met veel energie tot stand hadden gebracht, vertrouwend op hun voorrechten wat betreft stand, opleiding, functie en kapitaal, terwijl ze beschikten over alle belangrijke agrarische, industriële en commerciële ondernemingen, bijna de voltallige kaders van iedere activiteit en de vrije beroepen leverden, zich als vanzelfsprekend gesteund wisten door het ambtenarenkorps en ervan verzekerd waren dat in elk geval het leger opnieuw in hun voordeel de orde zou herstellen, deze mensen hadden zich altijd gesteld boven en buiten de min of meer onderworpen massa die hen omringde. Iedere hervorming die in de richting van gelijkheid van de beide bevolkingsgroepen ging, scheen hun een ernstig gevaar toe. Volgens hun opvatting moest de tragedie waarvan dit gebied nu al verscheidene jaren het toneel was, na het neerslaan van de opstand absoluut uitloopen op de handhaving van wat zij 'het Franse Algerije' noemden, dat wil zeggen op de bevestiging van ons directe gezag en van hun eigen suprematie. De angst in de steek te worden gelaten, had hen ertoe gebracht de beweging van de 13e mei tegen het oude politieke stelsel te steunen. En om de Franse overheersing in schijn te veranderen, zonder er een wezenlijke verandering in aan te brengen, wendden ze nu voor de 'integratie' te eisen. Ze zagen die in werkelijkheid als het middel om de ontwikkeling in de richting van gelijke rechten en Algerijnse autonomie tegen te houden, het opgaan tussen tien miljoen Moslims te verhinderen en, integendeel, deze tien miljoen in de vijftig miljoen Fransen te doen opgaan. Met hun langdurige ervaring dachten ze dat op die manier, met een betrouwbare gouverneur-generaal, goede prefecten en, vooral, de aanwezigheid van sterke strijdkrachten voor de handhaving van de orde, hun situatie ter plaatse dezelfde zou blijven. Dat verwachtten ze van generaal de Gaulle en dat zouden ze zo nodig ook van hem eisen, in de mening dat hij 'de sterke man' was, maar het kwam niet in hen op dat hij dat weleens zou kunnen zijn voor een andere zaak dan de hunne. Tegenover hun onverzettelijkheid stelde zich nu de onverzettelijkheid van de Moslims, thans vastbesloten en vaak ook gewapend. Nadat ze lange tijd berust hadden, een berusting die van tijd tot tijd onderbroken werd door opstand; nadat ze, een eeuw lang, aan de Fransen de min of meer oprecht gemeente afhankelijkheid geschonken hadden van notabelen die bezorgd waren over hun bezittingen, of van kandidaten voor functies en eerbewijzen, van oudstrijders die trouw waren aan de wapenbroederschap, en van een zeker aantal mensen die carrière maakten in de openbare diensten of de politieke vertegenwoordiging; nadat ze achtereenvolgende illussies gekoesterd en weer verloren hadden over de toekenning zonder enige beperking van burgerrechten en van een autonoom statuut voor Algerije, stonden de Moslims voortaan sympathiek tegenover het 'Nationale Bevrijdingsfront', en tegenover de opstand, zelfs al namen ze er niet aan deel. Ze wisten trouwens heel goed dat, hoewel eens de wereld onverschillig gebleven was voor het lot van hun vaderen, hun zaak in het buitenland nu door een brede stroom van soms actieve sympathieën gesteund werd. . . ."

(Uit: Charles de Gaulle, Memoires van de verwachting, Bussum, 1971, pag.46 e.v.)

PROCLAMATIE VAN HET NATIONALE BEVRIJDINGSFRONT (FLN), 1954

Op 1 november 1954 begon de Algerijnse gewapende opstand tegen de Fransen. Het Nationale Bevrijdingsfront (FLN) richtte die dag door middel van een stroombiljet een oproep tot de bevolking.

Aan het Algerijnse volk!

Aan de strijders voor de nationale zaak!

Na tientallen jaren van strijd heeft de Nationale Beweging de eindfase, de verwerkelijking van haar idealen, bereikt. In het binnenland is het volk verenigd achter de parolen van onafhankelijkheid en actie. In het buitenland is het getij gunstig, vooral door de diplomatieke steun van onze Arabische en islamitische broeders.

Onze Nationale Beweging, machteloos geworden door jaren van non-activiteit en routine, slecht geleid, viel langzaam uiteen. In het zicht van die situatie heeft een groep jongeren, met achter zich de meerderheid van de gezonde en vastberaden elementen uit ons volk, de tijd rijp geoordeeld de Nationale Beweging uit de impasse te halen waarin zij was geraakt door botsingen tussen personen en invloeden, en haar in zee te laten gaan aan de zijde van onze Marokkaanse en Tunesische broeders in een werkelijk revolutionaire strijd.

Wij zijn onafhankelijk van de twee groeperingen die om de macht wedijveren. Onze beweging schept voor alle landgenoten in elke maatschappelijke positie, voor alle zuiver Algerijnse partijen en bewegingen de mogelijkheid zich aan te sluiten bij de bevrijdingsstrijd.

DOEL: Nationale onafhankelijkheid door: 1) herstel van de Algerijnse staat, soeverein, democratisch en sociaal, binnen het kader van de beginselen van de islam; 2) het waarborgen van alle fundamentele vrijheden, zonder onderscheid naar ras of godsdienst.

BINNENLANDSE DOELEINDEN: Politieke zuivering door het vernietigen van de laatste overblijfselen van corruptie en reformisme.

BUITENLANDSE DOELEINDEN: 1) de internationalisering van het Algerijnse vraagstuk; 2) het nastreven van de eenheid van Noord-Afrika in zijn nationale Arabisch-islamitische samenhang; 3) het kenbaar maken, door middel van de Verenigde Naties, van onze daadwerkelijke sympathie jegens alle landen die onze bevrijdingsstrijd zouden kunnen steunen.

STRIJDMIDDELEN: Strijd met alle middelen tot ons doel is bereikt.

Krachtige pogingen om in binnen- en buitenland door politieke en directe actie de gehele wereld de ogen te openen voor het Algerijnse vraagstuk. De strijd zal lang zijn, maar over de uitslag kan geen onzekerheid bestaan.

Om het bloedvergieten te beperken doen wij de volgende voorstellen aan de Franse autoriteiten als eervolle basis voor het voeren van besprekingen:

1. Het openen van onderhandelingen met de bevoegde woordvoerders van het Algerijnse volk op de grondslag van een erkenning van de ene en ondeelbare soevereiniteit van Algerije.
2. Het scheppen van een atmosfeer van vertrouwen door vrijlating van de gearresteerden, door het intrekken van alle uitzonderingsmaatregelen en het beëindigen van alle wettelijke actie tegen de strijdende groeperingen.

3. De erkenning van Algerije als een eigen natie door een officiële verklaring waarbij alle edicten, decreten en wetten worden ingetrokken volgens welke Algerije 'Franse bodem' was.

In ruil daarvoor zullen:

1. de culturele en economische belangen van Frankrijk en die van personen en van gezinnen worden gerespecteerd;
2. alle Franse staatsburgers die in Algerije willen blijven, voor hun oorspronkelijke nationaliteit mogen opteren, in welk geval zij beschouwd zullen worden als buitenlanders, of voor de Algerijnse nationaliteit, in welk geval zij beschouwd zullen worden als Algerijnen, met gelijke rechten en plichten;
3. de banden tussen Frankrijk en Algerije worden geregeld in een verdrag tussen de beide mogendheden op basis van gelijkheid en wederzijds respect.

Algerijnen, het FLN is úw front; zijn zege is úw zege. Wij zullen, gesteund door uw steun, het beste van onszelf geven voor het Vaderland.

(Uit: A.F.Manning e.a., Onze jaren. De wereld na 1945. Geschiedenis van de eigen tijd, Amsterdam, 1976 (2e druk), deel 3, pag.1356)

EEN ALGERIJS VLUCHTELINGENKAMP

Een Zweedse verslaggeefster reisde in maart 1958 naar Tunesië voor een bezoek aan een vluchtelingenkamp in het Tunesisch-Algerijns grensgebied waar Algerijnen een goed heenkomen gezocht hadden. Zij schreef:

De grote tenten waren deels aan het gezicht onttrokken door de fluitende zandstorm die de sneeuw deed opstuiven. Voor de tentopeningen hurkten verstijfde gestalten, de kap van hun boernoos geheel voor het gezicht getrokken, de onbedekte handen op de knieën. Een onwerkelijk, spookachtig tafereel. De hemel was zwart. Er werd geen woord gesproken en niemand bewoog; alleen het tentzeil flapperde. In de opening van een tent hief iemand een gezicht op - een bruin gezicht waarop de tranen over de magere wangen liepen. De vrouw kwam langzaam en stijf overeind en begon te praten. Eén voor één mengden zich nu ook anderen in het gesprek; de tentzeilen werden opgeslagen; de verhalen kwamen los.

Niemand probeerde zijn verhaal te rekken; niemand dramatiseerde het. Sommigen spraken onbeholpen en beschroomd, anderen met een smart die hoorbaar was ondanks het huilen van de wind. Maar allen gebruikten eenvoudige woorden en spraken over dezelfde zaken.

Niet over de vlucht, niet over de tocht door de bergen en de verlaten steppen die dagen en nachten en soms wekenlang had geduurd, niet over kou of honger. En evenmin over de haardsteden die ze aan de andere zijde van de grens hadden moeten achterlaten. De sobere woorden gingen, als in een soort verdoving, over wat er gebeurd was met de verwanten die waren achtergebleven.

.....
"Iedere keer als de Franse soldaten de laatste maanden naar ons dorp kwamen, werd het erger. Maar deze laatste beproeving hadden we niet verwacht. Plotseling werd het dorp omsingeld door tanks; soldaten met machinegeweren joegen ons als vee uit onze huizen, sleurden onze vrouwen en meisjes door het slijk, mishandelden de kinderen, doodden ieder die hen in handen viel. Iedereen probeerde een goed heenkomen te zoeken, maar mijn vrouw en mijn vier kinderen zijn ginds gebleven . . Dood . ."

De stemmen zwijgen, de kappen worden weer voor het gezicht getrokken. Dit is de stad van de tranen, opgebouwd uit tenten die nog maar twee dagen bewoond zijn. Lege ogen hechten zich vast aan de woestijn en de vuile, bruine handen spelen met verscheurde stukjes stof: "Ze hadden me alles mogen afnemen, maar niet mijn vrouw en mijn dochter."

Een man vertelt hoe zijn zwangere vrouw met geweerkolven werd geslagen tot ze neerviel en toen werd weggesleept. Een ander zag zijn twee schoondochters voorgoed verdwijnen. Een derde zit afwezig en onbeweeglijk voor zijn tent. Anderen leggen uit dat niemand van zijn familie met hem heeft kunnen meevluchten en dat hij door de schok gek is geworden.

(Uit: A.F.Manning (red.), Onze jaren. De wereld na 1945. Geschiedenis van de eigen tijd, Amsterdam, 1976 (2e druk), deel 3, pag.1368)

„ROEPT DAAR IEMAND?”

ALDUS SPRAK DE GAULLE, I (1958)

Op 30 mei 1958 kreeg generaal De Gaulle opdracht om een kabinet samen te stellen, welke opdracht hij aanvaardde. Twee dagen later verscheen hij voor de Assemblée nationale en richtte zich met de volgende rede tot de vergadering:

"Het verval van de staat gaat met toenemende snelheid voort. De Franse eenheid wordt door een onmiddellijk gevaar bedreigd. Algerije is in een storm van beproevingen en emoties gestort, Corsica besmet met een koortsige ziekte. In het Franse moederland versterken elkaar tegenwerkende bewegingen hun hartstocht en actie van uur tot uur. Het leger is reeds lange tijd op de proef gesteld door eervolle en bloedige taken, maar te schande gezet door het falen van het bewind. Er zijn bressen geschoten in onze nationale positie, zelfs binnen onze bondgenootschappen. Zo is de toestand van het land. In deze tijd, nu aan Frankrijk in zoveel opzichten zoveel kansen worden geboden, wordt het bedreigd door ontwijking en, misschien, door burgeroorlog.

Onder deze omstandigheden heb ik mij ter beschikking gesteld om te trachten het land, de staat, de republiek nogmaals naar hun redding te leiden, en zie ik mij, aangewezen door het hoofd van de staat, er toe gebracht de Nationale Vergadering te verzoeken mij met een zware plicht te belasten.

Voor het volvoeren van deze plicht zijn de daarbij behorende middelen nodig. De regering zal u, indien gij haar de investituur wilt verlenen, voorstellen haar deze middelen terstond toe te kennen. Zij zal u volledige volmachten vragen om in staat te zijn op te treden met de doeltreffendheid, snelheid en verantwoordelijkheid welke de omstandigheden vereisen. Zij zal u deze volmachten vragen voor de duur van zes maanden, in de hoop dat aan het einde van deze periode de orde in de staat hersteld zal zijn, de hoop in Algerije hervonden en de eenheid in de natie hersteld, zodat het overheidsapparaat weer normaal kan functioneren.

Maar er zou niets gewonnen zijn, als men voorlopig, zo goed en zo kwaad als het gaat, een rampzalige toestand zou willen verhelpen, en als wij niet zouden besluiten een einde te maken aan de dieper liggende oorzaak van onze moeilijkheden. Deze oorzaak - de Assemblée weet het en de natie is ervan overtuigd - is gelegen in de verwarring en daarmee de onmacht van het bewind. De regering, welke ik door uw vertrouwen zal vormen zal u onverwijld een plan voorleggen voor herziening van artikel 90 van de grondwet, in die zin dat de Assemblée de regering de bevoegdheid zal verlenen de onontbeerlijke wijzigingen uit te werken en dan door middel van een volksstemming aan het land voor te leggen.

In de aanhef van dit ontwerp dat u tegelijk met de tekst zal worden voorgelegd, zal de regering de drie beginselen omschrijven die in Frankrijk de basis moeten vormen van het republikeinse bestel en waaraan de regering toezegt haar ontwerp te zullen doen beantwoorden: Het algemene kiesrecht is de bron van alle macht; de uitvoerende macht en de wetgevende macht moeten doeltreffend gescheiden zijn, zó dat regering en parlement, elk voor zijn aandeel en onder zijn verantwoordelijkheid, ten volle hun bevoegdheden aanvaarden; de regering moet verantwoordelijk zijn aan het parlement.

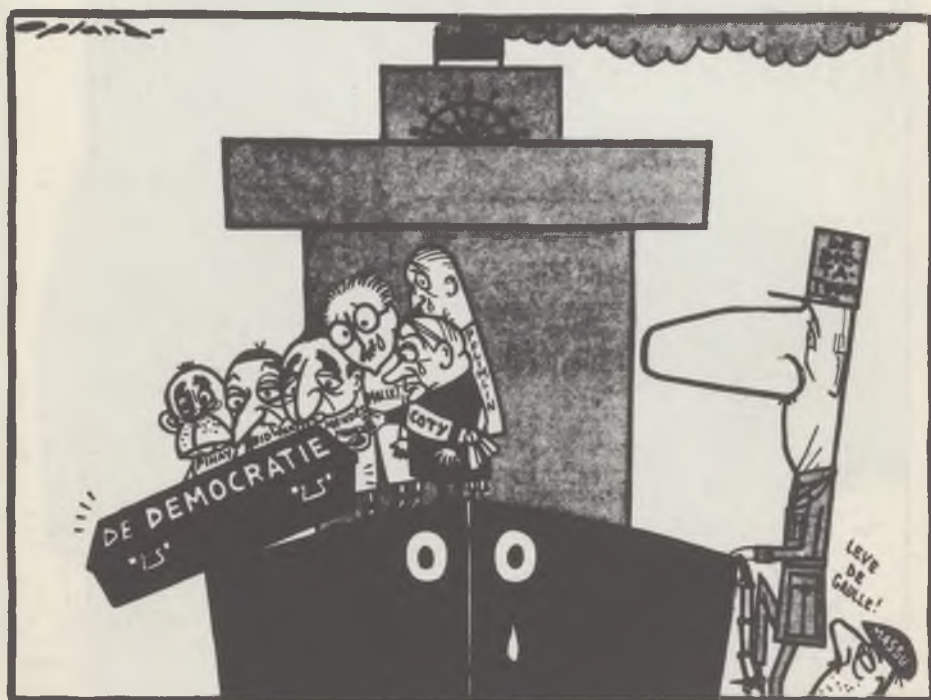
Door dezelfde grondwets hervorming zal het land de plechtige gelegenheid krijgen om de betrekkingen van de Franse republiek met de met haar verbonden volken te regelen. De regering zal zich verbinden deze nieuwe regeling voor te stellen in het ontwerp dat zij aan de stemming van de Franse vrouwen en mannen wil onderwerpen.

Op basis van dit dubbele mandaat, haar door de Nationale Vergadering gegeven, zal de regering de geweldige taak kunnen ondernemen die voor haar zal zijn vastgesteld. Wat mij betreft, om die taak te aanvaarden heb ik, beslist en op de eerste plaats, uw vertrouwen nodig. Vervolgens moet het parlement onverwijld - want de gebeurtenissen laten ons geen tijd - de wetsontwerpen aannemen die het zullen worden voorgelegd. Als dit geschied is zullen de Kamers op reces gaan tot de datum welke voor de aanvang van hun eerstvolgende gewone zitting is vastgelegd.

Aldus zal de regering van de republiek, door de nationale vertegenwoordiging geïnstalleerd en op de meest dringende wijze voorzien van middelen tot handelen, kunnen instaan voor de eenheid, de integriteit en de onafhankelijkheid van Frankrijk."

(Uit: Keesings Historisch Archief, no.1405, van 26 mei tot 1 juni 1958, pag.14085)

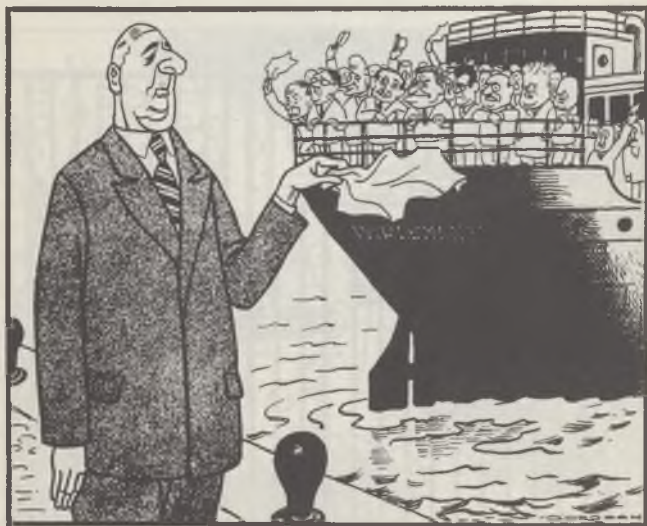
DE LOODS KOMT AAN BOORD

„Eén, twee, drie..., in Godsnaam!”

„*NOU, TABEH, DAN.....*”

..... Tot over zes maanden — misschien!

ACHTER TRALIES . . .

„Alstublieft . . .!”

'When you've finished your bath, here's a choice of dress'

Tekening in de New Statesman van 30 januari 1960, nadat in Algiers weer eens tegen De Gaulle ge-
rebelleerd was.

'Alors, say "Vive de Gaulle" again ...'

EEN OPROEP AAN HET ALGERIJNSE VOLK OM DE STRIJD VOORT TE ZETTEN,
1960

Ferhat Abbas, die op 19 september 1958 premier was geworden van de voorlopige Algerijnse regering, richtte zich verscheidene malen in oproepen tot zijn volk. Hieronder delen uit een redevoering die hij op 31 oktober 1960 hield.

"Volk van Algerije,
Morgen 1 november 1960 zal de Algerijnse oorlog zijn zevende jaar ingaan. De strijd voor vrijheid en onafhankelijkheid zal worden voortgezet, met als onvermijdelijk gevolg veel lijden en veel offers. Er is veel gesproken en geschreven over de oorlog in Algerije. Maar men kan nooit genoeg het onrechtvaardig karakter, de gruwelen en de misdaden van deze oorlog aan de kaak stellen. Door deze koloniale heroveringsoorlog, die bedoeld is om de heerschappij van Frankrijk over een Arabisch en Afrikaans land te bestendigen, heeft het imperialisme van terreur, knevelarij en uithongering zijn voornaamste wapenen gemaakt in een poging ons volk op de knieën te krijgen. (..)
Vandaag de dag zijn (echter) de omstandigheden waaronder wij strijden, gewijzigd. Terwijl het Franse imperialisme steeds sterker veroordeeld wordt en geïsoleerd raakt, ontvangen wij uit de gehele wereld sympathiebetuigingen en tastbare bewijzen van daadwerkelijke solidariteit. Aan de vooravond van het zevende oorlogsjaar zijn de omstandigheden, internationaal gezien, voor ons niet ongunstig. Dit jaar is de Algerijnse kwestie in de Verenigde Naties duidelijker dan voorheen aan de orde gekomen. Wij hopen dat dit internationale lichaam zijn verantwoordelijkheid zal weten te aanvaarden.

. . .

Het tijdperk van het kolonialisme is voorbij. Dit jaar, dat terecht het jaar van Afrika wordt genoemd, hebben vijftien broederlanden hun entree gemaakt in het internationale koor van naties. Dit historische verschijnsel van dekolonisatie en van volken die als natie een eigen leven gaan leiden, valt niet tegen te houden. Het is het resultaat van een lange strijd, waaraan het Algerijnse volk weet in belangrijke mate te hebben bijgedragen.

Onze Afrikaanse broeders weten dat in de Algerijnse oorlog het Franse imperialisme een mythe wil handhaven, terwijl het Algerijnse volk een realiteit verdedigt. Het Algerijnse volk, dat een Afrikaans volk is, vecht voor zijn vrijheid en zijn onafhankelijkheid. Wij zijn er zeker van dat, wat er ook moge gebeuren, de Afrikaanse volkeren die deze zelfde strijd gestreden hebben, zich solidair zullen blijven betonen met onze zaak.

. . .

Het Algerijnse volk strijdt voor de vrijheid. Het volk van Algerije, dat honderddertig jaar gebukt is gegaan onder de koloniale overheersing en dat sinds zes jaar edelmoedig zijn bloed vergiet, is zich bewust van de zware tol die deze strijd eist. Het is gewaarschuwd tegen de duistere machten, die belust zijn op de bodemrijkdommen van Algerije. De politiek van leugen en bedrog heeft op het volk geen vat meer. Alle Algerijnen, mannen en vrouwen, kinderen en oude mensen, weten wat het kolonialisme werkelijk wil.

Het Algerijnse volk zal dan ook de strijd voortzetten tot de overwinning is behaald, dat wil zeggen: tot Algerije is bevrijd.
Leve de republiek Algerije!
Leve de onafhankelijkheid van Algerije!"

(Uit: A.P.Manning (red.), Onze jaren. De wereld na 1945. Geschiedenis van de eigen tijd, Amsterdam, 1976 (2e druk), deel 3, pag.1557)

COLONS OVER ALGERIJNEN

In 1960 verscheen in Frankrijk een felle aanklacht tegen de Franse oorlogvoering in Algerije in het boek "La guerre d'Algérie", geschreven door de in dat land geboren en getogen Jules Roy, die uit een milieu van zogenaamde kleine colons afkomstig was.

"In de eerste hoofdstukken doet Jules Roy het relaas van zijn weerzien met de streek, waar hij geboren werd en zijn kinderjaren doorbracht, waar de familiehoeve stond en waar z'n moeder begraven ligt. Tal van herinneringen komen daarbij naar boven, zo het beeld van de oude knecht Meftah, die hij als kleine knaap graag mocht opzoeken op het veld en die hem dan vaak op zijn schouders terugdroeg naar huis, hetgeen onveranderlijk het bezorgd afgrijzen opwekte, dat hij onder de luizen zou komen te zitten. En reeds toen spraken de colons van de Arabieren als "les rats" (de ratten), hoewel men ze ook placht aan te duiden met "troncs de figuier" (vijgeboomstammen), omdat ze urenlang roerloos onder de schaduw van de vijgebomen bescherming tegen de brandende zon konden zoeken. Kortom: men hield ze voor een lui, luizig volkje, levend zo ongeveer als de dieren, met bijzonder weinig behoeften; in ieder geval: "geen mensen zoals wij". En ongeneeslijk dom natuurlijk. De auteur maakt deze omzwervingen door zijn geboortestreek in gezelschap van zijn ter plaatse kleine "colon" gebleven broer René en diens vrouw Louise; en hij heeft daarbij met hen uiteraard menig gesprek, dat gaat over de diverse aspecten van "het probleem". Uit een daarvan lichten wij het volgende:

" - Je weet, zei Louise, hoe ze op school hard moeten werken om de Europeanen bij te houden.

- Misschien, omdat ze een andere taal spreken, zei ik.

- Neen. Ze kunnen het niet. Het gaat ze te boven. En ze pakken niet goed aan."

Een neef was komen dineren, verhaalt Jules Roy. Een onderwijzer aan de lagere school van Menerville. Ik wendde me tot hem.

" - Ik ben het niet met je eens, Louise, zei hij spijtig. De vijf eersten van mijn klas zijn Arabieren. Ze begrijpen alles heel goed. Ik moet eraan toevoegen dat ze leergierig zijn.

- Uit ijverzucht jegens de Fransen, zegt Louise. Dan zijn ze in staat zich kapot te werken.

- Ik kan je niet volgen, zeg ik. Je beweert, dat ze lui zijn.

- Van nature, ja. Maar ze willen laten zien, dat ze meer waard zijn dan wij."

Jules Roy kan slechts vaststellen, dat na al die jaren de instelling der Europeanen tegenover de Arabieren in wezen onveranderd is gebleven. En als nog het geval ter sprake is geweest van een Europeaan, die ervan beschuldigd wordt, dat hij "fellaga" heeft geholpen, besluit hij het hoofdstuk:

"Wat mij betreft, ik ken Louise, en ik weet, dat er voor haar nooit een probleem zal bestaan; er is slechts het eeuwige beginsel: Frankrijk kan geen dwaling begaan, omdat het Frankrijk is; de Arabieren kunnen geen rechtvaardige zaak verdedigen, omdat het Arabieren zijn.

Zoals men ginds zegt: "Snijdt varkens de staart af, het blijven toch varkens."

(Uit: Nieuwe Haarl.Courant, 6 december 1960)

FATA MORGANA

Drie patriotten

Zwischen zwei Barrikaden

OP DE RAND VAN EEN BURGEROORLOG, 24 APRIL 1961

Landingen dreigen in Frankrijk.

Parijs (Reuter)- Frankrijk stond gisterenavond aan de rand van een burgeroorlog. Premier Debré verscheen om half twaalf onaangekondigd voor radio en televisie om de Fransen te waarschuwen dat op vliegvelden in Algerije transportvliegtuigen gereed stonden om opstandige Franse parachutisten over te brengen naar Frankrijk en daar de vliegvelden te bezetten. In dramatische gespannen zinnen deed premier Debré een hartstochtelijk beroep op zijn landgenoten, zodra de sirenes zouden loeien zich naar de vliegvelden te begeven om de landende troepen uit Algerije te bezweren van hun plannen af te zien. Op de grootst denkbare schaal zijn voorzorgsmaatregelen genomen, zo verzekerde Debré. Met ingang van middernacht zijn de vliegvelden voor elke vlucht gesloten. De regering heeft bevel gegeven om van alle middelen, "hoort u goed: van alle middelen" gebruik te maken om een overval door muitende troepen het hoofd te bieden.

Een paar uur eerder had generaal de Gaulle alle macht in de staat aan zich getrokken. Hij zal regeren buiten het parlement en buiten het kabinet om overeenkomstig de geweldige volmachten die de Grondwet hem in buitengewone omstandigheden verleent. Deze omstandigheden waren sinds zaterdagochtend vroeg aanwezig. Toen hadden enkele gepensioneerde generaals, ontevreden over de Gaulle's Algerijnse politiek, in Algerije de macht in handen genomen "tot redding van Algerije en Frankrijk". De Gaulle had er geen twijfel aan laten bestaan dat hij van zijn volmachten gebruik zou maken om, desnoods met geweld, de muitende militairen in Algerije weer tot gehoorzaamheid te dwingen. Hij had een dramatisch beroep gedaan op alle Franse mannen en vrouwen om hem te helpen.

Generaals bereidden coup goed voor.

De coup van de gepensioneerde generaals moet al lang geleden zijn voorbereid. Het plan werkte perfect. Bijna geluidloos bezetten de parachutisten in de nacht van vrijdag op zaterdag de belangrijkste punten van de stad Algiers, waar zij reeds tweemaal eerder het wettige gezag hadden getart. In hun camouflagetunieken, beschermd door het duister, rukten zij de regeringsgebouwen binnen en arresteerden de vertegenwoordigers van de Franse regering. Om niet vroegtijdig alarm te slaan wachtten zij tot het laatst met het doorsnijden van de telefoonverbindingen.

Radio-Algiers miste zijn eerste vroege uitzending. Toen het, uren te laat, in de lucht kwam, was het meteen in handen van de muiters en kon het de eerste mededeling doen van de geslaagde coup. Het station had ook al een nieuwe naam, Radio-France, gekozen in overeenstemming met het doel van de coup: het "redden van Algiers en van Frankrijk".

Laatste nieuws.

Omstreeks middernacht verschenen kolonnes vrachtauto's met soldaten en gendarmes in de Parijse straten. De troepen begonnen strategische punten in en rondom de hoofdstad te bezetten. Zij beschikten over tanks en pantserauto's. Het Elysée, het paleis van president de Gaulle was van de rest van de stad afgesloten door een dichte haag troepen in oorlogsuitrusting.

(Uit: Algemeen Dagblad, 24 april 1961)

ONBEPERKTE MACHT VOOR PRESIDENT DE GAULLE

Parijs - "In naam van Frankrijk gelast ik dat alle middelen - ik zeg: alle middelen - worden toegepast om de weg voor deze mannen te versperren. Ik verbied iedere Fransman en vooral iedere soldaat om ook maar één van hun bevelen op te volgen." Een bewogen en ook toornige president de Gaulle sprak in een van de grootste redevoeringen uit zijn lange leven deze woorden gisteravond tijdens een radio- en televisie-rede over de opstand in Algerije. "Deze mannen", over wie hij zijn onverholven verachting uitsprak; deze opstandelingen, die "het afschuwelijke en onzinnige Algerijnse avontuur" hebben ontketend; de in uniform gestoken president noemde hen een stelletje ambitieuze en fanatieke officieren. "Hun onderneming kan alleen maar tot een nationale ramp leiden." De president stelde artikel 16 van de grondwet in werking en nam daarmee de volledige leiding van de regering in handen, zonder verdere verantwoordelijkheid aan de normale wettelijke instellingen. De Gaulle opende zijn vol ingehouden woede uitgesproken boodschap tot de Franse natie met de woorden: "Een opstandige macht is in Algerije door een militaire klik gevestigd. De schuldigen van de opstand hebben gebruik gemaakt van de hartstocht van de officieren van bijzondere eenheden; van de bezielde steun van een deel van de Europese bevolking, die misleid is door angst en verdichtsels; van de onmacht van de verantwoordelijke autoriteiten, wier positie ondermijnd is door de militaire samenzwering.

Deze macht heeft een bepaalde aanblik: een groep van vier gepensioneerde generaals. Deze macht bezit ook een realiteit: een groep officieren-partisanen, die ambitieus en fanatiek zijn.

"Hun onderneming", zo ging de Gaulle voort, "kan slechts leiden tot een nationale ramp." Hij gewaagde vervolgens van de "geweldige poging om Frankrijks eer en roem te herstellen, de nationale eenheid te handhaven, weer als grote mogendheid te leven en om ons werk in de overzeese gebieden via een noodzakelijke ontkolonisering voort te zetten." "Dat alles", aldus de president, "wordt op het spel gezet, aan de vooravond van het slagen van onze onderneming, door dit verachtelijke en domme avontuur in Algerije.

En nu wordt de staat beschimpt, het land getart, onze macht naar omlaag gehaald, ons internationale aanzien verminderd, onze rol en onze plaats in Afrika gecompromitteerd. En door wie? Helaas, helaas, helaas, door mannen, wier plicht, eer en reden van bestaan het was te dienen en te gehoorzamen."

Over het lot van de opstandelingen zei de Gaulle: "Hun lot moet zijn zoals in de volle strengheid van de wet wordt voorzien."

De president besloot zijn boodschap tot de natie met de volgende woorden: "Ik heb - na overleg met de minister-president, met de voorzitters van de beide kamers en met de voorzitters van de constitutionele raad - besloten artikel 16 van onze grondwet in werking te stellen, nu wij geplaagd zijn voor het ongeluk waaronder ons vaderland gebukt gaat en voor de bedreiging, die op onze Republiek drukt. Met ingang van vandaag zal ik, zonedig rechtstreeks, de maatregelen treffen, die, door de omstandigheden geboden, mij als noodzakelijk voorkomen. Ik zal de rechtsorde, die het land mij heeft toevertrouwd, handhaven, wat er ook gebeurt, voor de volle duur van mijn mandaat, of tot het ogenblik dat mijn krachten het begeven, of tot ik niet meer leef. Fransen, Françaises, helpt mij."

(Uit: Algemeen Dagblad, 24 april 1961)

DE DROOM WORDT WERKELIJKHEID, 1962

Nadat in maart 1962 tussen Fransen en Algerijnen overeenstemming was bereikt gaf de premier van de voorlopige regering van Algerije een uiteenzetting over het akkoord:

"Volk van Algerije,

Nadat de Algerijnse en de Franse delegatie verscheidene maanden moeilijke en zware onderhandelingen hebben gevoerd, werd zojuist op de Conferentie van Evian tussen beide delegaties een algemeen akkoord bereikt. Dit akkoord betekent een grote overwinning voor het Algerijnse volk, dat hiermee eindelijk zijn recht op onafhankelijkheid gegarandeerd ziet.

Bijgevolg kondig ik . . . met ingang van maandag 19 maart 1962 om twaalf uur 'smiddags een staakt-het-vuren af voor het gehele Algerijnse grondgebied. Ik gelast alle strijdkrachten van het Nationale Bevrijdingsleger de militaire operaties en gewapende acties op het grondgebied van Algerije te staken.(...)

De strekking van de bereikte akkoorden is in overeenstemming met de principes van de revolutie, welke reeds zo dikwijls naar voren gebracht werden, te weten:

- 1) De territoriale onschendbaarheid van Algerije binnen zijn huidige grenzen, hetgeen elke openlijke dan wel verhulde poging tot een deling in Noord-Algerije, alsook elke poging tot afscheiding van het Algerijnse deel van de Sahara uitsluit.
- 2) De onafhankelijkheid van Algerije: De Algerijnse staat zal volledig soeverein zijn op het terrein van de nationale verdediging, de diplomatieke betrekkingen, de binnenlandse en de buitenlandse politiek.
- 3) De eenheid van het Algerijnse volk is erkend. Frankrijk ziet af van een conceptie van een Algerije dat zou zijn opgebouwd uit verschillende gemeenschappen. Het nationale karakter van het Algerijnse volk, dat tot de Arabisch-islamitische cultuur behoort en dat versterkt uit de strijd om de onafhankelijkheid te voorschijn is gekomen, heeft tenslotte erkenning gevonden.
- 4) De erkenning van de voorlopige regering als enige gesprekspartner en ware vertegenwoordigster van het Algerijnse volk blijkt uit de feitelijke gang van zaken. (...)"

(Uit: A.F.Manning (red.), Onze jaren. De wereld na 1945. Geschiedenis van de eigen tijd, Amsterdam, 1976 (2e druk), deel 3, pag.1589).

ARC DE TRIOMPHE

Frankrijk mag op hun lauweren rusten

HET BESTAND, 1962

De Franse koloniale heerschappij in Algerië is ten einde. Frankrijk - de Gaulle - heeft zijn politieke nederlaag erkend. Hij heeft getracht, die nederlaag het aanzien te geven van een overwinning (de 'overwinning van het gezonde verstand') en heeft ook wel reden gehad voor die politieke tactiek, maar al het water van de Middellandse Zee wast niet af dat binnen afzienbare tijd de politieke macht in Algerië in handen komt te liggen van de rebellen die Frankrijk meer dan zeven jaar heeft trachten te verdelgen.

Moeten wij nog ingaan op de achtergrond van die bloedige burgeroorlog? Er is in Vrij Nederland vaak over geschreven. De maatschappij in Algerië droeg de wezenlijke kenmerken van een koloniale maatschappij - de er uit voortvloeiende oorlog is in wezen een koloniale oorlog geweest. Een Franse minderheid heeft getracht, met de hulpmiddelen van de Franse staat, haar bewind over acht, negen maal zoveel Algerijnen tot in lengte van jaren voort te zetten. Al vóór de tweede wereldoorlog werd van Algerijnse kant aangedrongen op politieke hervormingen. De Franse regeringen, steeds handelend onder druk van de Franse minderheid in Noord-Afrika, waren er niet voor te vinden. Toen Nederland in mei '45 de bevrijding vierde, werd in Oostelijk Algerië een opstand van de bevolking onderdrukt (10.000 doden volgens Franse, 40.000 volgens Algerijnse opgave). Eerst in '47 werd bepaald dat alle Algerijnen aan de verkiezingen mochten deelnemen - maar zij mochten als volksgroep niet meer afgevaardigden kiezen dan de acht, negen maal zo kleine Franse. De nationalistische beweging . . . verwierf 90 % van alle Algerijnse stemmen; ze werd prompt verboden, nadien werden alle uitslagen vervalst.

In '54 scheidde zich van de nationalistische beweging een radicale vleugel af, en op 1 november '54 gaf het Revolutionair Comité voor Eenheid en Actie (dat later de leiding van de FLN zou worden) het sein tot de opstand: er werden aanslagen gepleegd en in de bergen van Aurès kwam het eerste maquis tot stand. Meer dan zeven jaar lang hebben de Algerijnse verzetsstrijders de moeilijke guerrilla weten voort te zetten. De Fransen spreken van 140.000 gesneuvelden. De verliezen zijn in werkelijkheid veel hoger geweest. Wie aan de guerrilla ging deelnemen, had een gemiddelde kans, nog een jaar in leven te blijven. De FLN had nooit tekort aan vrijwilligers, het schortte haar nooit aan steun uit de Algerijnse bevolking. Anders gezegd: zij was uitdrukking van hetgeen in die bevolking leefde.

Wel hebben de Franse politici een lange weg afgelegd . . .

In november '54 was Mendès-France premier. Hij had vrede gesloten in Indo-China en een accord getroffen met Tunesië. Op 12 november '54 zei hij in het parlement: 'De Algerijnse departementen zijn sinds lange tijd Frans; dat is onherroepelijk.' Hij stuurde versterkingen. Hetzelfde deden zijn opvolgers. Toch kwam er enig verschil. Langzaam brak het besef zich baan dat een politieke oplossing (d.w.z. een accord) nagestreefd moest worden. Toen de socialist Mollet in zijn regeringsprogram gezegd had, dat hij 'de politieke gelijkheid van alle bewoners van Algerië verwezenlijken' wilde (februari '56), werd hij een paar dagen later in Algiers met rotte tomaten weggekogeld; hij zwenkte om en de man die hij gouverneur-generaal maakte, Lacoste, werd een van de ergste die-hards. Mei '58 repte de aangewezen minister-president Pflimlin van

'besprekingen met het oog op een wapenstilstand'. 13 mei kwam Algiers in opstand tegen Parijs. De Vierde Republiek zakte ineen en de Gaulle nam het bewind over.

Zoekt men in de vele en veelal tegengestelde uitlatingen die de Gaulle in de loop der jaren over het Algerijns conflict gedaan heeft, naar een vaste lijn, dan kan men (met enige moeite!) geen andere vinden dan deze: er is voor Algerië geen politieke toekomst mogelijk die niet door de grote massa van de Algerijnse bevolking aanvaard wordt. De Gaulle heeft in '58 en '59 nog de illusie gekoesterd dat de FLN niet de uitdrukking was van hetgeen in die bevolking leefde. Hij meende, de FLN te kunnen isoleren. In juni '58 riep hij bij minstens één gelegenheid in Algerië: 'Vive l' Algérie française!' 'De onafhankelijkheid in onmogelijk', zei hij op 20 september van dat jaar in Rennes. Een jaar later erkende hij het zelfbeschikkingsrecht (16 september '59). Dat was het keerpunt. Twee opstanden vloeiden er uit voort: de barricaden-opstand in Algiers in de laatste week van januari '60, en de opstand der generaals . . . eind april '61. Toen had de Gaulle (eind juni '60) al de eerste onderhandelingen met de FLN gevoerd die hij zolang geweigerd had, als gesprekspartner te aanvaarden. Midden december '60 hadden de Algerijnse volksmassa's in de grote steden voor het eerst met de kreet: 'Ferhat Abbas aan de macht!' achter de groenwitte vlag gedemonstreerd.

Anders dan de verdeelde politici van de Vierde Republiek, liet de Gaulle zich niet omver kegelen. Zomer '61 begonnen de serieuze onderhandelingen. Zij leidden tot het op 18 maart gesloten accord: de wapenen rusten; krijgsgevangenen zullen binnen 20 dagen uitgewisseld worden; Algerië zal tot na de vrije volksstemming bestuurd worden door een Franse Hoge Commissaris . . . samen met een uitvoerende raad van twaalf personen die de beschikking krijgen over een aparte gewapende macht (60.000 man) voor handhaving van de orde ('minister van binnenlandse zaken' wordt een voorman van de FLN); de Fransen in Algerië krijgen drie jaar de tijd om te bepalen of zij Algerijns staatsburger willen blijven; blijven zij als buitenlander in Algerië, dan krijgen zij een gewaarborgde status, wensen zij te vertrekken, dan mogen zij al hun eigendommen meenemen; Frankrijk en Algerië blijven op economisch, technisch en wetenschappelijk gebied nauw samenwerken; de exploitatie van de Sahara zal gemeenschappelijk ter hand genomen worden; Frankrijk behoudt vijf jaar zijn bases in de Sahara en vijftien jaar de marinebasis . . .; het mag nog drie jaar lang troepen in Algerië stationeren; er zijn er nu ruim 400.000, maar dat aantal zal binnen een jaar na het houden van de volksstemming tot 80.000 verlaagd worden.

Een compromis - zeker. Maar dan toch een waarbij, en het is begrijpelijk, de FLN heel wat meer wint dan Frankrijk behoudt. De kern van de zaak is tenslotte dat de massa van het Franse volk geweigerd heeft, tot in lengte van jaren zware offers te brengen voor de bescherming van de geprivilegeerde positie van de Franse minderheid in Algerië. Het is deze minderheid die zich geen andere dan een geprivilegeerde positie kan indenken. Haar rijk is uit, haar positie onzeker, haar toekomst hachelijk. Vandaar dat uit haar midden de OAS voortgekomen is die al bij minstens één gelegenheid getracht heeft, de 'verrader de Gaulle' uit de weg te ruimen.

Het is de eerste twee dagen na de afkondiging van het bestand naar verhouding rustig gebleven in de Algerijnse steden. Dat is vooral te

danken aan de wijze waarop de goed-georganiseerde FLN de Algerijnen er toe heeft weten te brengen, de discipline te handhaven. Of het zo goed zal blijven gaan? De OAS heeft de nederlaag niet aanvaard; zij volgt een bepaalde tactiek; zware wapenen heeft zij niet zolang geen Franse leger-onderdelen overlopen - daarom moet zij voorkomen dat zij zich in een bepaalde plaats of in een bepaald gebied verdedigen moet; andere dan zware wapenen heeft zij in overvloed en men kan zich moeilijk voorstellen dat die niet gebruikt zullen worden. Een burgeroorlog van bijna zeven-en-een-half jaar waarbij over en weer de afschuwelijkste wreedheden gepleegd zijn, liquideert men niet in een vloek en een zucht; hij krijgt op zijn minst een vergiftigende nasleep in Algerië, en ook in Frankrijk zelf. Met de Gaulle kunnen wij slechts vertrouwen dat er in Frankrijk voldoende gezonde krachten zijn om te verhinderen dat die vergiftiging gevaarlijke vormen aanneemt. Van verloren oorlogen gaat vaak een fascistische tendens uit; voor verloren koloniale oorlogen geldt hetzelfde. Wij hoeven intussen niet pessimistisch te zijn. Frankrijk bevrijdt zich van zijn zwaarste politieke hypotheek - en welk een kostbare hypotheek is het geweest: een oorlog die aan Franse kant tegen de 20.000 mensenlevens gevegd heeft en (het is maar een schatting) f 40 miljard heeft gekost - f 40.000 per lid van de Franse minderheid . . .

De liquidatie van deze koloniale strijd is niet los te maken van de persoon van de Gaulle. Het is in de geschiedenis moeilijk werken met het begrip 'indien', maar het minste wat men zeggen kan is toch wel dat 'indien' hij er niet geweest was, de kansen op een door de Fransen in Algerië aangestookte fascistisch-militairistische staatsgreep en daaruit voortvloeiende burgeroorlog heel veel groter zouden zijn geweest. Wat er van de toekomst van Frankrijk en van de Fransen in Algerië overblijft, moeten wij afwachten; de garanties staan maar op papier - hetgeen niet betekent dat ze, gegeven vooral de mentaliteit van de Franse minderheid, tegen de druk van de werkelijkheid bestand zullen zijn. Dat dit alles een persoonlijke tragedie kan betekenen voor duizenden, tienduizenden Franse gezinnen die zich tot '54 in 'hun' Algerië thuis voelden - wij ontveinzen het ons niet. Men heeft intussen in de meeste van die gezinnen ook niet stilgestaan bij de persoonlijke tragedies die zich in honderdduizenden Algerijnse gezinnen voordeden als uitvloeisel van het bestaan in het koloniaal geëxploiteerde en daardoor verpauperiserende Algerië, nog afgezien van de tragedies die uit de burgeroorlog voortvloeiden.

De geschiedenis is vaak hard, maar zij heeft nu, willen wij vertrouwen, wat Frankrijk betreft, een keer ten goede genomen. Wanneer de Gaulle dat heeft weten te bewerkstelligen, dan is dat geen ogenblik los te maken van het toegewijde en moedige werk van allen die de laatste jaren hun landgenoten gewezen hebben op de schandelijke misstanden waartoe de voortgezette oorlog leidde. De Gaulle heeft een publieke opinie weten te mobiliseren die door anderen het eerst in beweging gebracht is. Dat vermindert zijn historische prestatie niet - integendeel: het is taak van de staatsman, te beseffen, welke kant een gemeenschap uit kan gaan, de koers te bepalen, voor te gaan, en dan ook vol te houden. Dat heeft de president gepresteerd. Frankrijk en Europa zijn hem daarvoor grote dank verschuldigd.

(Uit: Vrij Nederland, 21 maart 1962, commentaar van Dr.L.de Jong)

VLUCHTELINGEN OVERSTROMEN FRANKRIJK

Parijs, 29 mei - De Franse autoriteiten hebben thans maatregelen getroffen om de repatriëring van Europeanen, die Algerije willen verlaten, niet alleen te versnellen en beter te organiseren, doch ook om ervoor te zorgen dat de vluchtelingen in Frankrijk zelf behoorlijk worden ontvangen en op doeltreffende wijze worden geholpen. In alle Franse departementen wordt een opvangcentrum ingericht, dat verantwoordelijk is voor de huisvesting van en de steunverlening aan de vluchtelingen.

Dezen hebben voor het grootste deel hun bezittingen in Algerije moeten achterlaten en staan dus, zelfs in de vele gevallen waarin zij hopen na kortere of langere tijd weer naar Algerije te kunnen terugkeren, voorlopig voor problemen die zij zelf niet kunnen oplossen.

Voor de noodzakelijke hulpverlening heeft de Franse regering in eerste instantie een krediet van 200 miljoen nieuwe frank uitgetrokken.

Tijdens het afgelopen weekend zijn 5.000 Europeanen uit Algerije in Frankrijk aangekomen.

(Uit: De Volkskrant, 29 mei 1962)

BRAVE JONGENS

ALGERIJE STEMDE MASSAAL "JA" VOOR ONAFHANKELIJKHEID

Onverwacht veel Europeanen stemden mee.

Algiers, 2 juli

De Algerijnen hebben zich gisteren met een overweldigende meerderheid uitgesproken voor de onafhankelijkheid van hun land. Volgens de eerste cijfers heeft ongeveer 84 procent van de ingeschreven kiezers gestemd, van wie 99,6 procent met ja antwoordden op de vraag: "Bent u voor een onafhankelijk Algerije in samenwerking met Frankrijk?" Opvallend was, dat er veel meer overgebleven Europeanen aan het referendum deelnamen dan was verwacht. Een ander in het oog springend feit was, dat er nu bijna zes miljoen kiezers waren ingeschreven tegen 4,5 miljoen in 1961.

Voor het Algerijnse volk waren de afgelopen twee dagen de opwindendste uit zijn geschiedenis. Reeds zaterdagavond werd in de met lampions, groen-witte reliëfs op de muren en duizenden groen-witte vlaggetjes versierde moslimwijken, een uitbundig volksfeest gevierd. In iedere wijk traden Arabische strijkjes op en op ieder pleintje zag men, gesluierde vrouwen links, uitgelaten mannelijke jeugd rechts, het lied der partizanen zingen en de roep "Algerije vrij" in spreekkoor herhalen.

Volkomen rust.

Zondagochtend vroeg werd in volkomen rust gestemd. Hierbij viel op, dat zowel in Algiers als in de dorpen de techniek van het stemmen geen probleem meer was. Het merkwaardigste was, dat vrij veel Europeanen, die bleven, aan hun stemplicht wilden voldoen. Voor een bureau in een door de OAS vernielde school in Algiers stonden zelfs een 300 Europeanen te schelden over het gebrek aan organisatie. Tenslotte lieten zij twee Arabische hulppolitie-agenten een noodstembureau vormen, dat in de hal van de school te midden van de glasscherven en het puin zetelde. Ook in de uitgestorven wijk Bab el Oued groeften heel wat Europeanen voor enkele stembureaus samen. "Omdat er nu toch niets anders meer opzit", zoals een van hen ons later toebeet in een kroegje, waar uit de juke-box Edith Piaf's "Je ne regrette rien" opklonk, dat het volkslied van deze wijk werd.

Traditionele klederdracht.

Rijdend in het zonovergoten bloeiende heuvelland van Klein-Kabylië ben ik daarna van dorp tot dorp gegaan, waar de van heinde en verre toegestroomde bevolking in traditionele klederdracht, de ongesluierde Kabyliëse vrouwen in blauwe blouses, gele hoofddoeken en veelkleurige rokken, de mannen in witte bournous, urenlang geduldig wachtten op hun beurt om hun stem uit te brengen. Een ieder hield echter wel het rode stembiljet met neen in zijn zak, nadat hij het witte in een envelop had gestopt. Het langst bleef ik in het kleine dorpje Bourzegza, waar tegen een heuvel met olijfbomen in een met blauwe bougainvillea's begroeide school de vrouwen een stembureau hadden gevormd. De leidster van de vrouwen was een fikse Kenau van een verpleegster met een spijkerbroek aan.

Symbolisch hoogtepunt.

Doch voor mijzelf was het symbolische hoogtepunt van de dag ongetwijfeld, toen, terwijl in heel Algiers de vlaggende en toeterende auto's met Arabische jongelui de overwinning verkondigden, een vervaarlijk bewapend commando Fedayim zich beleefd bij de directie van het eerbiedwaardige en sterk op de OAS geörienteerde Hotel Arletti in Algiers kwam melden, waar de hele dag de Franse vlag nog uitgestoken hing. In de rumoerige nacht werd toen onder het uitspreken van Arabische gebeden de groen-witte vlag gehesen op het dak, terwijl de directeur doodsbleek en ikzelf met vreugde maar ook met een beetje weemoed in het hart in de houding moesten staan.

(Uit: Algemeen Handelsblad, 2 juli 1962)

ALDUS SPRAK DE GAULLE, II (1962)

Met onderstaande alinea sloot De Gaulle het hoofdstuk "Algerije" in zijn "Memoires van de verwachting" af:

"Het einde van de kolonisatie is een bladzijde in het boek van onze Geschiedenis. Als Frankrijk die bladzijde omslaat, voelt het tegelijkertijd spijt om wat gebeurd is en hoop in wat komen gaat. Maar de man die deze bladzijde voor Frankrijk geschreven heeft, moet hij de vervulling ervan overleven? Daar heeft het lot over te beslissen! Dat doet het ook, op 22 augustus 1962. Die dag, in Petit-Clamart valt de wagen die me in gezelschap van mijn vrouw, mijn schoonzoon Alain de Boissieu en de chauffeur Francis Marroux naar een vliegtuig op het terrein van Villacoublay rijdt, plotseling in een zorgvuldig opgezette hinderlaag: goed gericht machinegeweer met verscheidene automatische wapens, vervolgens een achtervolging, ingezet door schutters in een auto. Van de 150 kogels die op ons gericht worden, raken er veertien onze wagen. En toch - ongelooflijk toeval! - wordt niemand van ons getroffen. De Gaulle gaat dus voort, zijn weg en zijn roeping te volgen!"

(Uit: Charles de Gaulle, Memoires van de verwachting, Bussum, 1971, pag.145)

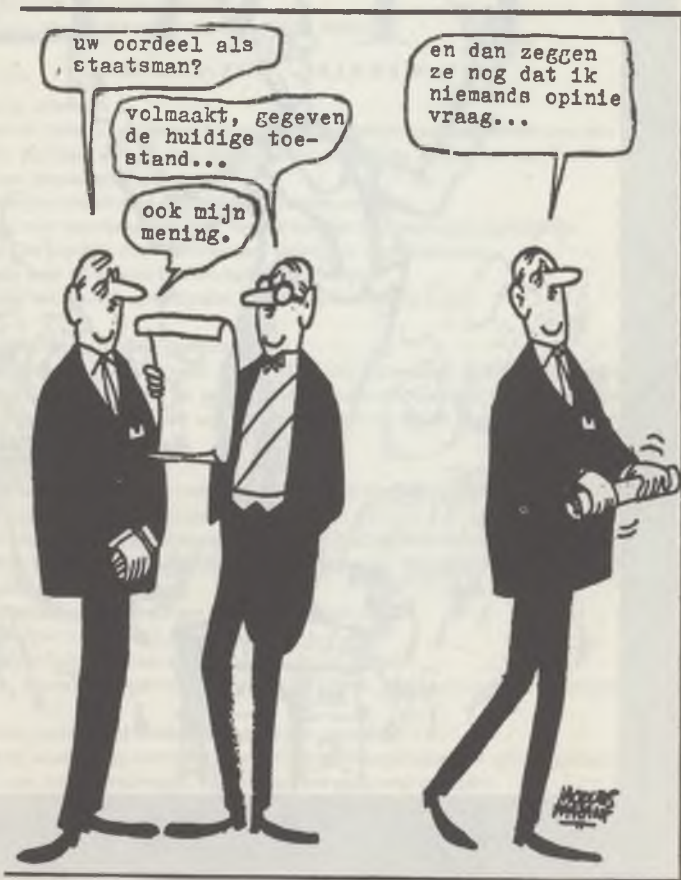

De Algerijnse kwestie was nog maar net aan de kant of De Gaulle wijdde zich aan de voltooiing van de reconstructie van de Franse staat, waarin hij de president grotere regeermacht toedacht en deze zou niet meer via een kiescollege maar rechtstreeks door de kiezers gekozen moeten worden.

In het najaar van 1962 peilde hij de mening van het volk over zijn voorstellen. Het sprak zich er in meerderheid voor uit. Ook de kort daarna gehouden verkiezingen voor de Nationale Vergadering werden een succes voor de generaal.

Twee Franse tekenaars Faizant en Tim gaven commentaar op dit alles. De ene tekening werd destijds overgenomen door een Nederlandse krant, die van Tim verscheen op het omslag van Time van 7 december 1962.

TIME

DE GAULLE'S TRIUMPH

THE WEEKLY NEWSMAGAZINE

NEDERLAND NA 1945 (TOT 1972)

Inleiding

De nadruk wordt gelegd op de binnenlandse ontwikkelingen en verhoudingen in bovengenoemde jaren. Benelux, EEG, Indonesië-kwestie, Marshallplan en Navo komen alleen ter sprake voor zover ze die ontwikkelingen en verhoudingen hebben beïnvloed. Als eindpunt voor het onderwerp is 17 juli 1972 gekozen, de datum van de crisis in het kabinet Biesheuvel.

Ter wille van de overzichtelijkheid is het onderwerp, hoewel er natuurlijk een heel duidelijke onderlinge samenhang en verwevenheid bestaat, in drie categorieën ondergebracht:

1. Politieke aspecten.
2. Economische en sociale aspecten.
3. Culturele, geestelijke en maatschappelijke aspecten.

Uitwerking

1. *Politieke aspecten.*

Politiek worden deze jaren bepaald door een ononderbroken deelnemen van een of meer confessionele partijen aan de regering en een wisselende deelname van PvdA en VVD. Voorts kunnen genoemd worden:

- Zuivering en berechting van politieke delinquenten.
- Streven naar doorbraak en naar herstel van het vooroorlogse partijbestel.
- Koude Oorlogsfier met wantrouwen tegenover communisten.
- Onvrede over en onrust binnen politieke partijen.
- Radicaler wordende opvattingen, buitenparlementaire acties.

2. *Economische en sociale aspecten.*

Een ruwe indeling is mogelijk wat de economische aspecten betreft in jaren van wederopbouw en in jaren van groei en wat de sociale aspecten aangaat in een periode van arbeidsvrede en in een periode van een sterker wordende sociale onrust. Voorts kunnen genoemd worden:

- De geldzuivering.
- Herstel, wederopbouw en industrialisatie mede door Marshallhulp bespoedigd.
- Toenemende overheidsbemoeiing.
- Sociale harmonie, Stichting van de Arbeid, Sociaal Economische Raad.
- Loslaten van geleide loonpolitiek, loonexplosie, scherpere tegenstellingen tussen werkgevers en werknemers.
- Buitenlandse arbeidskrachten, ontwikkelingshulp.
- Schaalvergroting in het bedrijfsleven.
- Welvaartsstijging, consumptiemaatschappij en welzijn.
- Inflatie, depressieverschijnselen van langere duur, stagnatie in de economische groei.

3. *Culturele, geestelijke en maatschappelijke aspecten.*

De jaren zestig worden op cultureel, geestelijke en maatschappelijk gebied gekenmerkt als jaren waarin een omslag optreedt. Voorts kunnen genoemd worden:

- Invloed van de massamedia.
- Bevolkingsgroei, massificatie, verstedelijking, toename van het verkeer.
- Secularisatie, deconfessionalisering, kerkelijke heroriëntatie.

- Experimenten in de kunst als protest tegen "een wereld vol verouderde idealen en symptomen".
- Verzet tegen gezag en gevestigde verhoudingen.
- Streven naar democratisering op verschillende terreinen zoals: de universiteiten, het bedrijfsleven, de krijgsmacht.
- Streven naar emancipatie in verschillende groepen zoals: vrouwen, jongeren.
- Veranderingen in normen en normbesef.

Enige literatuur

Keesings Historisch Archief

A.F. Manning (red.), Onze jaren. De wereld na 1945. Geschiedenis van de eigen tijd. Amsterdam, 1976 (2e druk):

- deel 1, aflevering 3: Herrijzend Nederland, pag. 65 e.v.;
- deel 1, aflevering 9: Nederland na een jaar, pag. 257 e.v.;
- deel 2, aflevering 25: Nederland in het nauw, pag. 769 e.v.;
- deel 2, aflevering 34: Nederland vindt zichzelf, pag. 1057 e.v.;
- deel 3, aflevering 47: Nederland: van mandement tot mammoet, pag. 1473 e.v.;
- deel 5, aflevering 73: Nederland: op weg naar de polarisatie, pag. 2305 e.v.;
- deel 7, aflevering 104: Nederland naar een keerpunt, pag. 3297 e.v.

Enkele namen, termen en begrippen

Aardgasbel — antithese — AOW — arbeidsonrust — ARP — automatisering — AWW — Beatlefans — bedrijfssluiting — begrotingstekort — bestedingsbeperking — betalingsbalans — bezettingsacties — bezuiniging — Bijstandswet — bisschoppelijk mandement — Boerenpartij — brede basiskabinet — buitenparlementaire actie — cao — CDA — CHU — Cobra-groep — computertijdperk — concentratie in het bedrijfsleven — confessioneel-liberale samenwerking — conflictmodel — consumentenorganisatie — consumptiemaatschappij — CPN — CRM — D'66 — dagbladconcentratie — deconfessionalisering — democratisering — deviezentekort — discriminatie — districtenstelsel — Dolle Mina — doorbraakgedachte — Dreestekkers — drugprobleem — DS '70 — economische depressie — emancipatie — emigratie — extra-parlementair kabinet — fusie — gastarbeiders — geldsanering — geleide loonpolitiek — gekozen minister-president — generatiekloof — gijzeling — GPV — harmoniemodel — industrialisatie — inflatiespiraal — inspraak — kabinetscrisis — kabinetsformatie — Kabouterpartij — kamerontbinding — kraakactie — KVP — linkse samenwerking — loonexplosie — loonmaatregel — luchtvervuiling — ludiek — maatschappelijk engagement — Mamoetwet — Marshallhulp — massamedia — medezeggenschap — meerderheidskabinet — milieubeleid — milieudefensie — minderheidskabinet — motie — "nacht van Schmelzer" — niet-figuratieve kunst — Nieuw Links — normbesef — nozem — oecumene — ombudsman — ontkerstening — ontwikkelingshulp — ontzuiling — oppositie — overheidsbemoeiing — partijvernieuwing — paternalisme — PBO — polarisatie — politieke delinquenten — popart — popmuziek — PPR — prijzenmaatregel — privacy — provo — PSP — PvdA — radicalisering — rechtse coalitie — recreatie — regentenmentaliteit — regeringsverklaring — rooms-ode coalitie — satellietstad — secularisatie — SGP — SER — sociale voorzieningen — spreidingsbeleid — Stichting van de Arbeid — urbanisatie — vakbeweging — verzorgingsstaat — verzuiling — de Vijftigers — vormingswerk — de vrije zaterdag — VVD — waarde- vast pensioen — watervervuiling — welvaartsstaat — welzijn — werkende jongeren — werkloosheid — woningnood — zwarte lonen.

HISTORISCH MATERIAAL

1. De eerste maand na de bevrijding; Parool, 10 mei 1945; Trouw, 16 mei 1945; Parool, 30 mei 1945; Trouw, 7 juni 1945.
2. Niet schrikken!; Trouw, 29 mei 1945.
3. Radiotoespraak van Hare Majesteit Koningin Wilhelmina op 27 juni 1945 ter inleiding van het Kabinet Schermerhorn-Drees; W. Schermerhorn, Minister-president van Herrijzend Nederland, Naarden, 1977, pag. 119 e.v.
4. Prent "Herreizend Nederland"; Wereldkroniek, 24 november 1945.
5. Het eerste jaar na de bevrijding; Wereldkroniek, 13 oktober 1945; 20 oktober 1945; 1 december 1945; 22 december 1945; 5 januari 1946; 26 januari 1946; 18 mei 1946.
6. Advertentie "Moeder laat de moed niet zakken"; Wereldkroniek, 8 juni 1946.
7. Drees over de oprichting van de PvdA; Paul van 't Veer, Drees, neerslag van een werkzaam leven, Assen, 1972, pag. 161 e.v.
8. Inhuligingsrede van Koningin Juliana, 6 september 1948; Troonredes, openingsredes, inhuligingsredes 1814-1963, 's-Gravenhage, 1964, pag. 282 e.v.
9. "Als de bonnen de bons krijgen", prent van Jordaan in Het Parool van 8 juni 1949.
10. "Het probleem van de kool en de geit" (de lonen en de prijzen), prent van Jordaan in de Wereldkroniek van 23 september 1950.
11. "Precies Papa!", prent van Jordaan in Het Parool van 15 maart 1951.
12. Twee beschouwingen over de kunst na 1945; D. de Boer, Joh. de Vries, Wij samen onder de Oranjes. 150 jaar Nederlandse samenleving, Amsterdam/Brussel, 1963, pag. 338 e.v. / W. Sandberg in Museumjournaal, 1959; Fem. Rijksen-den Breeje, Van Renaissance tot heden, Amsterdam, 1966, pag. 144 e.v.
13. "... Weer een nieuwe dreiging?" "Nee, moeder, eentje minder!", prent van Behrendt in Algemeen Handelsblad van 2 juli 1955.
14. Verkiezingen en kabinetsformatie (1956); E. Diemer, Het binnenlands overzicht; in: De dagen onzer jaren, Baarn, z.j., 1957, pag. VIII e.v.
15. "Romme: "Ik houd het wel droog, jongens!"", prent van Opland in De Volkskrant van 9 juni 1956.
16. "De woedende winnaars", prent van Doeve in Elseviers Weekblad van 16 juni 1956.
17. "Na 120 dagen". "Klaar ... over!", prent van Jordaan in Het Parool van 11 oktober 1956.
18. Oud in de Tweede Kamer over het nieuwe Kabinet Drees, 1956; N. Cramer, Wandelingen door de Handelingen, 's-Gravenhage, z.j. (1975?), pag. 274 e.v.
19. De bestedingsbeperking, regeringsantwoord aan de Tweede Kamer, (1957); Paul van 't Veer, a.w., pag. 200 e.v.
20. "Bestedingsbeperking of bestedingsverandering", prent van Behrendt in Algemeen Handelsblad van 21 september 1957.
21. "Gijsbrecht Drees: "Vaerwel mijn vaderland, verwacht een ander heer ...!"", prent van Opland in De Volkskrant van 31 december 1958.
22. "Informeren, combineren, adviseren ...", prent van Behrendt in Algemeen Handelsblad van 21 maart 1959.
23. Manifest van de Pacifistisch Socialistische Partij voor de Tweede Kamerverkiezingen in 1959; pamflet.
24. "Flirt". "In een jaar kan veel gebeuren", prent van Opland in De Volkskrant van 7 april 1959.
25. "Hachelijke Kanaalvlucht", prent van Jordaan in Vrij Nederland van 18 juli 1959.
26. Een algemene kinderbijslagwet, (1960); De Werkgever, 25 augustus 1960.
27. Ook politiek mondig; De Volkskrant, 7 oktober 1960.
28. Onrust-barend; Trouw, 23 november 1960.
29. "De vrije zaterdag" (1961), prent van Opland in: Het gouden prentenboek van O. en W. Flitsen uit 50 jaar onderwijshistorie; Uitleg, no. 129, 25 september 1968, afb. 314.
30. "Relatie bevolkingsgroei en verkeerstoename", grafiek in: Gezondheidszorg, maandblad van het Groene Kruis, 58ste jaargang, no. 8, augustus 1966, pag. 44.
31. Buiten-parlementaire actie; Het Friesch Dagblad van 23 november 1961.
32. De maidenspeech van Jongeling; N. Cramer, a.w., pag. 298/99.
33. De Beatles in Holland; Allan Williams, De echte Beatles story, Helmond, z.j., z.pag.
34. Normbesef; Trouw, 7 mei 1965.
35. Over het bisschoppelijk mandement; De Volkskrant van 9 september 1965.

36. Toestemmingswet voor het huwelijk van Prinses Beatrix en Naturalisatiewet Prins Claus; Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden, 525-526, 9 december 1965.
37. Manifest aan het Amsterdamse provotariaat, maart 1966; pamflet.
38. "Het verraad" "... ook jij Norbert", prent van Opland in De Volkskrant van 15 oktober 1966.
39. "Vol Nederland", prent van Cork in: Gezondheidszorg, a.w., pag. 65.
40. "Vaderlandsche geschiedenis". "1967: de Komeet van Mierlo is in ons land steeds duidelijker zichtbaar", prent van Opland in De Volkskrant van 28 november 1967.
41. "Herfststorm". "1967: De ontmanteling van de KVP gaat steeds verder"; F. Behrendt, Balans in lijn, 25 jaar politieke prenten, Amsterdam, z.j., pag. 18.
42. In Noordwijkerhout; Godfried Bomans in De Volkskrant van 12 april 1969.
43. Gastarbeiders; De Haagse Post, 17-23 december 1969.
44. Een afscheid van de ARP (1970); Hans van der Werf, Bas de Gaay Fortman, profiel van een politicus, Baarn, 1973, pag. 22 en tegenover pag. 48.
45. "Kamergymnastiek" (met lonen en prijzen), prent van Doeve in Elseviers Weekblad van 16 oktober 1971.
46. De prijsstijgingen van 1966 tot april 1972 in Nederland, De Haagse Post van 9 augustus 1972.
47. Regeringsverklaring Kabinet Biesheuvel (1971); Keesings Historisch Archief, 20 augustus 1971, pag. 539.
48. "Nederland — koekoeksland. Ze vliegen af en aan." "1972: Kleine partijen komen op en raken weer snel uit de gunst"; F. Behrendt, a.w., pag. 24.
49. "De familie Polderland: toen... en thans" "... een snel veranderend Nederland"; F. Behrendt, a.w., pag. 27.

DE EERSTE MAAND NA DE BEVRIJDING

Wat gebeurt er met ons geld?

In de te Deventer verschijnende editie van 'Het Parool' lezen wij het volgende, van den Chef Staf van het Militair Gezag afkomstige bericht:

De Nederlandsche Regeering wenscht er den nadruk op te leggen dat zij geen onderscheid maakt en ook in de toekomst in geenerlei opzicht eenig onderscheid zal maken tusschen de door haar uitgegeven bankbiljetten en zilverbons. Evenmin zal de regeering te eeniger tijd onderscheid maken tusschen groote en kleine coupures.

Bij de uiteindelijke saneering van de geldcirculatie in Nederland zal het dus geenerlei verschil maken of men houder is van oude biljetten, van tijdens de bezetting uitgegeven biljetten of van na de bevrijding in circulatie gebrachte biljetten.

De bankbiljetten van f 1000,- en f 500,- blijven voorlopig ongeldig en mogen niet tegen andere biljetten worden omgewisseld. (Hiermede is, zij het ook niet met zooveel woorden, meteen gezegd, dat er geen verschil gemaakt zal worden tusschen de oude staatsobligatiën en die, welke onder het regiem der bezetters werden uitgegeven.

Bij velen bestond er dienaangaande nog altijd een zeker gevoel van twijfel, dat thans in feite waarschijnlijk als opgeheven beschouwd mag worden. - Red.).

Men moet blijven. waar men is.

De burgerbevolking mag de plaats, waar zij zich bevindt, voorloopig niet verlaten. Evacué's en onderduikers zullen niet naar hun haardsteden mogen terugkeeren totdat de Duitschers uit het land zijn weggevoerd en een goede regeling is gemaakt.

Met het toezicht op de naleving van deze bepalingen zijn belast de Binnenlandsche Strijdkrachten.

(Uit: Het Parool, donderdag 10 mei 1945)

De honger.

Nog nimmer was de honger in het Westelijk stadsgewest van Nederland zoo zwaar als nu. Dit is het eerste feit, na dat der bevrijding, dat in Nederland de stemming beheerscht. Nog enkele dagen zoo, en het zal het overheerschende feit zijn.

Daardoor zou ons volk gebroken worden. Daarom moet en zal de honger weg. Dat is het eerste punt, waar de Overheid voor zorgen moet, buiten allen normalen opbouw en opbouwpoedingen om.

Wij vertrouwen dat dat gaan zal en dat het zeer spoedig gaan zal. Natuurlijk weten wij dat het enkele weken zal moeten duren voor wij een min of meer normaal rantsoen zullen bekomen. Wij weten ook dat de geallieerde autoriteiten alles doen om de komst van voedsel te bespoedigen.

Maar het begin ervan moet niet zijn een kwestie van weken, ook niet een van dagen, maar van uren.

De bevolking moet nu langzamerhand niet slechts aan de vlaggen en aan de Canadeezen zien dat de Duitschers weg zijn. Zij moet het aan haar maag kunnen merken.

Actueele vraagstukken.

Na het wegwerken van den honger komt de wederopbouw. Die wederopbouw is natuurlijk een zeer gecompliceerde zaak, omdat het heele complex van onze nationale maatschappij ontworpen is.

Daarom, daar nu niet over.

Maar uit de verschillende sectoren willen wij . . vraagstukken aanstippen die een onmiddellijke intensieve bemoeienis van Overheid en volk vereischen.

Uit den practischen wederopbouw noemen we het vervoersvraagstuk.

Zonder vervoer geen eten. Maar zonder vervoer is er ook geen maatschappelijk leven denkbaar. Zonder vervoer is er volkomen economische en politieke stilstand.

Uit de sfeer van onze nationale hygiëne noemen wij het vraagstuk der politieke gevangenen. Vught zit nu al maanden vol. De laatste weken zijn de gevangenen uiteraard met duizenden vermeerderd. Wij kunnen en willen geen Duitschland worden. De berechting, de liquidatie en ten deele de reclasseering van de politieke gevangenen moeten terstond met voortvarendheid worden aangevat. Het open gezwel van het systeem der concentratiekampen moet in Nederland worden uitgesneden.

(Uit: Trouw, woensdag 16 mei 1945)

Chocolade, biscuit en vet.

Te Amsterdam zal op bon 418 in de week van 13-19 Mei een tablet chocolade van 50 à 60 gr. gratis beschikbaar worden gesteld. Op bon A 491 wordt 900 gram biscuits en op bon B 491 wordt 900 gram biscuits en 50 gr. chocolade beschikbaar gesteld. Zoodra de handelaar is bevoorradat dient het publiek zich te wenden tot den winkelier bij wien het destijds de bestelbonnen van de 9de Roode Kruisverdeeling heeft ingeleverd.

Te Amsterdam zal bon 422 in de week van 13-19 Mei recht geven op het betrekken van 200 gram vet.

De verstrekking, die gratis is, zal uitsluitend door slagers geschieden.

De Waterweg verzand, het Noordzeekanaal vrij.

In een interview met een vertegenwoordiger van Anep-Aneta heeft Dr. A. H. W. Hacke, directeur-generaal van den arbeid, medegedeeld, dat de meeste groote waterwegen onbruikbaar zijn. Alleen de Nieuwe Waterweg is slechts verzand en het Noordzeekanaal is nog bevaarbaar, daar één der sluizen in IJmuiden intact is. De Amsterdamsche haven is niet zoo zwaar beschadigd als de Rotterdamsche en zal spoediger hersteld zijn.

De verbinding tusschen Noord en Zuid is buitengewoon slecht, daar de meeste groote bruggen vernield zijn.

Voldoende voedsel, doch geen kolen in het Noorden.

Naar de zender "Herrijzend Nederland" meldt, vallen volgens een militair rapport omtrent den toestand in het Noorden en Oosten des lands de beschadigingen aan den landbouw en industrie zeer mee. Er is gebrek aan kolen en transportmiddelen. Er is een overschot melk, aardappelen en in mindere mate vleesch. Aardappelen zijn er zooveel, dat de bevolking in het Westen tot den volgenden oogst kan worden geholpen en daarnaast nog aardappelmeel kan worden vervaardigd. De veestapel in Friesland kan op het vooroorlogsche peil worden gehandhaafd. Door vermindering van krachtvoeder is de melkproductie weliswaar achteruit gegaan, maar er kunnen voldoende melk en boter, ook voor de bevolking in het Westen, geproduceerd worden, als er maar kolen komen. Suiker en zeep ontbreken. Zout zal er voorhanden zijn, als de productie in Boekelo en Hengelo weer op gang komt.

(Uit: Trouw, woensdag 16 mei 1945)

De formateurs.

De opdracht tot vorming van een nieuwe regeering, die de Koningin gisteren gegeven heeft, bevatte een bijzondere verrassing. Zij stelt de kabinetsformatie in handen van twee persoonlijkheden. Welke bedoeling daarbij heeft voorgezeten, is niet op het eerste gezicht duidelijk. Prof. Schermerhorn zou waarschijnlijk in een iets gemakkelijker positie gekomen zijn, wanneer hem alleen de opdracht verstrekt ware. De heer Drees, die een uitgesproken partijfiguur is, zou waarschijnlijk, indien hij alleen had moeten optreden, op meer moeilijkheden gestuit zijn. Vermoedelijk heeft H.M. door deze dubbele opdracht goed willen doen uitkomen, dat de huidige situatie een belangrijke koerswijziging in links-radicalen richting eischt, zonder dat hieraan het karakter van een typische partijzaak gegeven mag worden. De formuleering van de opdracht spreekt nadrukkelijk van een "kabinet voor herstel en vernieuwing". Daarmede is nauwkeurig uitgedrukt, wat de groote meerderheid van ons volk thans verlangt. De chaos, dien de Duitscher aangericht heeft, moet opgeruimd worden. Overal moet het herstel met krachtige hand aangevat worden. Maar dit beteekent niet, dat wij eenvoudig terugkeeren naar de vooroorlogsche democratie met haar slapheid, massa-werkloosheid, politieke machteloosheid en economischen warboel. Er zal naast het herstel van het vele oude, dat goed was, een groote vernieuwing in ons staatsbestel en in onze maatschappelijke verhoudingen tot stand gebracht moeten worden. De formule "herstel en vernieuwing" brengt dit op zeer geslaagde wijze tot uitdrukking.

(Uit: Het Parool, woensdag 30 mei 1945)

Eind juni 2 uur gas.

Eerst in de groote steden.

De Minister van Waterstaat en Wederopbouw, Ir.Th.P.Tromp, deelt ons mede, dat de ovens van de gasfabrieken in het Westen des lands, met name in Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht, thans op temperatuur gebracht worden, zoodat over eenige weken, eind Juni of uiterlijk begin Juli twee uur per dag gas verstrekt kan worden. Nederland beschikt slechts over 18.000 ton gaskolen per maand, terwijl 75.000 ton noodig is. Een groote invoer is noodzakelijk en de situatie is derhalve zeer ernstig. Zoodra de gasfabrieken in de groote steden gaskolen verwerken, kunnen die in de kleinere steden de bij de gasproductie vrijkomende cokes gebruiken om ook op gang te komen.

En de electricische stroom?

Wat de electriciteit betreft, de centrales in het Noorden en het Westen zijn gespaard gebleven, maar om den moeilijken kolenaanvoer te omzeilen, wordt getracht electra vanuit het Zuiden aan te voeren. Men repareert thans de koppelleiding van Noord-Brabant naar Dordrecht, die 40.000 K.V.A. kan leveren voor Zuid-Holland tot Leiden toe. Zelf krijgt deze leiding stroom van een drijvende centrale te Antwerpen. In het Zuiden wordt al 125 of 200 watt uur per gezin per dag beschikbaar gesteld.

(Uit: Trouw, donderdag 7 juni 1945)

NIET SCHRIKKEN!

Veel menschen hebben een afkeer van politiek. Dat is altijd zoo geweest in Nederland, zoo lang het een constitutioneele monarchie was. Reeds onder Koning Willem I was dat zoo. De Nederlanders lieten de politiek aan den Koning over en het Nederlandsche volk hield zich aan de Goudsche pijp en de pantoffels. Maar toen het mis liep moest men deze pantoffelhelden eens hooren. Toen wist iedereen wat er had moeten gebeuren. Toen moest de Koning, die toch naar beste weten gehandeld had, aftreden, onder den hoon der wakker geschudde slapers. Hoe kon Groen van Prinsterer toornen tegen deze, wat hij noemde, politicophoben, tegen de menschen die bang waren voor politiek en achteraf een groot woord hadden. Zij zijn de stuurliu aan den wal, de menschen die het altijd beter weten dan zij die de zaken moeten opknappen. Tegenwoordig zijn veel menschen niet meer bang voor de politiek. Iedereen doet er aan. De kranten en de menschen op straat; de "illegalliteit" en de schuilkelder-lieden. De politiek dat is de zaak van ons land en ons volk. Dat is onze zaak. Daar zijn we zelf bij betrokken en daar willen we zelf bij zijn. Dat is goed. Dat is democratie. En dat is onze grondwettige verantwoordelijkheid als burgers van den Nederlandschen staat.

Maar politiek is geen kleinigheid. Politiek is een moeilijke zaak. Daar kan men wel eens van meening over verschillen. Vindt u dat vreemd? Over hoe veel huis-, tuin- en keukendingen bestaat er in het dagelijksch leven niet meeningsverschil. In het huisgezin tusschen man en vrouw, tusschen ouders en kinderen. In een zaak tusschen de leiders van het bedrijf. In het organisatieleven tusschen bestuurders. In een krant tusschen redactie en ingezonden-stukken-schrijvers enz. Dat is niet erg. Dat is een gezond verschijnsel. De drukking van de melk brengt boter voort. En door overleg, door praten met elkaar komt men vaak tot een oplossing.

Maar met de politiek staat het nog heel anders. Daar gaat het om de gewichtigste zaken van land en volk. Daar kan maar niet in een handomdraai eenheid van gevoelen, overeenstemming of een compromis over tot stand komen. Hier gaat het niet om meeningsverschillen van kinderen van hetzelfde huis. Hier stuiten de levensbeschouwingen op elkaar. Wie aan politiek wil doen, wie de politiek niet aan een paar hooge heeren in Den Haag wil overlaten, wie de landszaken niet door een klik wil laten bekokstoven, moet dus de politieke discussie willen. Dat beteekent de knuppel in het hoenderhok.

Men moet dus niet schrikken voor die politieke tegenstellingen. Die zijn er nu eenmaal. En die moeten tot hun recht komen. Alle menschen denken niet gelijk over de dingen. En zeker niet over de gewichtigste dingen. En dan moet men beginnen met de menschen vrij te laten in de wijze waarop zij over de politiek denken. Men moet dan ook begrijpen dat ieder zelf de maatstaven moet kiezen waarnaar hij het landsbelang beoordeelen wil. Daarover kan men dan van meening verschillen. Daarover kan en moet men praten en de een kan en moet ook trachten den ander te overtuigen. Het gaat hierbij dus - dat moet men goed in het oog houden - om meer dan over zakelijke verschillen. Het gaat hier niet in de eerste plaats over wat zakelijk en technisch het beste is.

Daarover wil ieder verstandig mensch wel meeningsverschil toelaten. Het gaat er juist om dat de een het landsbelang principieel anders ziet dan zijn buurman en dat de een daarover gedachten naar voren brengt, die de ander onbelangrijk of onjuist vindt. Wanneer wij zeggen dat wij den Bijbel en de Christelijke levensovertuiging voor de politiek belangrijk vinden, dan staan daar tegenover menschen die vinden, dat die twee voor de politieke vraagstukken van vandaag niets zeggen en anderen, die vinden dat zij daar niet genoeg over zeggen om tot een vruchtbaar gesprek te komen. Dat vinden wij niet erg. Daarover is te praten. Men zal ons echter in dit ons uitgangspunt moeten aanvaarden. Omdat het een eerlijke overtuiging is van normale menschen. En wij zullen elke eerlijke overtuiging van normale menschen die daar lijnrecht tegen ingaat ook aanvaarden. Dat is de grondslag van de democratie. En daarom moet men van politieke tegenstellingen niet schrikken.

(Uit: Trouw, dinsdag 29 mei 1945)

TOESPRAAK VAN HARE MAJESTEIT KONINGIN WILHELMINA
OP 27 JUNI 1945

Landgenoten!

Het nieuwe bewind is thans gevormd, het eerste dat op vaderlandse bodem is ontstaan na onze bevrijding en waarvan op twee na alle leden de bezetting hebben meegemaakt.

Wij staan nu als volk in zijn geheel klaar om te beginnen aan de opbouw van onze toekomst.

Het visioen, dat onze helden en heldinnen voor de geest stond, toen zij hun leven gaven voor recht en voor vrijheid, willen wij thans tot werkelijkheid maken.

Nu is het wachten voorbij en tevens de alom gevoelde onzekerheid. Het ogenblik is aangebroken, waarop vorm gegeven kan worden aan onze toekomst.

De toekomst eist een democratisch beleid met vastberadenheid uitgestippeld, welk beleid u zo straks in de regeringsverklaring zal worden uiteengezet.

Ik behoef u niet te zeggen, dat er talloze moeilijkheden en bezwaren, ja soms schier onoverkomelijke, op onze weg liggen. Naast de schaduwen kan ik echter, Goddank, op sterke lichtpunten wijzen: het feit, dat wij in de donkere tijd, die achter ons ligt, naar elkaar gegroeid zijn met het duidelijk merkbare verlangen naar eendracht, de groeiende gemeenschapszin en het onderling vertrouwen en naastenliefde.

Een onzer eerste plichten tegenover God, tegenover onze volksgemeenschap en tegenover onszelf is de bestaande drang naar saamhorigheid verder te ontwikkelen en het hoogste en beste dat in ons leeft in dienst te stellen van onze volksgemeenschap.

Wij willen ons ertoe zetten onszelf geestelijk op te bouwen en onze kinderen, elkeen naar eigen overtuiging, opdat wij als volk de moeilijkheden, die wij op onze weg zullen ondervinden, te boven kunnen komen. Immers, wij willen trachten voorttrekkers en baanbrekers te zijn voor de nieuwe tijd, die voor ons ligt.

Een wereldtekort aan grondstoffen, aan afgewerkte goederen en aan sommige soorten van voedsel, en hierbij zij niet vergeten de gebrekkige mogelijkheden van vervoer, dringt voorlopig de gedachte, dat wij onze toekomst geheel in eigen hand hebben, naar de achtergrond.

Gaarne doe ik een beroep op de vriendschap onze bondgenoten, om ons, zoveel in hun vermogen ligt, tegemoet te komen. Wij zijn hun erkentelijk voor hun geschenken en voor hetgeen zij ons leveren in onze nood. Ook doe ik een beroep op hen om te bereiken, dat uit Nederland geroofde en als zodanig te herkennen goederen, die in Duitsland worden aangetroffen, zo spoedig mogelijk als dat kan aan Nederland worden teruggegeven. Wij zullen onze bondgenoten in geestelijk opzicht hun hulp vergoeden door een steunpilaar te zijn in het nieuw ontstaande Europa en wanneer wij ons land weder kunnen opbouwen, zullen wij hun tonen, dat wij sterk zijn.

Ik heb mij overtuigd van de verwoestingen en van het gebrek, dat er geleden wordt in de meest geteisterde streken; ik doe een klemmend beroep op allen, die iets bezitten dat de bittere nood kan lenigen, dit af te staan ten behoeve van onze zo zwaar beproefde broeders en zusters. Zij hebben letterlijk aan alles gebrek; zelfs aan het meest

eenvoudige en allernodigste.

Als wij ons straks mogen verheugen in de bevrijding van groter Nederland onder de keerkringen, waaraan onze jongelingschap zo bereid is haar beste krachten te geven, zal op ons de plicht rusten het vernieuwde koninkrijk op te bouwen.

De taak, die ons wacht en de verantwoordelijkheid, zowel ten opzichte van het vaderland als ten opzichte van ons koninkrijk, zijn ontzaglijk groot.

Op dit historisch oogenblik geldt voorzeker de spreuk: nu of nooit. Wij aanvaarden met vertrouwen die taak. Ons jongste verleden heeft bewezen, wat wij kunnen. Zij zal blijken niet te groot of te zwaar voor ons te zijn. God zal ons helpen.

(Uit: W.Schermerhorn, Minister-President van Herrijzend Nederland, Naarden, 1977, pag.119 e.v.)

Zo zag een tekenaar van de Wereldkroniek van 24 november 1945 toen het reizen met de tram in de grote steden van ons land.

Herreizend Nederland

HET EERSTE JAAR NA DE BEVRIJDING

De volle treinen.

Dat het reizen tegenwoordig een pleziertje is, zal niemand willen beweren. Maar iedereen is blij, dat hij reizen kan, al is het dan ook als een van de bekende haringen in een ton! Dat daarbij, naast de houding van vele jongelui en mannen, ook die van vele jeugdige dames nog steeds niet is, zooals het behoort, viel ons dezer dagen op, toen wij, staande, van Den Haag naar Apeldoorn reisden. Een jonge man, naar de gevulde actetasch te oordeelen een vertegenwoordiger, had, na van Den Haag tot Amersfoort gestaan te hebben, een hoekplaatsje bemachtigd, waar hij zich dankbaar neerliet. Meteen stappen twee jongedames de coupé in. Blijkbaar zeer verontwaardigd, dat er niemand voor hen opstond, zei de een tegen de ander: "Manieren schijnen de heeren er tegenwoordig ook al niet meer op na te houden!" Kijk, zooiets kan niet door den beugel. Elke man moet zooveel ridderlijk gevoel in zich hebben, dat hij popelt om op te staan, wanneer er een vrouw in den coupé moet staan. Maar wanneer hij zelf vaak uren heeft geloopt en dan nog een uur of drie in den trein heeft gestaan, voelt hij zijn beenen óók! Een ander geval. Moet een man, die een uur te vroeg naar het station gegaan is om een zitplaats te veroveren, deze zonder meer afstaan aan een dame, die zich vijf minuten voor het vertrek van den trein in den al overvullen coupé dringt? De dames mogen de redelijkheid niet uit het oog verliezen en geen onbepaalde eischen stellen aan het uithoudingsvermogen van den man. De man mag zich, van zijn kant, niet verschuilen achter vermoeidheid etc. als het niet heelemaal waar is. Ridderlijkheid in de treinen is een probleem. De oplossing ervan alleen een kwestie van karakter.

(Uit: Wereldkroniek, 13 oktober 1945)

Hoe Nederland geholpen wordt.

Nederlandsch Volksherstel (Gironr. 9600!) ondervindt bij zijn streven naar herstel van ons volk ontzaglijk veel steun. Behalve dat geheel Nederland is ingeschakeld in de hulpverlening aan de geteisterde gebieden, helpt ook het buitenland krachtig mee, den grooten nood in ons land te lenigen. Daar is bijvoorbeeld Engeland, dat 16.000 stuks kleeren zond, 102.500 stuks ondergoed, 138.000 stuks kinderkleeren enz., en de Vereenigde Staten, die reeds 800.000 blikjes melk naar ons land stuurden, 38.000 flesschen levertraan, 400.000 stukken zeep, 10.000 bijbels, duizenden kilo's schoenen, kleeding en spek. Van Z.H.de Paus kwam een belangrijke gift binnen, terwijl Denemarken al 10.000.000 kronen voor ons land inzamelde en verder, evenals Ierland, vele tonnen levensmiddelen zond. Canada en Argentinië doen hetzelfde. Brazilië zorgt bovendien nog voor kleeren. Uit Zuid-Afrika verwacht men een groote lading lekkernijen, als jam, cacao en rozijnen, vruchten, olie en pinda-kaas. Ook Curaçao laat zich niet onbetuigd, terwijl Zweden, dat ons land tijdens den oorlog al zoo prachtig geholpen heeft, thans Nederland steunt met geld, kleeren, gereedschappen enz. Zwitserland zond reeds

houten kerken en wil nu trachten 110.000 stuks nieuwe kledingstukken te verkrijgen; 400 stel meubelen zijn reeds onderweg. Bovendien bestaan er plannen om het diaconessenhuis in Arnhem voor Zwitsersche rekening opnieuw in te richten. Uit Paraguay zullen ten slotte nog levensmiddelen komen en uit Portugal kleeven. Men ziet het, van alle kanten wordt Nederland geholpen. Nederlandsch Volksherstel is dankbaar voor dezen spontanen steun, want alleen door intensieve samenwerking is het in staat, zijn prachtig werk te doen.

(Uit: Wereldkroniek, 20 oktober 1945)

De Troonrede.

De stem van onze Koningin heeft weer geklonken in de oude Ridderzaal en al ontbrak het ceremonieel van vroeger, het was toch een plechtig en ontroerend gebeuren, omdat een oude traditie eindelijk weer kon worden voortgezet. De herinnering, dat Seyss-Inquart en de zijnen onze Ridderzaal ontheiligd hebben, moge even pijn gedaan hebben, zij verwaagde toch geheel, toen de Koningin het woord richtte tot de Nederlandsche volksvertegenwoordiging en haar, we zouden haast zeggen vertrouwde stem weer door de eeuwenoude ruimte klonk. Op dat moment voelden we misschien duidelijker dan ooit, dat ons land aan 't herrijzen is en dat er meer en meer teekening komt in ons leven. De Troonrede vatte zelf het heele regeeringsprogramma nog eens duidelijk in groote lijnen samen. Een der opmerkelijkste dingen was wel, dat de woorden annexatie of gebiedsuitbreiding er in 't geheel niet in voor kwamen. Dat ons kabinet voor een Herculische taak staat is ons overigens door de Troonrede nog eens extra verduidelijkt en dat het einde van den chaos des te sneller komt, naarmate ons volk achter deze regeering staat, zal ieder weldenkend Nederlander wel voor zichzelf hebben vastgesteld.

(Uit: Wereldkroniek, 1 december 1945)

Ook de fietser is een mensch!

Als u, enthousiast autorijder, die in jaren geen stuur in handen heeft gehad, eindelijk weer de gelegenheid krijgt uw wagen te berijden, dan is het alleszins te begrijpen, dat u laaiend van geestdrift en spanning uw gaspedaal indrukt en eens met razende vaart langs de wegen stuift. Ge voelt u weer machtig, ge zijt weer een heerscher, voor wien afstand noch grenzen bestaan. Het is alles heel menschelijk! Als de macht u evenwel verblindt, ge den weg voor u alleen opeischt en ge u totaal niet stoort aan de rechten van den in uw oogen "doodgewonen" fietser, dan vormt ge een gevaar voor de samenleving. Geniet van uw auto, maar verlies u niet in de snelheid of een ander verliest door u zijn leven. En dan is het ook met uw snelheid, snel gedaan!

(Uit: Wereldkroniek, 22 december 1945)

Onze geslaagde geldsaneering.

In de eerste dagen van deze maand zijn onze girale rekeningen omgezet in vrije rekeningen en daarmee is voor de meesten onzer de geldsaneering praktisch tot een einde gekomen. Minister Lieftinck heeft verklaard, dat zij geslaagd is en dat het inflatiegevaar is afgewend, maar belangrijker nog waren zijn mededeelingen, dat het economisch herstel zich in ons land bijzonder snel voltrekt en dat zich voor 1946 hoopvolle perspectieven openen, mits wij bereid zijn om de ruggen te krommen en ons veel te blijven ontfeggen. Wij kunnen dus weer met een gerust hart, neen, wij móeten ons volle vertrouwen weer schenken aan onzen gulden en dat is alweer een groote stap in de goede richting. Dat velen nu nog een geblokkeerde rekening bezitten, welke slechts beperkte mogelijkheden biedt en zal blijven bieden is de tol, die zij aan de saneering betalen.

Vastgesteld mag worden, dat in vrijwel alle kringen voor de wijze, waarop minister Lieftinck deze saneering heeft doorgevoerd, bewondering en waardeering bestaat en zelden heeft een bewindsman kans gezien om zich, zonder daarop te speculeeren, in korten tijd populair te maken, hoewel toch de materie daarvoor niet speciaal geschikt was. Gesteund door blijkbaar goede adviseurs heeft deze minister kalm en weldoordacht een zware taak moedig en beleidvol tot een goed einde gebracht en wij willen hem al vast voor dit deel van zijn veelomvattenden arbeid hulde brengen. Hij heeft de saneering op echt Nederlandsche wijze aangepakt: kloek en degelijk, humaan en begrijpelijk, hij heeft het ons duidelijk verteld . . . wij - als gemiddelde Nederlanders zonder financieel-economische hersenkronkels - kunnen niet anders dan hem een welgemeend compliment maken. Ging het met alle "zuiveringen" maar zoo!

(Uit: Wereldkroniek, 5 januari 1946)

Schiphol - wereldluchthaven.

De hoofdstedelijke luchthaven is het object van grootsche plannen, die in een snel tempo hun verwerkelijking tegemoet gaan. Naar colonel Flynn, vice-president van de "American-Overseas-Airways" op een persconferentie te Amsterdam mededeelde, zal deze maatschappij in de laatste helft van Februari een vasten dienst van New York naar het Europeesche continent openen. Voorloopig een maal per week vice versa, doch deze frequentie zal vermoedelijk nog dit jaar worden opgevoerd. Het zal dan mogelijk zijn in eenentwintig uur van New York naar Amsterdam of omgekeerd te reizen, Schiphol wordt een belangrijk station op de Atlantische route, die van New York, New-Foundland, Ierland, Amsterdam, naar Frankfort, Berlijn, Warschau en wellicht Moskou zal loopen. De dienst zal gevlogen worden met "Skymasters" en "Constellations".

Op het oogenblik heeft Londen reeds een uitstekende luchtverbinding met New York; de "Pan American Airways" en de "American Overseas Airways" vliegen ieder het traject éénmaal per dag in beide richtingen. De continentale dienst zal Londen echter overslaan. Colonel Flynn is van meening, dat Schiphol, als het eenmaal herbouwd is, voor geen luchthaven ter wereld zal behoeven onder te doen. "Second to none" zei hij woordelijk, hetgeen wel de hoogste lof is, dien een Amerikaan kan geven.

Nu de herbouw van Schiphol intusschen in snel tempo voortgang vindt, zal Amsterdam over enkele maanden de luchtreizigers uit en naar alle windstreken weer behoorlijk kunnen ontvangen en uitgeleide doen. Dat stemt tot vreugde, want we willen onze plaats in het luchtverkeer toch beslist niet afstaan.

Eén vraag dringt zich nu op: het was vóór den oorlog met de verbinding tusschen Amsterdam en haar luchthaven abominabel slecht gesteld. Zal hierin in de toekomst nu ook voorzien worden; bijvoorbeeld door een behoorlijken, frequenten gemeentelijken busdienst? Wij hopen het!

(Uit: Wereldkroniek, 26 januari 1946)

Minder beloven!

De laatste dagen van ons kabinet zijn in aantocht, de verkiezingen zullen beslissen, hoe het nieuwe er uit zal zien. Wij zullen ons daar niet in verdiepen, maar willen één ding hopen: dat de toekomstige ministers minder veel zullen beloven dan zij in het afgelopen jaar deden. De "praatjes op de brug" worden door velen gewaardeerd als een gewenscht contact tusschen regeering en volk, maar het is niet noodig, dat zij altijd een of andere concrete belofte inhouden als klap op den vuurpijl. Van de ministerieele beloften uit het eerste bevrijdingsjaar herinneren wij er ons enkele, waaraan niet voldaan kon worden. Het brood zou vrij komen, het vleeschrantsoen zou eerst 300, dan 500 gram worden, het varkensvleesch vrij; er zou uit België een groote hoeveelheid glas komen, we zouden voor het eind van dit jaar 5½ miljoen fietsbanden hebben, er was genoeg textiel om alle punten te honoreeren, de staat zou de bankbiljettenpers niet laten draaien. Zoo kunnen we doorgaan. In werkelijkheid werd het broodrantsoen verminderd, het vleeschrantsoen werd 150 gram, varkensvleesch blijft een uitzondering en is op den bon, het glas uit België komt met mondjesmaat, de fietsbandenproductie is sterk teruggegaan en haalt bij lange na de 5,5 miljoen niet, de textielwinkels zijn vrijwel leeg en er is tekort aan grondstoffen, de bankbiljetten-circulatie steeg in vier maanden van 1386 miljoen tot 2241 miljoen gulden.

Dit alles nemen wij den ministers niet kwalijk. Er zijn tegenslagen, nieuwe moeilijkheden en onvoorziene factoren. Maar men mag slechts iets beloven, als men zeker weet, de belofte te kunnen inlossen. Daarom is het verkeerd om met voorspellingen te gaan werken. Veel beloven en weinig geven doet de gekken wel in vreugde leven, maar aan elke vreugde komt een eind en de terugslag is dan vaak nog groter. Voorzichtigheid met feiten en cijfers is juist in deze onzekere tijden meer dan ooit geboden, onwetendheid doet vaak minder pijn dan teleurstelling.

(Uit: Wereldkroniek, 18 mei 1946)

laat de moed niet zakken!

U kunt Uw kinderen aan ondergoed helpen. Op de ateliers van Hollandia maken rappe handen het keurig netjes uit gedragen ondergoed van Uzelf. Breng dit dus naar Uw winkelier, die stuurt het voor U op.

HOLLANDIA

VEENENDAAL

DREES OVER DE OPRICHTING VAN DE PVDA (1946)

" In de tijd van het verzet is veel gesproken over de vraag hoe de Nederlandse politiek tot nieuw leven kon worden gewekt. De gedachte aan een eenheidspartij is wel opgedoken, maar heeft gelukkig niet lang geleefd. Langer is door sommigen gehoopt op een verdeling in twee of drie partijen, waarbij vooruitstrevenden in zo breed mogelijke formatie tegenover conservatieven zouden komen te staan. Wat intussen reeds moest afstuiten op het feit, dat wij in Nederland wel conservatieve mensen hebben, maar geen groepering die zich conservatief zou willen noemen. De sociaal-democratie zou ook niet kunnen opgaan in een partij, enkel in algemene zin als vooruitstrevend aan te duiden. Het socialisme is voor ons niet iets bijkomstigs, dat in een dergelijke combinatie tot een progressieve gezindheid zou kunnen worden versmolten.

Naast de democratie, die tevens recht en vrijheid betekent en die wij na de oorlog hoger schatten dan ooit, is socialisme een van de wezenlijke doeleinden. Ook gevoelen wij ons een met makers over heel de wereld, met wie wij internationaal verbonden willen zijn. Tenslotte hebben wij als bestuurders van de SDAP ons nooit gerechtigd geacht onder de bezetting, toen contact slechts in kleine kring mogelijk was, af te zien van een terugkeer van de partij. De leden gezamenlijk en niet wij alleen, hadden te beslissen welke weg zou worden ingeslagen.

. . . . Over de geest waarin wij dat zouden doen, hebben wij ons inmiddels beraden in een uitgebreide partijraad. Daarop is overleg met anderen gevolgd, en weldra zal het congres hebben te beslissen of het het resultaat van het overleg zal aanvaarden.

Diegenen onder ons, die er aan hebben deelgenomen, achten het resultaat belangrijk en verheugend. Wel bracht het niet wat velen in onze rijen stellig het liefst zouden hebben gezien, een voortbestaan van de SDAP op verbrede basis. Ik heb te lang in de partij medegeleefd en medegestreden, dan dat ik dit sterke verlangen niet tenvolle zou verstaan en zelf doorvoelen.

Als wij zien naar onze vlag en naar de vier letters daarin, dan rijst een rijkdom aan herinneringen in ons op. Herinneringen aan tegenslagen, maar ook aan dagen van vreugde en van hooggestemde verwachtingen. Ik weet wat het vooral voor de arbeiders, in wie door de socialistische beweging gewekt is de wil tot volwaardig mens te zijn, wezen moet de partij prijs te geven van wat er staat te gebeuren zullen zij begrijpen, dat wel de vorm wordt prijsgegeven, maar niet het wezen.

Er komt een nieuwe partij, waarbij anderen moeten voelen, dat zij niet komen inwonen in ons huis, maar dat wij gezamenlijk een nieuwe woning inrichten. Maar het zal een woning zijn voor het socialisme en de democratie en de samenwoning zal mogelijkheden openen, waarnaar wij jaren tevergeefs hebben uitgezien.

Troelstra, de vurige, onstuimige aanvoerder, heeft telkens weer gepoogd de muur te doorbreken, die orthodox-protestanten en rooms-katholieken, ook uit de arbeiderskringen, weerhield tot het socialisme te komen.

. . . . Toch is het zo ver, dat tussen degenen die namens SDAP, Vrijzinnig-Democratische Bond, Christen-Democraten, een deel van de groep om het RK Blad Christophoor, orthodox-protestanten en anderen, die tot

het meest socialistische gedeelte van de Nederlandse Volksbeweging behoren, een voorlopige overeenstemming is bereikt. . . .

Er zullen vooral in geestelijk opzicht grote verschillen zijn in de nieuwe partij, die wat voor Nederland van een verrassende nieuwigheid is, naast Protestanten van alle schakeringen, Rooms-Katholieken en inkerkelijken zal omvatten. Maar er zal ook in geestelijk opzicht menig punt van overeenkomst zijn. Juist het nazi-barbarisme heeft er ons sterk van bewust gemaakt hoeveel gemeenschappelijks wij hebben in de geestelijke en zedelijke verworvenheden van onze cultuur, die wij, nu zij door verwarring en verwilderling wordt bedreigd, in ons volk weer sterker willen verankeren.

Wij hebben niet de pretentie, dat de Partij van de Arbeid in eerste aanloop de meerderheid zal verwerven, maar zij zal tot de vorming van een meerderheid en daardoor van een krachtige, besluitvaardige democratie in ons land een grote en waardevolle bijdrage kunnen leveren. . . . "

(Uit: Paul van 't Veer, Drees neerslag van een werkzaam leven, Assen, 1972, pag.161 e.v.)

INHULDIGINGDREDE VAN H.M. KONINGIN JULIANA IN DE NIEUWE
KERK TE AMSTERDAM, 6 SEPTEMBER 1948

Nadat de koningin eerst aandacht schonk aan de taak waartoe zij geroepen werd en daarna zich tot haar moeder richtte, vervolgde zij:

"Leden van de Staten-Generaal,

Wij bevinden ons op dit ogenblik van de wereldgeschiedenis in een toestand, waarin alles aankomt op onze houding tegenover het onheil van het jongste verleden en tegenover de dreiging van nieuwe onheilen.

Nederland moet niet alleen drijvende blijven op de wilde golven van het wereldgebeuren. Het moet zelf zijn koers bepalen en bovendien trachten met de andere volken samen de koers uit te zetten van de ganse wereldvloot. Wij moeten er niet op zien of dat offers kost. Als het nodig blijkt, moeten wij bereid zijn ballast uit te werpen. Alle hens aan dek: "Eendracht en nog eens eendracht" heeft Koningin Wilhelmina ons op het hart gebonden.

Veel goede voornemens worden geuit, veel plannen worden gemaakt.

Zullen wij ze ook waar maken:

bij het nastreven van sociale rechtvaardigheid, culturele ontwikkeling en economische welvaart in ons kleine land met zijn grote bevolking, in het regelen op voet van vrijheid, zelfstandigheid en gelijkwaardigheid van onze verhouding tot de volkeren van Indonesië, Suriname en de Nederlandse Antillen, in het vervullen van onze taak tussen de volken, in de wijde ruimte der wereldverhoudingen?

Ja, wij kunnen en zullen waar maken, wij kunnen en zullen verwezenlijken, wat in onze macht is om te bereiken.

God helpt hen, die zich zelf helpen.

Doen wij dit niet en zien wij te veel op de offers, die het ons kosten zal, dan lopen wij het gevaar in de golven onder te gaan.

In de laatste twintig jaren hebben in de wereldgemeenschap misdaden plaats gegrepen zó groot, dat men zich die te voren niet had kunnen voorstellen. Als een kwaadaardige besmetting heeft deze misdadigheid om zich heen gegrepen en een verwildering der geesten ten gevolge gehad, die ook ons volk - ondanks een heldhaftig verweer - niet geheel onaangetast heeft gelaten.

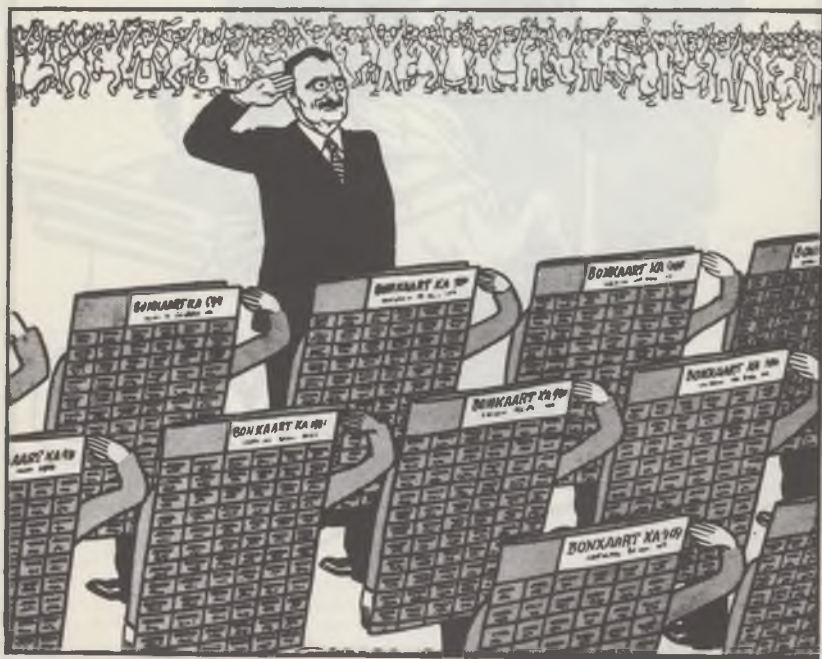
Geen betere wijze om dit kwaad te bestrijden dan het opvoeden van onze jeugd tot vrije mensen met een geestelijk fundament, met een sterk verantwoordelijkheidsgevoel voor de medemens, met eerbied voor alles wat leeft en groeit en voor eens anders diepste overtuiging.

Ons volk is zeer onderscheiden naar godsdienst en wereldbeschouwing. De Staten-Generaal geven daarvan de weerspiegeling en kennen om met Willem van Oranje te spreken: "die gelegenheijt des lands ende de humeuren van de ingesetenen het best". Het is daarom aan hen te verwezenlijken die eenheid in verscheidenheid, het in eendracht behartigen van 's lands belang.

Zo dadelijk zal ik mijn eed afleggen in honderd jaar oude bewoordingen. Daarbij zal mij voor ogen staan het zinnebeeld, waarmee ik de regering van mijn Moeder kenmerkte en dat voor mij het wezen van het Nederlandse koningschap weergeeft: de rots te midden der woelige baren. Leden der Staten-Generaal, te zamen zullen wij werken voor het heil van Nederland en het Rijk.
Moge God onze arbeid zegenen."

(Uit: Troonredes, openingsredes, inhuldigingsredes 1814-1963,
's-Gravenhage, 1964, pag.282 e.v.)

ALS DE BONNEN DE BONNEN KRIJGEN

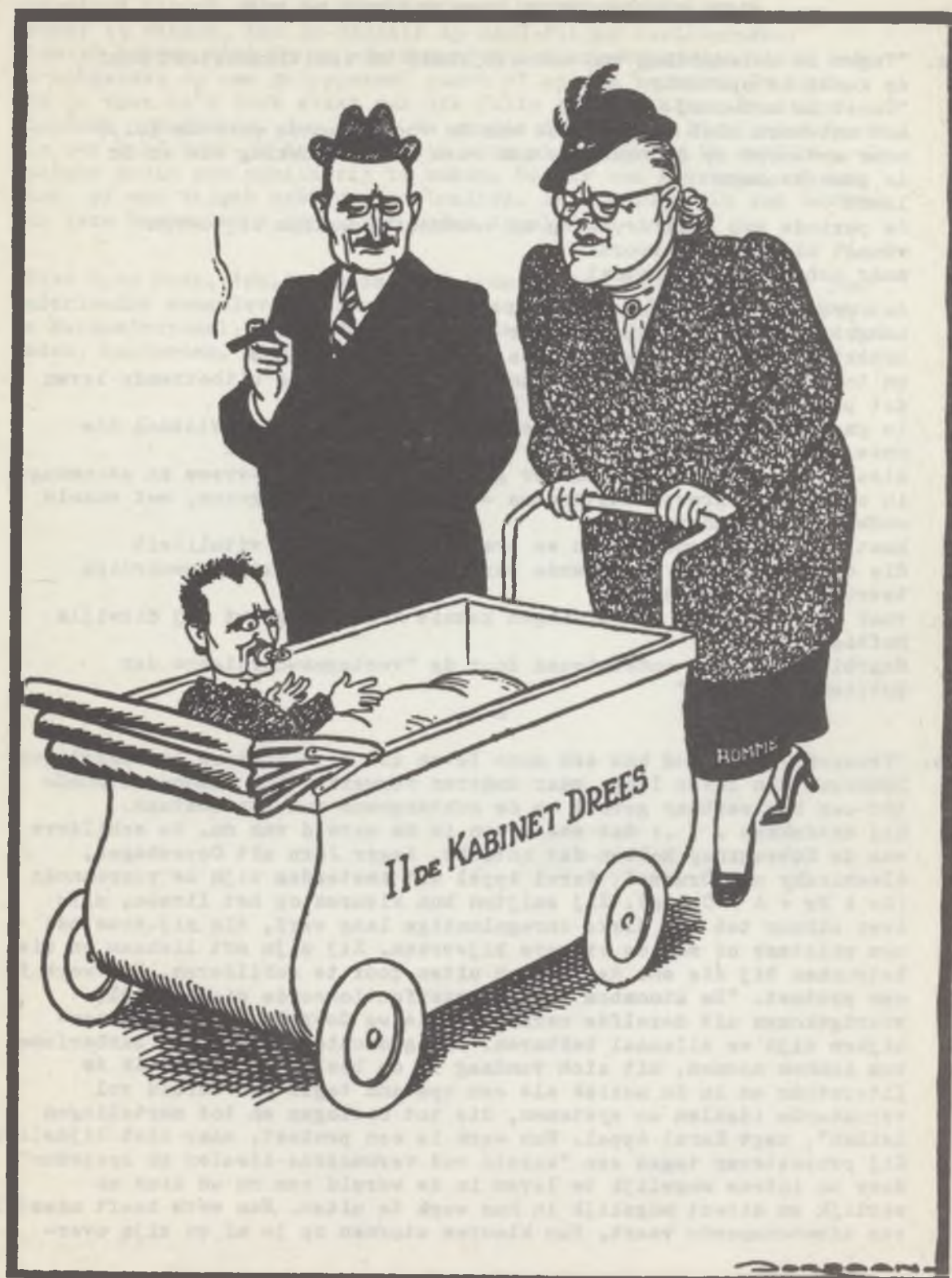

„Ingerukt — mars!“

HET PROBLEEM VAN DE KOOL EN DE GEIT

Min. Drees: „Hoe houd ik mij dat vervelende beest van het lijf?”

Precies Papa!

TWEË BESCHOUWINGEN OVER DE KUNST NA 1945

- a. "Tegen de ontwaarding van menselijkheid en individualiteit komt de kunst in opstand:

"Kunst is antwoord

een antwoord niet op de kunst van de voorafgaande periode (...)
maar antwoord op de behoefte aan vorm en uitdrukking die er in
de gemeenschap:
leeft

de periode van onderdrukking en vervalsing waarin wij leven
vraagt niet ons antwoord
maar schreeuwt om protest

dat protest, fel en snerpnd in de muziek,
aangrijpend en dikwijls duister in boek en spel
breekt vloekend en bruisend los in de schilderkunst
en toont in beelden de ondergang naast het nieuwe uitbottende leven
dat protest, in 1945 in wijde kring levend
is gaandeweg ingekapseld in het droombestaan van de welstand die
onze samenleving sust,
slechts een enkele maal wakker geschud door russen-vrees en atoomangst
in een kleine groep kunstenaars - voornamelijk jongeren, met enkele
oudere medestanders
komt die onderstroom boven en breekt baan met een vitaliteit
die de in welstand doezelende burger verschrikt, zijn onwaardige
tevredenheid verstoort
voor zover hij van die uitingen kennis neemt reageert hij dikwijls
heftig afwijzend
daarbij aangenaam ondersteund door de "vertegenwoordigers der
publieke opinie" "

■

- b. "Trouwens, hoe lang kan een mens leven uit zijn sombere herinneringen?
Sommigen hun leven lang, maar anderen verwerken hun vlammeende woede
tot een hanteerbaar gevoel op de achtergrond van hun bestaan.
Zij ontdekken . . .: dat ene leven in de wereld van nu. De schilders
van de Cobragroep hebben dat ontdekt. Asger Jorn uit Copenhagen,
Alechinsky uit Brussel, Karel Appel uit Amsterdam zijn de voormannen
(Co + Br + A = Cobra). Zij smijten hun kleuren op het linnen, alle
over elkaar tot een dikke onregelmatige laag verf, die zij soms met
een paletmes of met de vingers bijwerken. Zij zijn met lichaam en ziel
betrokken bij die ene daad: zich uiten door te schilderen. Hun werk is
een protest. "De atoombom is een geperfectioneerde stenen bijl,
voortgekomen uit dezelfde oerangst. Als we door de perfectie heen-
kijken zijn we allemaal barbaren. Die gedachte, die je het barbarisme
zou kunnen noemen, uit zich vandaag in de beeldende kunst, in de
literatuur en in de muziek als een opstand tegen een wereld vol
verouderde idealen en systemen, die tot oorlogen en tot martelingen
leiden", zegt Karel Appel. Hun werk is een protest, maar niet lijdelijk.
Zij protesteren tegen een "wereld vol verouderde idealen en systemen",
door zo intens mogelijk te leven in de wereld van nu en zich zo
eerlijk en direct mogelijk in hun werk te uiten. Hun werk heeft meestal
een adembenemende vaart. Hun kleuren stormen op je af en zijn over-

X

-2-

rompelend direct. Als je naar hun werk kijkt en er woorden voor tracht te vinden, kom je vanzelf op wonderlijke beeldspraken. Kleuren kunnen niet op je afstormen en een adembenemende vaart heb je hoogstens op een galopperend paard of op een brommer. En toch. Als je voor zo'n doek staat met die felle vlekken kleur in dikke klodders opgebracht, dan slaat de emotie die de schilder gehad heeft, als een golf over je heen. "Ik sta voor mijn doek en ik schilder. Ik probeer nooit een schilderij te maken. Het is een schreeuw, of een kind, of een tijger achter zijn tralies. Ik schilder als een barbaar van deze barbaarse tijd", zegt Karel Appel."

(Uit: D.de Boer, Joh.de Vries, Wij samen onder de Oranjes. 150 jaar Nederlandse samenleving, Amsterdam/Brussel, pag.338 e.v./W.Sandberg in Museumjournaal, 1959; Fem Rijkse-den Breeje, Van Renaissance tot heden, Amsterdam, 1966, pag.144 e.v.)

„... WEER EEN NIEUWE DREIGING?“

„NEE, MOEDER, EENTJE MINDER!“

VERKIEZINGEN EN KABINETSFORMATIE (1956)

"Een bij uitstek belangrijke dag werd uiteraard de 13de juni: de verkiezingsdag. Dit resultaat leverde hij op: de Partij van de Arbeid kwam uit de bus met 34 zetels (plus 4), de Katholieke Volkspartij met 33 (plus 3, met inbegrip van de beide Welterianen), de Anti-Revolutionaire Partij met 10 (min 2), de Christelijk-Historische Unie met 8 (min 1), de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie met 9 (gelijk), de Communistische Partij Nederland met 4 (min 2) en de Staatkundig-Gereformeerde Partij met 2 (gelijk). Geen wonder, dat de verkiezingen ons volk zeer hebben beziggehouden. De strijd zelf, die er aan voorafging, was met grote hevigheid gevoerd. Een belangrijke vraag was geweest, wie als de grootste partij uit de stembus te voorschijn zou komen. Het ging om Romme of Drees, zo stelde het een socialistische strijdleuze. Daarmee werd de problematiek waarlijk wat erg eenvoudig aangegeven, maar dat de leuze, ook in deze formulering, op de uitslag invloed heeft gehad, is buiten kijf. Men kan overigens niet zeggen, dat de uitslag aan de gedane voorspellingen beantwoordde; daarvoor immers liepen deze voorspellingen te zeer uiteen. Voor de protestants-christelijke partijen was er na de nederlaag, die op de verkiezingsdag geleden werd, bijzondere reden tot interne bezinning en intern beraad. Welnu, zij bleven niet achterwege. Daarbij werd in deze verkiezingsuitslag het bewijs van een toenemende vermaterialisering, vervlakking en secularisatie gezien, verschijnselen niet van vandaag of gisteren, maar wel verschijnselen die steeds duidelijker doorwerkten.

Andere oorzaken werden daarbij genoemd. Zo betreurde men achteraf het stilzwijgen van de protestants-christelijke partijen na het rooms-katholiek bisschoppelijk mandement. Dit stilzwijgen moest, vooral naast de krachtige bestrijding van het socialisme, verwarring wekken. Onder deze verwarring konden eenvoudige kiezers gemakkelijk het slachtoffer worden van de al te eenvoudige tegenstelling "Romme of Drees". Dan was er het euvel van het langs elkaar heenwerken van allerlei christelijke organisaties, tengevolge waarvan veel energie verloren ging en nog gaat; de betoonde energie resulteert buitendien nog nauwelijks in plannen en voorstellen, die ook tot de gezonde verbeelding van ons volk spreken. Initiatieven blijven achterwege. Men laakte voorts het gebrek aan eenheid en zelfs aan samenwerking tussen de protestants-christelijke groepen op politiek terrein.

Dit waren zo oorzaken, die men in eerlijk en open beraad aanvoerde om de geleden nederlaag niet te verbloemen doch wel te verklaren. Daarnaast hadden stellig nog andere factoren ten gunste van de socialisten, die als de grootste overwinnaars uit de stembus kwamen, gewerkt. Zo de al te gemakkelijke vereenzelviging bij het eenvoudige kiezersvolk van minister-president en kabinetspolitik. Zo de aantrekkingskracht, die reeds van de grote partijen als zodanig uitgaat. Men overwoog dit alles loyaal en royaal. En men kon zich troosten met de zekerheid, dat onder een democratisch bestel verkiezingen nimmer iets onherroepelijks hebben. Ze komen na enkele jaren steeds weer terug met nieuwe mogelijkheden en met nieuwe kansen. Men kon zich ook troosten met de zekerheid, dat de socialisten tegelijk met hun winst

bepaalde problemen hadden ingehaald. Daar was het feit, dat deze winst stellig voor een deel communistisch was gekleurd. Daar was voorts het duidelijke onbehagen onder overtuigde aanhangers van de doorbraak, dat in de socialistische politiek de doorbraak nog te weinig gestalte aanneemt.

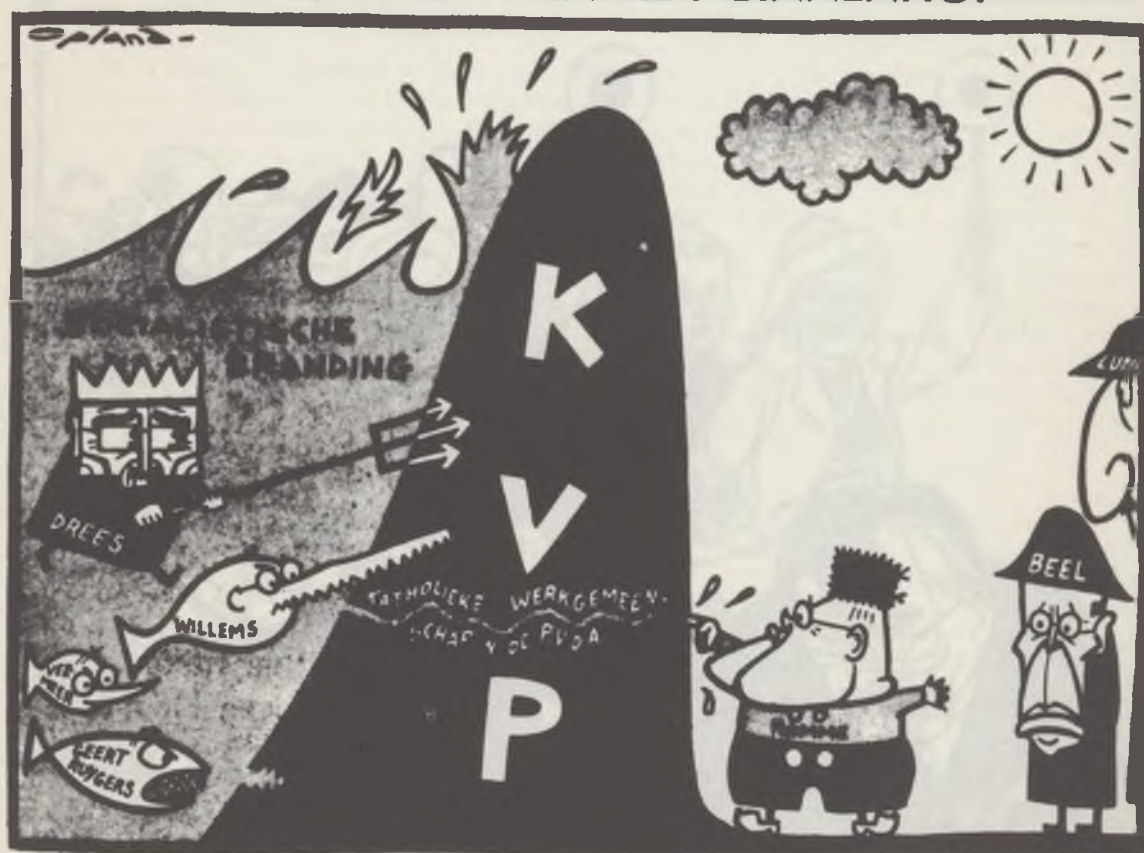
Intussen was met de formatie van het nieuwe kabinet een aanvang gemaakt. Moeten wij de moeizame wegen nog eens lopen, die daarbij, vier maanden lang, werden bewandeld? Soms leken ze te leiden naar 'n nieuw perspectief. Soms zag men, als in een woestijnspiegeling, een nieuw kabinet. Maar het bleek een spiegeling en het bleef een woestijn. Of liever: het bleek een slop, waarin men al dieper belandde.

Eerst probeerde de demissionnaire minister-president, dr.Drees, het en hij probeerde het 39 dagen lang. De poging van prof.Romme, zijn opvolger in de formatie, duurde slechts een week; hij had die week bepaald niet stilgezeten, maar een week was toch voldoende om hem de overtuiging bij te brengen, dat hij niet slagen zou. Een nieuwe figuur trad in prof.Lieftinck in het strijdperk. Hij is zeventien dagen doende geweest en deze periode valt volgens de beoefenaars van ons staatsrecht nog in twee perioden uiteen. Daarop kwam prof.De Gaay Fortman aan bod, maar zijn voortgezette pogingen leverden ook al niet het succes op, waarop zovelen hadden gehoopt. Eerst na nog eens achttien dagen informeren en formeren onder mr.Burger was het zover: een nieuw kabinet-Drees, dat nog niet eens bijster bleek te verschillen van het kabinet, dat zo ongedacht een demissionnaire bestaan had moeten rekken. Geen wonder intussen, dit geringe verschil. Want zo de lange duur van de formatie al iets had aangetoond, dan toch wel dit, dat, ook of juist bij de ingewikkelde politieke situatie waaronder wij leven, de mogelijkheden van een zoveel mogelijk politici bevredigende formatie uiteindelijk maar weinige zijn. Bij de achtergronden zelf van de moeilijke kabinetsformaties van onze tijd is hierboven al uitvoerig stilgestaan.

Weinig verschil dus met het vorige kabinet. Of eigenlijk toch wel; want het nieuwe kabinet bracht als charmante en wezenlijk belangrijke noviteit een vrouwelijk minister: mejuffrouw Dr.Klompé, aan wier leiding nu Maatschappelijk Werk is toevertrouwd, nadat zij zich als Kamerlid voor de K.V.P. binnen en buiten onze landsgrenzen reeds zulk een uitnemende reputatie had verworven. Haar benoeming tot minister borg in zich geen verrassing en lag geheel in de lijn der ontwikkeling."

(Uit: E.Diemer, Het binnenlands overzicht; in: De dagen onzer jaren; een kroniek in foto's en tekst van hetgeen in ons land en in de wereld gebeurde in de periode van 1 oktober 1955 tot 30 november 1956, Baarn, z.j., [1957], pag.VIII e.v.

HANS BRINKER VAN HET BINNENHOF

ROMME: „Ik houd het wel droog, jongens!”

In Soerabaja staat een monument van het jongetje Hans Brinker, dat volgens een oud Amerikaans verhaal ons land heeft gered voor een overstroming door met zijn vinger het gat in een bedreigde dijk dicht te houden.

NA 120 DAGEN

„Klaar...over!”

oud in de Tweede Kamer over het Nieuwe Kabinet Drees

Oud, de fractieleider van de VVD nam bij de presentatie van het nieuwe kabinet Drees in oktober 1956 de ministers op de korrel. Hieronder volgt een gedeelte uit zijn toespraak.

" . . .

Ik kom thans tot een nadere beschouwing van dit Kabinet. En dan kunnen wij constateren, dat de socialistische ploeg in het Kabinet in het algemeen, wat de personen van de Ministers betreft, wel een sterke ploeg is. De Ministers zijn trouwens - behoudens een uitzondering - allen goede bekenden in de Kamer. De heren Drees, Mansholt en Suurhoff hebben wij reeds een aantal jaren aan het bewind gezien. Als nieuwe is er bij gekomen de heer Hofstra; wij kennen hem als een zeer gewaardeerd lid van de Kamer, mag ik wel zeggen, al zijn wij het niet altijd eens geweest.

De heer Hofstra heeft hetzelfde gedaan als velen van ons gedaan hebben; hij heeft weleens wat geschreven.

De heer Hofstra heeft ook een boek geschreven, dat, naar ik meen, heette: 'Socialistische Belastingpolitiek'. Van dat boek zijn zeer veel mensen in Nederland ontzaglijk geschrokken. Zij hebben blijkbaar gedacht: Nu gaat hij dat boek in praktijk brengen. Daar is natuurlijk geen sprake van! Daarvoor is de heer Hofstra een veel te verstandig man. Hij weet, dat er geen beter middel is om het Kabinet uit elkaar te laten springen dan het toepassen van dat boek van de heer Hofstra. Nu zal ik de heer Hofstra met de denkbeelden uit dat boek niet lastig vallen. Het zou echter kunnen zijn, dat een ander dit deed en dan heb ik een goede raad voor hem: dan moet hij eens lezen wat dr. Kuyper heeft gezegd in zijn eerste redevoering als Minister, in 1901. Dr. Kuyper zeide toen: 'Ik heb een heleboel geschreven' - hij had nog veel meer geschreven dan de heer Hofstra; hij was ook zoveel ouder - 'maar ik zal nooit bereid worden gevonden om, wanneer men hier met oude plunje komt aandragen, daarop te antwoorden'. Ik zou Minister Hofstra dan ook de raad willen geven: Als men het u lastig maakt over dat boek, doe dan net als dr. Kuyper en zeg: Ik antwoord niet op die oude plunje, ik zal alleen verantwoorden mijn beleid, zoals ik dat als Minister in de stukken heb neergelegd.

Van het financiële program van de geachte bewindsman van Financiën weten wij nog niet veel. Wij zullen daarover straks wel meer vernemen, maar in de Regeringsverklaring stond toch reeds, dat onderzocht zullen worden - ik zeg het met mijn eigen woorden, maar daarop komt het neer - de wenselijkheid en de technische mogelijkheden van een vermogensvermeerderingsbelasting. Ik vind dat een prachtige formulering. De heer Hofstra heeft niet gezegd: Ik ga iets doen. Hij heeft gezegd: Ik ga onderzoeken. Als ik nu de Minister een raad zou mogen geven, zou het deze zijn: Excellentie, doe dat onderzoek zo breed mogelijk, want gij zult het minste verdriet hebben, als het zó loopt, dat u in deze vier jaren, wat dat onderzoek betreft, niet tot een resultaat komt.

. . .

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom nu tot wat ik zou willen noemen: de katholieke ploeg. . . .

Dan de heer Luns. Van hem wil ik zeggen, dat hij promotie heeft gemaakt. Hij was Minister zonder Portefeuille aan Buitenlandse Zaken. Tussen haakjes: zakelijk gesproken acht ik het een grote verbetering, dat dit

dubbele Ministerschap is opgeheven. Dit dubbele Ministerschap bracht voor hem met zich, dat hij alleen als hij in het buitenland was, op zijn visitekaartje Minister van Buitenlandse Zaken mocht zetten, in het binnenland mocht hij die titel niet voeren. De heer Luns is er thans niet, ik had hem anders willen gelukwensen met het feit, dat hij nu ook op zijn binnenlandse visitekaartjes Minister van Buitenlandse Zaken mag zetten.

Overigens zullen wij zijn beleid moeten afwachten. Ik moet alleen verklaren dat wij het beleid van de heer Luns tegenover het Indonesische probleem tot dusverre geen succes hebben gevonden en dat wij voor de toekomst wat dit betreft het beste moeten hopen.

Vervolgens kom ik - en dat is een vrolijker moment om over te spreken - aan de geachte eerste vrouwelijke Minister, mejuffrouw Klompé. Daarvan moet ik zeggen: dat is de fleurige bloem in een triest geheel. Daarmede kan men gelukkig de K.V.P. gelukwensen. Ik ben blij, dat ik dat ook eens kan doen. Hier heeft de K.V.P. een primeur van de P.v.d.A. afgesnoept, de eerste vrouwelijke Minister uit de K.V.P. Daarom is het zo jammer, dat mejuffrouw Klompé niet in een frisser Kabinet begint. Het is ook jammer, dat zij moet beginnen aan het Departement van Maatschappelijk Werk. Dit Departement is naar mijn mening een onding en ik heb het gevoel, dat buiten de katholieke kring ieder het een onding vindt. Het is dan ook meer om politieke dan zakelijke redenen ingesteld.

Wat ik het verdrietige voor mejuffrouw Klompé vind, is het volgende. Mejuffrouw Klompé is nog nauwelijks aan het werk of men is al begonnen met in de socialistische pers te schrijven: men moet niet denken, dat Volksgezondheid naar Maatschappelijk Werk zal kunnen overgaan, daar moet men geen ogenblik over denken, dat gebeurt niet. En weet u wat ik nu het nare van een dergelijke discussie vind? Dat het net is alsof men elkaar beschouwt als vijandige Mogendheden. Bij de ene Mogendheid zit de geachte bewindsman de heer Suurhoff, en bij de andere Mogendheid zit de geachte Bewindsvrouwe mejuffrouw Klompé. En men zet dit geheel in het teken alsof die twee Departementen vijandige Mogendheden zijn, die met elkaar strijd moeten voeren over de vraag, wie het grootste stuk zal veroveren. Wij zijn op dit punt door deze methode van Kabinetsformatie op een volkomen verkeerd spoor gekomen, want wij desorganiseren op die manier ons bestuursapparaat.

(Uit: N.Cramer, Wandelingen door de Handelingen, 's-Gravenhage, z.j.. [1975?], pag.274 e.v.)

DE BESTEDINGSBEPERKING. REGERINGSANTWOORD AAN DE TWEDE KAMER

(1957)

Mijnheer de Voorzitter! In de thans aan de orde zijnde nota is sprake van 'beperkingen van de bestedingen' en niet van 'bezuiniging'. De geachte afgevaardigde de heer Oud (VVD) heeft, in navolging naar ik meen van enkele andere leden, de vraag gesteld: Schaamt gij u een beetje voor het woord 'bezuiniging' en kiest gij daarom het vreemde woord 'bestedingsbeperking'? Hadden wij het echter een 'bezuinigings-nota' genoemd, dan zou men hebben gezegd: 'Hoe is dit ter wereld mogelijk? Er worden ook belastingverhogingen, prijsverhogingen e.d. in die nota voorgesteld!' Mijnheer de Voorzitter! Deze nota is inderdaad een nota inzake bestedingsbeperking, ten dele te verkrijgen door bezuiniging, en ten dele te verkrijgen door belasting- en prijsverhoging.

Daarom is het omvattende woord het juiste woord. Ik zou mij niet schamen voor het woord 'bezuiniging'. Zuinigheid op de publieke middelen acht ik altijd een van de eerste eisen. Meermalen heb ik het bekende woord van de staatsman en financier Van Gijn aangehaald: men moet de publieke middelen behandelen, zoals een gentleman het geld van een andere beheert, dat wil zeggen, er zorgvuldiger mee zijn dan met zijn eigen middelen.

Zuinigheid is altijd geboden en onder omstandigheden als nu ook bezuiniging, maar dit is niet het enige, dat wij nastreven. Het is onjuist uit dit oogpunt het Kabinet te kwalificeren.

Hebben wij nu vóór de verkiezingen de toestand te optimistisch gesteld, en hebben wij daarna plotseling gezegd: de toestand is ongunstig?

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb verleden jaar bij de begrotingsbehandeling al gezegd: de bestedingen dreigen de beschikbare middelen te boven te gaan en wij zullen daartegen moeten waken. Ik heb in het eerste van een reeks van artikelen in het periodiek Paraat van de Partij van de Arbeid dadelijk tot grote voorzichtigheid gemaand. Deze artikelen zijn ten dele ook als verkiezingsliteratuur verspreid. Mijn eerste radio-redevoering was voor een groot deel gewijd aan de noodzaak te bedenken: niet alles kan. Dat is voortdurend vooropgesteld.

Ten aanzien van de verkorting van de werktijd b.v. die in de landen om ons heen een heel ernstig probleem werd, hebben wij volkomen duidelijk gesteld: Nederland kan zich voor het ogenblik deze weelde nog niet veroorloven.

. . .

Nu moet ik waarschuwen voor de gedachte, dat zeer grote bezuinigingen mogelijk zouden zijn zonder ergens schade aan te richten of zonder de lasten op anderen over te dragen. Waar meent men eigenlijk, dat het geld voor gebruikt wordt? Het lijkt, alsof het eigenbelang van de Regering is. Neen, Mijnheer de Voorzitter! Natuurlijk kan hier of daar geld op onjuiste wijze gebruikt worden, maar overigens is het toch zo, dat er naar de mening van de Regering en van de Volksvertegenwoordiging steeds een of ander volksbelang mee wordt gediend. Wanneer wij de subsidies verminderen, dragen wij de lasten over op anderen. Of er wordt op bepaalde gebieden minder gedaan, óf particulieren moeten meer geld bij elkaar brengen. In bepaalde gevallen vind ik het volkomen verantwoord, vooral bij subsidies die niet essentiële belangen raken,

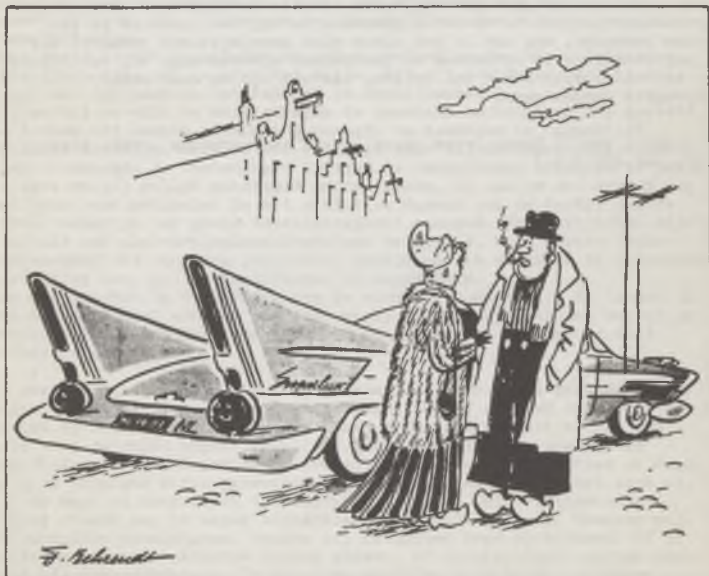
maar het is natuurlijk zo, dat grote bezuinigingen altijd bepaalde bevolkingsgroepen treffen. . . .

Wat wij nu doen, is voor een groot deel schijnbaar negatief, maar het moet een voorbereiding zijn voor nieuwe en positieve mogelijkheden. Ik meen, dat de samenstelling van het Kabinet, welke bezwaren men er ook aan verbonden moge achten, ertoe kan bijdragen, dat er voor de offers die wij moeten vragen, meer begrip bestaat dan anders het geval zou zijn. Die offers worden voor een groot deel gebracht in het belang van het herstel, van de verdere voortgang straks van onze economie, maar vooral ook voor de mogelijkheid van ongestoorde voortzetting van de woningbouw, dus in het belang van de volkshuisvesting, waaraan wij voor alles bij de voorziening in onze volksnoden vasthouden. Het moet tenslotte zijn een voorbereiding van een verdere verhoging van de produktie, een verhoging van de produktie, die overigens nu sinds jaren goed is voortgeschreden, een verhoging ook weer van onze export, die wat vertraagd is.

Dan meen ik te mogen zeggen, dat hetgeen wij sinds 1945 zich hebben zien voltrekken, hoop en vertrouwen wettigt, vertrouwen in ons volk als geheel, waaraan de veerkracht zich na de oorlog zo snel heeft hersteld en dat de gevolgen van Korea, van de watersnood en van andere tegenslagen zo goed te boven is gekomen. Nu wij een ogenblik de pas moeten inhouden, mag dat in het minst niet pessimistisch stemmen, als ik nog eenmaal over optimisme en pessimisme spreken mag. Wij vertrouwen dat de volkskracht ertoe zal leiden, dat wij ook nu weer snel voorwaarts kunnen gaan.

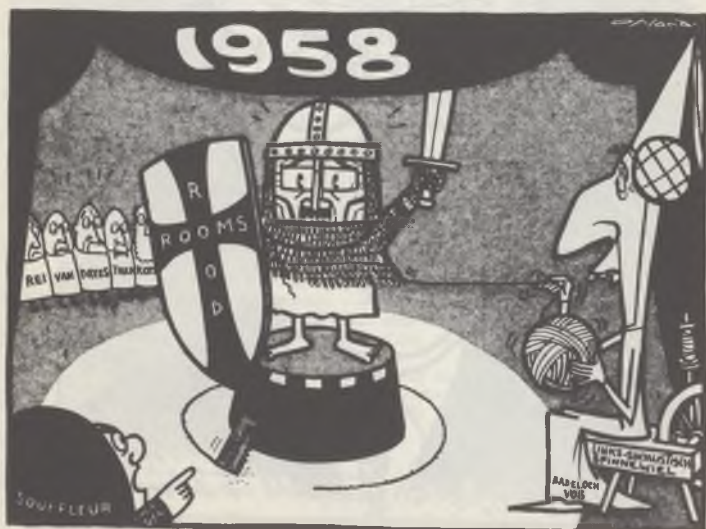
(Uit: Paul van 't Veer, Drees neerslag van een werkzaam leven, Assen, 1972, pag.200 e.v.)

Bestedingsbeperking of bestedingsverandering:

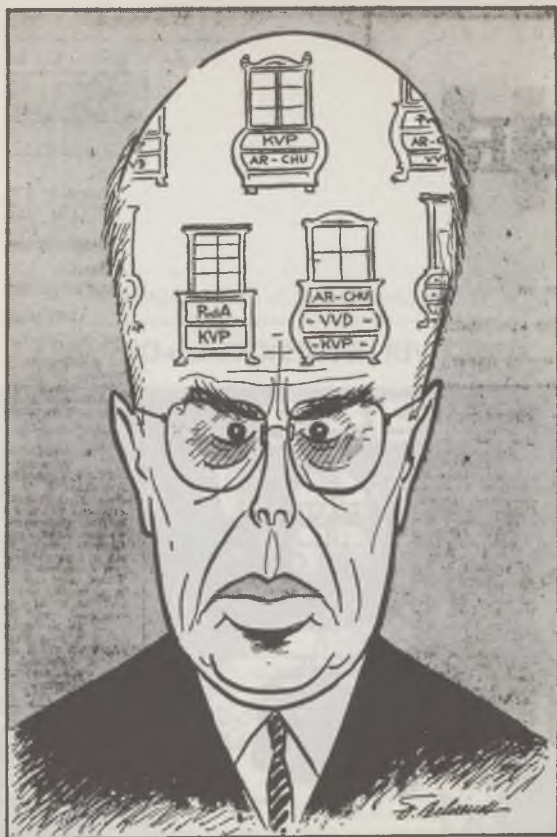

„AUTO EN TELEVISIE HEBBEN WIJ AL, JE MOEST NU MAAR
WAT MEER SIGAREN GAAN ROKEN!”

DOEK OVER HET BURGERmans-DRAMA

GIJSBREGHT DREES: „Vaerwel mijn vaderland, verwacht een ander heer...!!”

Informeren, combineren, adviseren ...

MANIFEST VAN DE PACIFISTISCHE SOCIALISTISCHE PARTIJ

Voor socialisme zonder atoombom!

Tegen de reactie!

Ongetwijfeld is dit een van de talrijke pamfletten, die U in deze verkiezingstijd onder ogen krijgt. Veel zal U worden beloofd, maar wat komt er na de verkiezingen van al die beloften terecht? Om deze vraag te beantwoorden behoeven we slechts te zien naar de gevoerde politiek in de afgelopen jaren. Ook bij de verkiezingen in 1956 waren de partijen gul met hun beloften, doch de praktijk bracht:

Sterke opvoering van de militaire uitgaven.

Stijgende kosten van levensonderhoud.

Een bestedingsbeperking, die vooral de minst draagkrachtigen trof.

Beknotting van het stakingsrecht.

Verontruste werkloosheid.

Reeds in het voorjaar van 1958 bleek, dat een groot aantal kiezers deze politiek beu was. Zij brachten hun verontrusting tot uiting en stemden op de nieuwe Pacifistisch Socialistische Partij.

Tegen de wassende stroom van de reactie zal een sterke dam moeten worden opgeworpen. Daarom is het noodzakelijk, dat op 12 maart a.s. nog meer kiezers hun stem uitbrengen op de Pacifistisch Socialistische Partij.

"Tegen de reactie!" Dit is een leuze, die thans door meer partijen wordt aangeheven. Bedenkt U echter, dat het de P.S.P. is geweest, die andere partijen daartoe heeft gebracht.

De conclusie is dus: stemmen op de P.S.P. betekent een radicalisering en vernieuwing van het Socialisme.

De P.S.P. wil niet vervallen in dezelfde fout als de andere partijen en komt dus niet bij U met allerlei schone beloften. De P.S.P. wil de vinger leggen op de zieke plekken in deze maatschappij.

Als zodanig ziet zij:

- . De toenemende bewapening, die tenslotte tot een wereldramp moet leiden.
- daarom: De militaire blokvorming, die deze bewapening op de spits drijft.
- . De achtergebleven gebieden, waar honger en armoede heersen.
- daarom: minstens 10 % van de huidige bewapeningsuitgaven voor hulp aan deze gebieden. . . .
- . Het voortbestaan van het kapitalisme.
- daarom: volledige medezeggenschap.
- . De ondermijning van de positie van de Nederlandse arbeider.
- daarom: erkenning van de z.g. niet-bonafide vakbonden en herstel van het stakingsrecht.
- . De nog steeds heersende woningnood, die tienduizenden gezinnen geestelijk en materieel doet verkommen.
- daarom: drastische opvoering van het aantal te bouwen woningen, met voor arbeiders betaalbare huren.

Versterk het radicale socialisme.

De P.S.P. doet mee in heel Nederland. Wij komen in ieder geval in de Kamer. Alle stemmen worden samengeteld. Uw stem gaat dus niet verloren.

Stem daarom op de

Pacifistisch Socialistische Partij

lijst 11

FLIRT

In een jaar kan veel gebeuren

X

HACHELIJKE KANAALVLUCHT

EEN ALGEMENE KINDERBIJSLAGWET

Op 29 juli 1960 is de Memorie van Antwoord inzake het wetsontwerp Algemene Kinderbijslagwet aan de Tweede Kamer toegezonden. Wanneer deze regeling kracht van wet krijgt betekent dit, dat:

1. zelfstandigen en loontrekkenden kinderbijslag krijgen van het derde kind af;
2. loontrekkenden daarnaast ook kinderbijslag ontvangen krachtens de kinderbijslagwet voor loontrekkenden voor het eerste en tweede kind;
3. een premie zal worden geheven van naar schatting 2 %;
4. deze premie voor loontrekkenden wordt gecompenseerd;
5. de premie zal worden betaald door alle Nederlanders tussen de 15 en 65 jaar over maximaal f 7450,-;
6. een dubbele bijslag zal worden gegeven aan studerende en invalide kinderen van 16 tot 27 jaar;
7. de organisatie van de A.K.W. zo nauw mogelijk zal worden aangesloten bij die van de A.O.W. en A.W.W.

(Uit: De Werkgever, 25 augustus 1960)

OOK POLITIEK MONDIG

De KVP-jongeren komt de verdienste toe, dat zij van meet af aan voorop zijn gegaan bij de aandrang om de kiesgerechtigde leeftijd verlaagd te krijgen. De KVP heeft die eis als partij overgenomen. In haar manifest bij de laatste Tweede-Kamerverkiezingen werd gezegd: "De jonge mens dient eerder het recht te krijgen over zijn wereld-in-wording mee te spreken. De KVP wil verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd tot 21 jaar".

Bij die wereld-in-wording hoort zeker het Europa van morgen. Toch dreigde juist op dat terrein het gevaar, dat de Nederlandse jongeren er minder aan te pas zouden komen dan de jongeren in andere Europese landen, waar men al 21 jaar kiezer is. Prof. Romme wees er als woordvoerder van de KVP bij de algemene beschouwingen terecht nog eens op, dat de Nederlandse jongeren toch moeilijk in een dergelijke achterstelling zouden kunnen berusten. Het kabinet blijkt er gelukkig ook zo over te denken. De minister-president liet ruimte voor de mogelijkheid dat als het binnenkort tot Europese verkiezingen komt, de regering een speciale regeling kan maken, waardoor ook hier de jongeren vanaf 21 jaar over het Europa van morgen kunnen meespreken.

Voor verkiezingen in eigen land ligt de zaak moeilijker. Wil men ook hierbij tot verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd komen, dan is grondwetswijziging nodig met de hele ingewikkelde procedure, die daaraan onvermijdelijk vast zit. Uit het antwoord van de minister-president bleek, dat de regering ook deze mogelijkheid overweegt. Het zou dan zo moeten gaan, dat de regering een dergelijke grondwetswijziging aan het eind van deze vier-jarige periode aan de orde stelt en de nieuw gekozen Tweede Kamer kan daaraan dan nogmaals haar goedkeuring geven. Het lijkt wel zeker, dat voor een verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd de vereiste meerderheid kan worden gevonden. Dezer dagen bleek nog uit een uitspraak van het nationaal jongeren-parlement, dat de jongeren van alle partijen het hierover eens zijn. De partijen als zodanig zullen dan zeker niet zo onverstandig zijn om die aandrang van jong Nederland nog te weerstreven.

Hoewel er voor eigen land nog een verkiezing overheen moet gaan voor de jongeren aan hun trek komen, staat nu toch al wel vast, dat de aandrang om de kiesgerechtigde leeftijd verlaagd te krijgen succes heeft gehad. De jonge mensen worden straks met 21 jaar ook politiek mondig.

(Uit: De Volkskrant, 7 oktober 1960)

ONRUST-BAREND

"Elseviers Weekblad" wijst de suggestie door de heer Biesheuvel vragenderwijs gedaan om een belasting te heffen voor hulp aan onderontwikkelde gebieden zonder meer af. "Onrustbarend" staat er boven het stukje tegen mr. Barend Biesheuvel.

Drie punten worden in de afwijzing gesteld:

1. Die belasting zou uit produktieverhoging betaald moeten worden.
2. Willen de vakbonden daar de vrije zaterdagmorgen voor opofferen?
3. Die landen kunnen op deze wijze toch nooit geholpen worden.

Het is goed te constateren dat de grondgedachte van het betoog van de heer Biesheuvel, dat een praktische uitwerking was van de gedachte van het rapport van het College van Advies der AR partij over de hulp aan minder ontwikkelde gebieden, niet tot "Elsevier" doorgedrongen is. Die grondgedachte is dat het de plicht van de rijke landen is om de arme landen te helpen en dat hier de overheden een taak hebben.

Nu zegt "Elseviers Weekblad": Zulk een belasting moet uit produktieverhoging komen. Ja, als het kan, is het prachtig. Maar als dat niet kan, zou het geld ergens anders vandaan moeten komen. Dan wordt 't een kwestie van het stellen van prioriteiten. De hulp aan de minder ontwikkelde gebieden zal in het prioriteitsschema hoog moeten staan. Het is in die zin een offer. Niet zulk een groot offer voor een land met onze welvaart - een à tweehonderd miljoen meer - maar toch een offer. Dat heeft "Elseviers Weekblad" dan ook wel begrepen. Want het schrijft dat men maar eens moet onderzoeken of de vakbonden bereid zijn de vrije zaterdagmorgen daarvoor op te offeren.

Het is merkwaardig hoe sommige mensen toch altijd de offervaardigheid menen te moeten vergen juist en alleen van de minst-draagkrachtigen. Want "Elsevier" laat nergens elders naar offervaardigheid informeren. En dan het derde punt: Ze zijn op deze manier toch niet te helpen. Dat is natuurlijk de gemakkelijkste manier om zich van een vraag die het menselijk geweten voorgelegd wordt, af te maken. Geen argumentatie is daarvoor nodig blijkbaar: Op die manier gaat het niet!

Maar het gaat op die manier wel. Alleen het gaat te langzaam omdat er te weinig geld is.

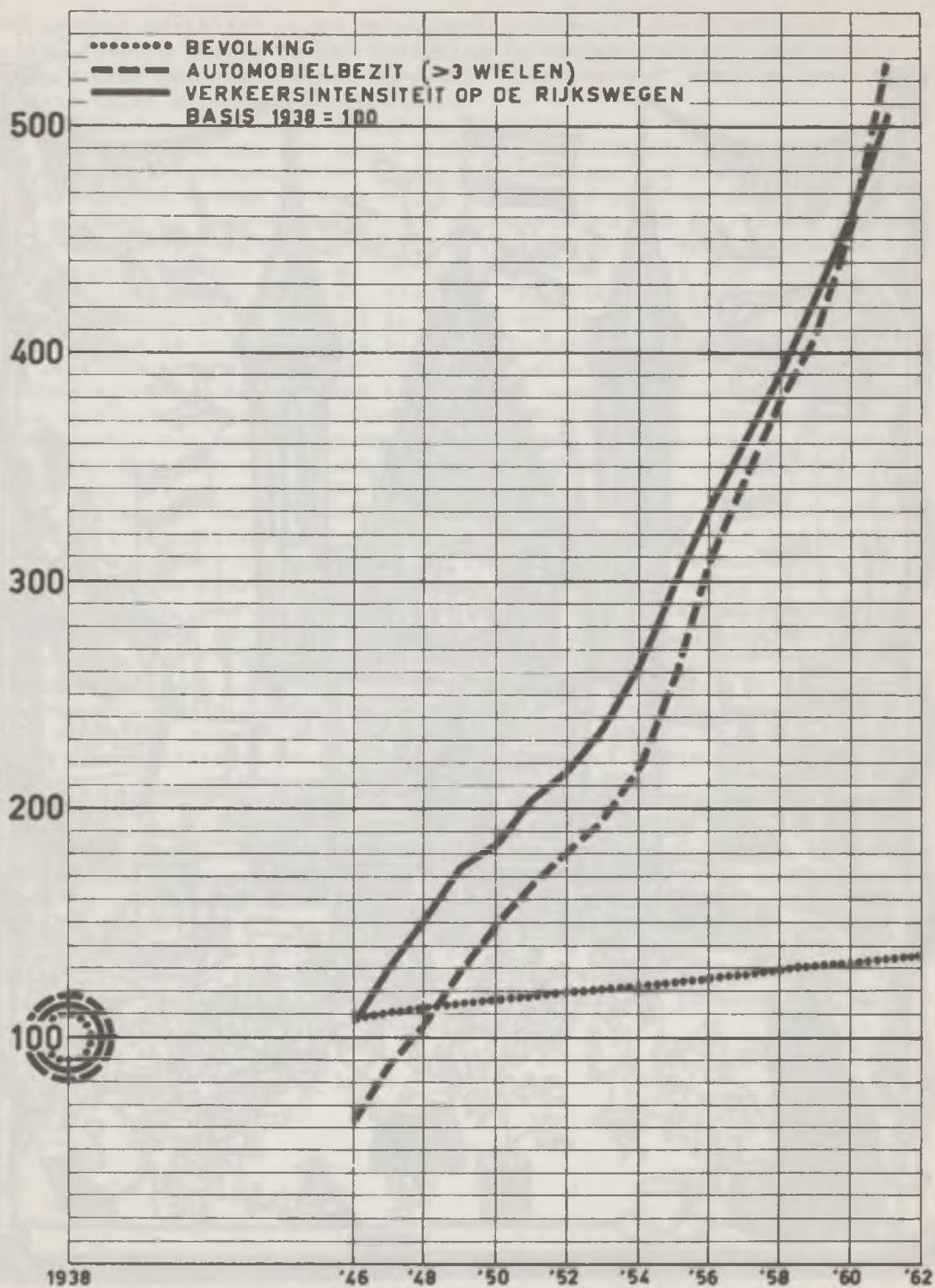
En wij moeten er ons van bewust zijn dat er haast bij is. In mee door de moderne communicatiemiddelen klein geworden wereld is een situatie waar 85 pct. van het wereldinkomen aan een derde deel van de wereldbevolking toevloet niet alleen zedelijk niet verantwoord, maar ook politiek niet houdbaar.

De afwijzing door "Elseviers Weekblad" paart een, in meer dan een opzicht, treffende stand van sociale bewogenheid aan een evenzeer opmerkelijke politieke kortzichtigheid.

(Uit: Trouw, 23 november 1960)

RELATIE BEVOLKINGSGROEI EN VERKEERSTOENEMING

BUITEN-PARLEMENTAIRE ACTIE

* * *

Voor ons is de buiten-parlementaire actie helemaal geen probleem. Wij menen zelfs, dat het onbehoorlijk is en gevaarlijk voor de democratie om zulke vragen aan de orde te stellen. Wanneer er onder het volk deining ontstaat en er komen protestvergaderingen, er wordt desnoods een optocht in Den Haag gehouden, of er wordt alleen maar een groot verzoekschrift aan de Regering aangeboden, dan zouden wij wel eens willen weten, waarom zulks niet zou mogen of waarom de democratie daardoor bedreigd zou zijn.

In 1911 hebben de socialisten op Prinsjesdag een groot verzoekschrift voor algemeen kiesrecht aan de Regering aangeboden en een meeting met optocht in Den Haag georganiseerd. Prinsjesdag moest een Rode Dinsdag worden! De Regering heeft de heren bij deze actie nooit iets in den weg gelegd.

In 1878 hebben de voorstanders van de School met den Bijbel zich tot den Koning gewend. Het is een ontroerende episode uit de geschiedenis van den schoolstrijd. Koning Willem III heeft de leiders van deze buiten-parlementaire actie persoonlijk in zijn paleis ontvangen. De Grondwet heeft drie bepalingen, die een buiten-parlementaire actie beschermen.

Niemand heeft voorafgaand verlof nodig, om door de drukpers gedachten of gevoelens te openbaren, behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet.

Ieder heeft het recht om verzoeken, mits schriftelijk, aan de bevoegde macht in te dienen.

Het recht der ingezetenen tot vereniging en vergadering wordt erkend. Toch hebben sommigen bezwaren tegen een buiten-parlementaire actie, zoals die tot steun van Ambon of tot overdracht van de Papoea's aan Soekarno. Wij delen die bezwaren in geen dele. Zij gaan uit van een verkeerde opvatting, dat nl. de dames en heren in het parlement de enige deskundige, gekwalificeerde en bevoegde personen zijn om namens het volk iets tot de Regering te zeggen. Zij leiden bovendien tot een onderschatten van wat spontaan uit het volk naar voren komt.

Maar kan zulk een buiten-parlementaire actie dan het Regeringsbeleid niet doorkruisen? Zeer zeker. Evenals ook een actie in het parlement op het meest ongelegen ogenblik den grootsten vijand van onze natie in de kaart kan spelen. Maar de grondwettelijk gewaarborgde rechten en vrijheden der burgers bieden voldoende verweer tegen die gevaren, zolang de natie niet is ingeslapen.

(Uit: Het Friesch Dagblad, 23 november 1961)

DE MAIDENSPEECH VAN JONGELING

In 1963, hetzelfde jaar dat de Boerenpartij voor het eerst in de Tweede Kamer vertegenwoordigd wordt, doet het Gereformeerd Politiek Verbond er zijn intrede. Op 1 oktober 1963 voert hij er voor het eerst het woord:

"De heer Jongeling (G.P.V.): Het jaar 1963 is een jaar van herdenking. Het is 150 jaar geleden, dat Nederland is herrezen uit de baaiert van de Franse tijd. Wij hebben nu twee perioden achter ons van gelijke duur in de geschiedenis van het Nederlandse volk. Het eerste Gemeenebest, de Republiek, heeft 150 jaar bestaan, vanaf het moment, dat zij algemeen werd erkend als een onafhankelijke staat (1648 tot 1795, dus 147 jaar). Het Koninkrijk, het tweede Gemeenebest, heeft het nu ook anderhalve eeuw uitgehouden. Dat eerste Gemeenebest is niet allereerst te gronde gegaan door een militaire stoot, maar door geestelijke vermolming, doordat het Nederlandse volk, dat eenmaal groot was geworden door de beginselen, die hun wasdom hadden gekregen in de reformatie, die beginselen had verlaten en verloochend. Toen is dat land en is die republiek ondergegaan. Ditzelfde kan ook ons overkomen en dan kan het gebeuren, dat bij de ondergang van het Koninkrijk der Nederlanden de mensen nog staan te hossen, zoals zij indertijd hebben gedanst om de Vrijheidsboom in 1795, maar de kinderen van die dansers zijn gecrepeerd in de sneeuwvelden van Rusland, in de legers van Napoleon. Dit kan, mutatis mutandis, ook ons overkomen. Wij moeten ons laten waarschuwen door de historie, ook in deze dingen. En dan is het van zo grote betekenis, welke houding in een tijd van grote veranderingen, van internationale spanningen, van gevaren voor een kleine staat, dan de overheid aanneemt. In het bangste uur van ons nationale bestaan heeft prins Willem van Oranje het rechte woord en de rechte getuigenis gevonden. Hij wordt sprekend ingevoerd in het Wilhelmus, maar hij heeft ook zo gehandeld en gesproken, toen hij zich tot ons volk richtte: 'Tot God wilt u begeven, Zijn heilzaam woord neemt dan!'.

Dit heeft ook H.M. Koningin Wilhelmina gedaan in een bange tijd, toen zij zich via de Engelse zender tot ons richtte. Het is het behoud geweest van ons land en volk, dat zulke klanken werden gehoord, ook in de tijd van de bange worsteling van de tachtigjarige oorlog. Het kan ook nu nog een behoud zijn voor ons land, wanneer zo wordt gesproken en gehandeld en wanneer ook de overheid weer de norm van Gods woord gaat aanleggen voor het ganse staatsbestuur. Dit zou de beste garantie zijn voor de vrijheid, de welvaart en de nationale bloei.

Enkelingen hebben soms een grote rol gespeeld in de geschiedenis van ons land. Ik denk aan een man als Willem van Oranje, de Vader des Vaderlands; ik denk aan Gijsbert Karel van Hogendorp, de grondlegger van het Koninkrijk der Nederlanden; ik denk aan Groen van Prinsterer, de veldheer zonder leger, die ook voor de werking van ons Parlement van zo grote betekenis is geweest. Bij zulke reuzen voel ik mij heel klein, heel klein, maar ik weet, dat God, die hun kracht heeft gegeven, ook kleine mensen kracht wil geven en dat zij op Hem kunnen vertrouwen, als overheid, als volk, als enkeling.

Vertrouwend op Zijn beloften, wil ik ook graag in het midden van deze Kamer voor mijn deel medewerken tot het heil van land en volk."

(Uit: N.Cramer, Wandelingen door de Handelingen, 's-Gravenhage, z.j., [1975], pag.298/99)

DE BEATLES IN HOLLAND

Drie jaar eerder had John Lennon, op doorreis, nog een mondharmonica gejat. Nu kwam Wim Kan in eigen persoon naar het spektakel kijken en na afloop zei hij hijgend: "Ze maken wat los hoor, die jongens, 't is alleen de vraag of ze 't weer vastkrijgen."

Juni 1964: de Beatles in Holland. De Beatles in Blokker.

Veilingkisten werden zitbanken, de bascule-weegschaal werd een podium voor het drumstel, de frisdranken (geen alcohol) gingen in plastic bekertjes om het risico van glasscherven te ontwijken, en het honorarium voor de muzikanten bedroeg 65.000 gulden.

"Nog zijn zij populair, nog kunnen zij zulke eisen stellen", schreef het Dagblad voor West-Friesland vermanend.

't Was dan ook hard gegaan. In januari 1964 bedroeg de gage nog 7000 gulden, in maart was het bedrag gestegen tot 25.000 gulden. Brian Epstein wist wat hij deed. Een jaar eerder had de Amsterdamse impresario Dick van Gelder het kwartet aangeboden aan het Grand Gala du Disque, maar organisator Willem Duys had er geen trek in; hij vond de Spotnicks uit Zweden belangrijker. Nu was het pas na grote moeite gelukt om de Beatles nog voor Nederland te strikken.

De Beatles in Holland, een verblijf van 45 uur, op doorreis van Kopenhagen naar Australië. Al dagen, al weken van tevoren puilden de kranten uit van het nieuws en de commentaren. Zure stukken over de hysterie, nerveuze nieuwsberichten en de milde reactie van mgr. Bekkers: "Waarom zou de jeugd er geen plezier in mogen hebben?"

Op dinsdag begon de opbouw in de veilinghal. Donderdagmiddag meldde Londen dat Ringo Starr door een ontsteking in het strottenhoofd niet kon komen. Drie uur lang bleef Holland in spanning: komen de Beatles wel of niet? . . . Toen kwam het bericht dat ze kwamen. De 24-jarige Jimmy Nichols, drummer van de Blue Flames, nam de buitenkans om in te vallen met beide handen aan. Krampachtig kamde hij de keurig geknipte kuif naar voren, om erbij te horen. Niemand heeft later ooit nog iets van hem gehoord.

Vrijdagmiddag, 12.50 uur, taxide de Caravelle van de SAS zo dicht mogelijk naar de verkeerstoren van Schiphol, op de gele krijtstrepen die er speciaal voor waren aangebracht. De luchthavenpolitie en de politie van Haarlemmermeer - bij elkaar veertig man - ondersteunden de dranghekken en zetten de dienstingangen af. Gedrang en gejuich. De rit ging naar theater Trelong in Hillegom, waar de VARA à raison van 50.000 gulden een programmaatje van een half uur met de Beatles mocht maken.

. . . . 400 speciaal geselecteerde tieners mochten het publiek in Trelong vormen. Dubbele dranghekken hielden de gillende menigte op een afstand.

De kranten spraken er schande van dat de gitaren van John, Paul en George met plakband waren dichtgeplakt en dat al het geluid afkomstig was van een geluidsband. Playback dus, foei.

Het Doelenhotel mocht de kostbare buit hebben. Eigenaar Caransa was zijn gasten zelf komen afhalen en had ze vier suites op de eerste etage toebedeeld. De Doelenstraat was afgesloten, twintig politieagenten in burger logeerden in het hotel, op de Amstel lag een politieboot. Zaterdagochtend maakten de Beatles hun verbluffende rondvaart door de grachten. Fans sprongen te water, de VARA-radio leverde rechtstreekse reportages

(Uit: Allan Williams, De echte Beatles story, Helmond, z.j., z.pag.)

NORMBESEF

Koningin Juliana en prins Bernhard hebben een beroep op iedereen gedaan, prinses Beatrix de rust en de tijd te gunnen om weloverwogen een beslissing te nemen omtrent een eventuele verloving. Wij kunnen ons dit voorstel van Koningin en Prins goed voorstellen. Wij weten allemaal wel dat de tijd van afgeslotenheid voor een koninklijke familie voorbij is. Het koningschap is geëvolueerd, en een koninklijke familie staat, meer dan welke andere ook, in het middelpunt van de belangstelling.

Dat is vaak een last, maar het kan niet anders. Voor een deel moet het koningschap in onze tijd het daar zelfs van hebben. Koninklijke personen zijn gewone mensen maar zij hebben een aparte status. Het hele volk is nieuwsgierig naar wat er in en met de koninklijke familie gebeurt. Een geval als de eventuele verloving van prinses Beatrix is van nog meer betekenis, dan die van de andere Prinsessen. Immers zij is troonopvolgster en haar echtgenoot wordt een zeer belangrijke figuur vlak naast de troon.

Dat de jacht op nieuws geopend is spreekt vanzelf. Maar moet het hierbij nu zo zijn dat alle normen moeten worden doorbroken? Behoeft het er niet toe te doen hoe men het bericht, de foto gekregen heeft? Mag en moet men daarvoor ieder middel te baat nemen?

Nog eens, de koninklijke familie en haar adviseurs moeten ook zelf een juist begrip opbrengen voor wat onze nieuwsgierigheid nu eenmaal eist. Geen krant kan en mag zich op straffe van grote schade dan ook dit soort nieuwsberichtgeving onthouden. Maar er zijn grenzen gesteld aan het verkrijgen van nieuws. Het wordt tijd, dat men die erkent, en algemeen ervaardt.

Vrijheid is een groot goed. Maar een vrijheid, die de bewegingsmogelijkheden van bepaalde personen met onbehoorlijke middelen gaat beperken, omdat zij zo voornaam zijn en de mens zo nieuwsgierig is, achten wij in strijd met normen van fatsoen en wellevendheid.

(Uit: Trouw, 7 mei 1965)

OVER HET BISSCHOPPELIJK MANDEMENT

Het bisschoppelijk mandement van 1954 over "De katholieke in het openbare leven van deze tijd" en al wat na de uitvaardiging daarvan gedurende elf jaar gebeurd is met betrekking tot dat document, kan niet los gezien worden van de revolutionaire ontwikkelingen in de katholieke Kerk en daarbuiten. Diepgaande invloed heeft het officiële woord van het Nederlandse episcopaat ook gehad op de politieke situatie in ons land en op de voortdurende discussie over nut en noodzaak van confessionele organisatie op sociaal en politiek terrein . . .

Uitgangspunt van het mandement was naar de woorden van de bisschoppen: "een levend organisme, waarin naast de vitale organen van gezinnen, parochies en bisdommen velerlei instituten en verenigingen vaste vorm hadden gekregen, als een klein maar waardig onderdeel van de ene heilige katholieke Kerk".

Constaterend, dat het steeds moeilijk is de situatie van een bepaald ogenblik goed te zien, waarschuwen de bisschoppen "om geen afbreuk te doen aan vormen en instituten, welke met veel moeite en offers zijn opgebouwd".

Met een beroep op de geest van geloof waarmee de katholieken de lering en leiding van hun herders in eerbied en grote volgzzaamheid plegen op te nemen, wezen de bisschoppen op hun plicht leiding te geven "ook in zaken van praktisch beleid". Gepleit werd voor een open houding ten opzichte van andere organisaties, voor samenwerking, maar vooral voor handhaving en uitbouw van de eigen katholieke organisaties, voor het bewaren van de eenheid op politiek gebied en in de vak- en standsorganisaties.

Op de pleidooien voor een doorbraak naar links, die sinds de oorlog ook in het katholieke kamp werden gevoerd, reageerden de bisschoppen met bezorgdheid: "Het heeft ons de laatste jaren dan ook ten zeerste verontrust, dat er in ons land katholieken zijn, die schijnbaar zo van doorbraakgedachten vervuld zijn, dat zij voor de eenheid der katholieken weinig of geen oog meer lijken te hebben". De bisschoppen maakten zich daarbij zorgen, of "achter dit verschijnsel in de diepste grond een zekere onverschilligheid en lauwheid schuilgaan". Na een pleidooi voor de voorrang van de standsorganisatie boven de vakorganisatie en een warme aanbeveling van "de corporatieve organisatie van de maatschappij" als het oudste erfgoed van de christelijke sociale actie, dringen de bisschoppen aan op de opstelling van een breed katholiek sociaal programma en op handhaving van de zelfstandigheid van de eigen organisaties. "Wij herinneren tenslotte aan de katholieke pers, zowel om u aan te sporen deze en deze alleen te steunen, alsook om de pers te wijzen op haar taak, op principiële wijze haar belangrijke christelijke zending in ons land te vervullen."

Blijvend verbod.

Onder het hoofdstuk "Onchristelijke stromingen" behandelt het episcopaat liberalisme, humanisme, de Bond voor Sexuele Hervorming, het NVV en andere socialistische verenigingen, het communisme en de eenheidsvakbeweging en tenslotte de Partij van de Arbeid. Van het liberalisme wordt in het mandement gezegd, dat het onverenigbaar blijft met katholicisme en dat het "geesteskinderen (heeft) voortgebracht als het marxisme, communisme en nationaal-socialisme . . . Deze stelsels hebben

onze maatschappij aan de rand van de afgrond gebracht en ze zouden ons reddeloos in de afgrond hebben gestort, als gezonde krachten onder Gods bescherming de fatale ontwikkeling niet hadden voorkomen". Ten aanzien van het socialisme werd onder meer opgemerkt in het mandement: "Toenemende onkerkelijkheid, godsdienstloosheid en als gevolg daarvan verzwakking en verval van zedelijke normen vrezen wij ook van de socialistische vakverenigingen en de socialistische pers en radio". De bisschoppen trokken in twijfel of het streven van de socialisten naar samenwerking en naar sociale rechtvaardigheid "uit een zuiver beginsel voorkomt". Op grond van deze overwegingen handhaafden zij het van 1918 daterende verbod voor katholieken lid te zijn van het NVV en de daarbij aangesloten verenigingen, regelmatig socialistische vergaderingen te bezoeken, regelmatig de socialistische pers te lezen of regelmatig de VARA te beluisteren. Aan overtreders van dat verbod moesten de sacramenten geweigerd worden en als zij zonder bekering stierven de kerkelijke begrafenis.

Het lidmaatschap van de Partij van de Arbeid werd voor katholieken niet verboden, maar de bisschoppen waarschuwden toch ernstig tegen aansluiting.

"Indien uw bisschoppen hier geen sanctie-maatregelen treffen, dan doen zij dit enerzijds omdat het hier een betrekkelijk kleine groep betreft, die bovendien ook zonder sancties duidelijk kan weten wat de bisschoppen bedoelen, en anderzijds uit een bijzondere reserve, die zij willen in acht nemen tegenover het gebruik van de politieke vrijheid, en uit grote bezorgdheid voor het zieleheil van hen, die tot nog toe aan ons bisschoppelijk vermaan geen gehoor hebben gegeven en van wie wij hopen, dat zij thans ons woord zullen willen verstaan".

Stroom reacties.

Het mandement, gedateerd "1 mei van het Mariajaar 1954", werd verspreid op zondag 30 mei en verwekte een stroom van reacties in het land. De katholieke werkgemeenschap in de Partij van de Arbeid reageerde na enige dagen bij monde van haar voorzitter Joan Willems met ernstige, maar besliste afwijzing van het bisschoppelijk oordeel en de uitnodiging terug te keren naar de "eigen" politieke partij.

Begin juli hield de PvdA haar kaderdag en deze stond uiteraard geheel in het teken van het mandement. Voorzitter Vos, minister-president Drees, fractie-voorzitter Burger, prof. Banning, oud-minister Schermerhorn en de voorzitters van de protestants-christelijke en van de katholieke werkgemeenschap, Stufkens en Ruygers, voerden er het woord.

Reeds eerder had het partijbestuur een officiële verklaring uitgegeven, spottend betiteld als het "tegenmandement", waarin werd opgemerkt:

"Indien voor een zo grote groep als het rooms-katholieke volksdeel richtlijnen worden gegeven voor het maatschappelijk en staatkundig leven op een wijze zoals thans is geschied, dan brengt dit gevolgen mee voor de structuur van de gehele Nederlandse samenleving. Wanneer daarbij het episcopaat uitspraken doet, die het wezen der partijvorming raken, dan is daarmee een punt in discussie gebracht, dat niet alleen de katholieken, doch iedere burger aangaat."

Het NVV besloot kort daarop, op 17 juli, de geregementeerde samenwerking met de KAB en het CNV in de Raad van Vakcentrales te verbreken. Dat was een ernstige slag voor het overleg in vakverbondsangelegen-

heden en de maatregel riep daarom felle reacties op van katholieke zijde.

In het algemeen stonden de katholieke kranten en organisaties achter de bepalingen van het episcopaat. Slechts het weekblad De Nieuwe Eeuw en het maandblad Te Elfter Ure wezen de maatregelen van de hand. Prof. Romme sprak in augustus 1954 in Rolduc tijdens de Sociale Studieweek over Christendom en Democratie. In zijn toespraak noemde hij de reacties op het mandement van niet-katholieke zijde een aanslag op de godsdienstvrijheid van de katholieken en een aantasting van de grondpijlers der democratie. De Kerk heeft honderd jaar geleden (dat wil zeggen in 1853) "de prijs van haar terugtreden, van de scheiding van Kerk en Staat . . . betaald" om er godsdienstvrijheid voor te krijgen. "Met het nemen van onrecht heeft zij aan onrecht een einde gemaakt", aldus Romme.

Prof. Banning stond daar lijnrecht tegenover en noemde het bisschoppelijk streven naar beheersing van de vakbonden "afgoderij in de oud-bijbelse zin".

Maanden heeft de discussie geduurd. De scheidslijnen leken scherper getrokken . . .

Toenadering.

Drie jaar later bracht oud-minister A.C. de Bruijn het NVV en het episcopaat tot elkaar. Aartsbisschop Alfrink onderhandelde met de heren Oosterhuis en Roemers en de beide partijen stelden een verklaring op, waarmee een einde werd gemaakt aan het conflict tussen de vakbonden. De bisschoppen kwamen niet terug op hun verbod, maar mgr. Alfrink erkende wel, dat "bepaalde formuleringen uit het mandement een ander accent hadden gekregen dan was bedoeld". Hij noemde dat een gevolg van het feit dat "het mandement zo onverwachts ook buiten de katholieke kring zoveel belangstelling en reacties had verwekt".

Zo werd onder meer de uitlating, dat het streven van het NVV "niet zou voortvloeien uit een zuiver beginsel" uitgelegd als "een naar katholieke opvatting niet objectief juist beginsel". Het NVV erkende bij die gelegenheid het beslissingsrecht van de bisschoppen "op grond van een primaire verantwoordelijkheid van de kerkelijke overheden voor het geestelijk heil der gelovigen", met welke erkenning natuurlijk iedere grond voor het verbreken van de samenwerking met de andere vakbonden was weggenomen.

Was hiermee op het terrein van de sociale organisaties de breuk hersteld, op het politieke vlak was het eind van de verwijdering nog niet op zijn hoogtepunt. Eerst bij de kabinetscrisis die eind 1958 optrad, werd de rooms-rode coalitie verbroken, wat natuurlijk slechts verwijderd in verband staat met de uitspraken van het episcopaat.

...

(Uit: De Volkskrant van donderdag 9 september 1965)

STAATSBLAD VAN HET KONINKRIJK DER NEDERLANDEN

525 RIJKSWET van 8 december 1965, houdende toestemming tot het aangaan van een huwelijk door Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Beatrix.

WIJ JULIANA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Allen, die deze zullen zien of horen lezen, saluut! doen te weten:

Alzo Wij in overweging genomen hebben, dat met het oog op artikel 17 van de Grondwet het voorgenomen huwelijk van Onze dochter Beatrix bij de wet toestemming behoeft en dat het tevens wenselijk is regelingen te treffen met betrekking tot de huwelijksluiting, alsmede met betrekking tot enige gevolgen van het huwelijk;

Zo is het, dat Wij, de Raad van State van het Koninkrijk gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, de bepalingen van het Statuut voor het Koninkrijk in acht genomen zijnde, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1. Tot het huwelijk door Prinses Beatrix Wilhelmina Armgard der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, Prinses van Lippe-Biesterfeld, aan te gaan met Claus George Willem Otto Frederik Geert von Amsberg wordt toestemming verleend.

Artikel 2. Wij bepalen, waar het huwelijk zal worden voltrokken.

Als getuigen bij het huwelijk zullen optreden al dan niet binnen het Koninkrijk gevestigde meerderjarige personen ten getale van twee of zoveel meer als de partijen zullen verkiezen.

In de ter zake van het huwelijk op te maken akten van de burgerlijke stand worden de voornamen geplaatst voor de slachtsnamen.

Artikel 3. Ten aanzien van Claus George Willem Otto Frederik Geert von Amsberg en ten aanzien van de kinderen die uit het huwelijk mochten worden geboren, zullen in geval van naamsverandering en naamsbijvoeging, de artikelen 64 en 65 van het Burgerlijk Wetboek niet van toepassing zijn.

Artikel 4. Deze wet treedt in werking met ingang van de dag na die van haar afkondiging.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad*, het *Gouvernementsblad* van Suriname en het *Publicatieblad* van de Nederlandse Antillen zal worden geplaatst, en dat alle Ministeriële Departementen, Autoriteiten, Colleges en Ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven ten Paleize Soestdijk, 8 december 1965.

JULIANA.

*De Minister-President,
Minister van Algemene Zaken,
J. CALS.*

*De Minister van Justitie,
SAMKALDEN.*

*De Minister van Binnenlandse Zaken,
SMALLENBROEK.*

Uitgegeven de negende december 1965.

*De Minister van Justitie,
SAMKALDEN.*

Zie voor de behandeling in de Staten-Generaal:

Bijl. Hand. II 65/66, 8310 (R 498); Hand. II 65/66, bladz. 478—514;
Bijl. Hand. I 65/66, 8310 (R 498); Hand. I 65/66, bladz.

526 WET van 8 december 1965, houdende naturalisatie van Claus George Willem Otto Frederik Geert von Amsberg.

WIJ JULIANA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Allen, die deze zullen zien of horen lezen, saluut! doen te weten:

Alzo Wij in overweging genomen hebben, dat redenen van staatsbelang het nodig maken aan Claus George Willem Otto Frederik Geert von Amsberg, de aanstaande echtgenoot van Onze dochter Beatrix, het Nederlanderschap te verlenen, om welke verlening hij Ons ook heeft verzocht, en dat het dienstig is mede enige gevolgen van deze naturalisatie te regelen;

Zo is het, dat Wij, de Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1. Het Nederlanderschap wordt bij deze verleend aan Claus George Willem Otto Frederik Geert von Amsberg, geboren te Dötzingen, gemeente Hitzacker (Duitsland) 6 september 1926, wonende te Soestdijk, gemeente Baarn, provincie Utrecht.

Artikel 2. Op het aan deze wet ontleende Nederlanderschap is, staande het huwelijk tussen Onze dochter Prinses Beatrix Wilhelmina Armgard der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, Prinses van Lippe-Biesterfeld en Claus George Willem Otto Frederik Geert von Amsberg, artikel 7 der wet van 12 december 1892 (*Stb.* 268) op het Nederlanderschap en het ingezetenschap, laatstelijk gewijzigd bij de wet van 14 november 1963 (*Stb.* 467), niet van toepassing.

Dit Nederlanderschap wordt na ontbinding van het huwelijk verloren, zowel ingevolge het bepaalde bij artikel 7 voormeld, als indien Claus George Willem Otto Frederik Geert von Amsberg de wil om de staat van Nederlander niet langer te behouden schriftelijk te kennen geeft aan Onze Minister van Justitie; deze doet daarvan onmiddellijk aankondiging in de *Nederlandse Staatscourant*.

Verlies van het Nederlanderschap door Claus George Willem Otto Frederik Geert von Amsberg is op de staat van Nederlander van de uit dit huwelijk geboren kinderen niet van invloed.

Artikel 3. Deze wet treedt in werking met ingang van de dag na die van haar afkondiging.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle Ministeriële Departementen, Autoriteiten, Colleges en Ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven ten Paleize Soestdijk, 8 december 1965.

JULIANA.

*De Minister van Justitie,
SAMKALDEN.*

Uitgegeven de negende december 1965.

*De Minister van Justitie,
SAMKALDEN.*

Zie voor de behandeling in de Staten-Generaal:

Bijl. Hand. II 65/66, 8309; Hand. II 65/66, bladz. 478—514;
Bijl. Hand. I 65/66, 8309; Hand. I 65/66, bladz.

manifest

aan het amsterdamse provotariaat

Het spel van provokatie en kontra-provokatie heeft geleid tot de crisis van de geprovoceerde Autoriteiten. Wij hebben geprovoceerd bij het Lieverdje en op 10 maart, de Autoriteiten hebben kontra-geprovoceerd door politieke acties op 10 en 19 maart. Het Klootjesvolk heeft van schrik de Boeren Partij aan een overwinning geholpen, de Autoriteiten laten zich nu zien zoals ze zijn: Alle uniformen, laarzen, petten, sabels, knuppels en scholingsverboden worden tegen het provotariaat in het geweer gebracht. Nu is de crisis geschapen waarin het gezag zich door zijn autoritaire maatregelen impopulair maakt en onze anti-gezagspropaganda effect kan hebben.

Maar het amsterdamse provotariaat moet nu een slim spelletje gaan spelen. De crisis mag zich nog niet ontladen in een directe botsing met de Autoriteiten. Want zij verlaten hun tactiek van knuppel-geweld en zijn voornemens over te gaan (art. 186) tot massale arrestaties en spoed-berechting. Voorkomen moet worden dat de gelederen van het actieve provotariaat middels vrijheidsstraffen fataal dunnen.

Daarom moet het Monster van Amsterdam een lijf aan lijf gevecht met het Blauwe Gespuis vermijden. Laat het veelkoppig Monster als een panter zijn, die tergend om zijn tegenstander heensluipt. Tijdelijk moeten wij een geweldloze koeksistentie tussen klootjesvolk en provotariaat prediken.

Wij richten een WARNING aan het provotariaat zaterdagavond 26 maart niet naar het Lieverdje te gaan. Daarentegen zal er zaterdagmiddag 2 april een demonstratie worden gehouden van het "Comité 19-3-'66", waaraan o.a. PROVO meewerkt.

De demonstratie begint om 3 uur bij de Dokwerker en eindigt op het Museumplein. Het comité stelt de volgende eisen:

1. De politie moet verantwoording verschuldigd zijn aan de gemeenteraad.
2. Het politiecursus moet gesaneerd worden.
3. De burgemeester moet democratie verkozen worden.

De demonstratie zal uiterst ordelijk en volstrekt geweldloos zijn. Op provokaties van de politie mag niet worden ingegaan.

Het comité streeft dus niet naar afkoeling, zoals de burgemeester, maar naar oplossing. Voor de vorming van een grote, anti-autoritaire new left-beweging heeft PROVO zich volledig achter dit comité geplaatst.

het Lieverdje kan tevreden zijn. De macht van het provotariaat wordt hem duidelijk getoond als het zaterdagavond 26 maart stil is op het Spui. Onder deze omstandigheden zou een happening geen happening zijn, maar een automatisch mechanisme dat het provotariaat alleen maar kan schaden. Onze macht moet zich op 26 maart manifesteren in een algemene ABSENTIE-HAPPENING.

provokatie nr.

12

"...OOK GIJ, NORBERT!"

VADERLANDSCHE GESCHIEDENIS

1967: de Komeet van Mierlo is in ons land steeds duidelijker zichtbaar.

X

Herfststorm.

IN NOORDWIJKERHOUT

Was het pastoraal concilie twintig jaar geleden gehouden, dan had je wat anders meegemaakt. Men moet zich dit eens voorstellen. De beminde gelovigen hadden op een met paarse lappen gestoffeerd podium hun vijf bisschoppen waargenomen, ieder in een zeer ongemakkelijke, maar liturgisch verantwoorde stoel, die in zijn rug telkens met het wapen van het betreffende bisdom, geborduurd door een der dames zelatricem van de Sint Martha-vereniging, versierd was geweest. De zetel van de kardinaal, kenbaar aan een iets hogere rugleuning en vermoedelijk met een baldakijntje toegerust, zou daar wel tussen gestaan hebben, maar toch zo, dat een royale ruimte aan beide kanten het onbekommerd aanpappen met de inzittende tot een uitzichtloze onderneming had gemaakt.

Op de rij daarachter hadden de dekens, kanunniken en vicarissen gezeten, allen breeduit lachend met die eigenaardige opgewektheid, die geen duidelijke oorzaak had en dan ook met roomse blijdschap werd aangeduid. Dáár weer achter een enorme menigte zwartgerokte heren, ieder met een moiré sjerp om het middel en een sigaar tussen duim en middenvinger, die echter onmiddellijk terzijde werd gelegd als de bisschoppen binnenkwamen, want dan stond men op, evenals trouwens voor de pauselijke nuntius, die even later binnenschreed en zijn drie woorden Nederlands langs het middenpad zó verdeelde, dat men elkaar veelbetekend toeknikte onder het mompelen van "Hij lapt 't 'm toch maar". De kardinaal was ongetwijfeld het laatst binnengekomen, bezwerend wuivend dat men toch weer zitten zou, waaraan natuurlijk niet te denken viel, maar het idee was toch aardig. In de zijpaden hadden wat ridders van het Heilig Graf gestaan, afgewisseld met enige leden van de Malthezer Orde, allen in hun typische dracht, die de opdracht hadden om "links af, u vindt 't vanzelf" te zeggen tegen die prelaten, die de weg naar de wc vroegen.

Op het balkon hadden misschien enige leken gezeten, hoewel ik daar eigenlijk niet eens zo zeker van ben. In elk geval werden zij niet verondersteld het woord te voeren en zich met de vage functie van "waarnemers" volkomen tevreden te stellen. Hun opdracht was te klappen, telkens als een bisschop het reeds bekende weer eens raak had opgemerkt en daarbij soms "bravo!" te roepen, hoewel dit al op het randje was. In de pauze bewogen de bisschoppen zich gewoon tussen de andere priesters en de bisschop van Roermond, die dan ook met "vader" werd aangeduid, had zelfs de gewoonte zich tot de leken te richten en hen daarbij aan het oorlelletje te trekken, wat door de correspondent van de Maasbode in een guttig kadertje van de overige kopij werd afgezonderd. Na de pauze werd het vraagstuk, hoe ver Pius XI wel vooruitgekeken had toen hij zijn Quadragesimo Anno de wereld inslingerde, weer opnieuw besproken door een professor uit Warmond, die trouwens op dit onderwerp gepromoveerd was en dan ook boudweg verklaarde, dat deze encycliciek door niets overtroffen werd tenzij door Rerum Novarum, want hierin had Leo XIII zó verschrikkelijk ver vooruitgekeken dat men nog steeds bezig was hem te begrijpen.

Nadat van de gelegenheid om vragen te stellen wijselijk geen gebruik gemaakt was, werd het concilie besloten met een Pontificaal Lof waarbij de pikante bijzonderheid, dat de drie celebrerende priesters volle broers van elkaar waren, ook ditmaal fluisterend de ronde deed, met

X

dit verschil echter dat bij deze gelegenheid de moeder zelf op het balkon toekeek en na afloop als klap op de vuurpijl nog meedeelde, dat zij bovendien twee missionarissen in Oeganda en een liefdezuster van het Heilig Hart had voortgebracht en dan ook verschillende malen aan het oorlelletje getrokken was.

Al met al kon men terugzien op een concilie dat er wezen mocht. Er waren daarin dingen naar voren gebracht die de goddeloze wereld zich voor gezegd kon houden, al was het natuurlijk boter aan de galg gesmeerd. Met recht had de kardinaal, in de vestibule zijn paraplu weer in ontvangst nemend, zich "hoogst tevreden" betoond, wat ditmaal door de correspondent van De Tijd was opgevangen, die er een kop over drie kolom had uitgeslagen.

Edoch, vrienden, het voornaamste verschil met het concilie van Noordwijkerhout heb ik nog niet genoemd. En dat is dit, dat het nooit zou hebben plaatsgevonden. Het idee, om onafhankelijk van Rome als kerkprovincie bij elkaar te komen, was door de nuntius van het Vaticaan in een even minzame als besliste audiëntie van de hand gewezen als een "in dit stadium nog ongewenste gedachte", waarna hij de heren had uitgelaten om zich bij het sluiten van de deur af te vragen of het die kerels in de hersens geslagen was.

Ik heb in Noordwijkerhout heel wat mensen gesproken, die er over klaagden dat er zo weinig uit kwam. Afgezien van de vraag of na het lezen van de drie voorlopige rapporten deze grief nog overeind blijft staan, moet men bedenken dat een dergelijke samenkomst tot voor kort ondenkbaar was geweest. Het concilie wordt gehouden en dat is punt één. En een volgend punt betreft het "hoe". Dat een kardinaal en zes bisschoppen erbij zitten als deelnemers, met niet meer gelegenheid om aan het woord te komen als ieder ander en eenvoudig wachtend op hun beurt, omdat een onbekende meneer uit Enkhuizen net iets eerder zijn vinger opgestoken heeft, is een zó opmerkelijk feit, dat de vele buitenlanders, die op dit congres zijn afgekomen, er hun ogen op hebben uitgekeken. Ik heb waarachtig na drie dagen luisteren ook mijn bezwaren en later zal ik die wel eens uiten. Eerst echter dient de winst vastgesteld. Met alle tekortkomingen, die een dergelijk experiment oproept, is het rechtvaardig zich hiervan bewust te zijn.

Godfried Bomans.

(Uit: De Volkskrant, zaterdag 12 april 1969).

GASTARBEIDERS

De gastarbeider vormt een nieuw probleem in de Westeuropese welvaartsmaatschappij. Een probleem dat kiemen vertoont van het negerprobleem in de Verenigde Staten. Het probleem van de ongeschoolde, sociaal niet geïntegreerde arbeidskracht. Nederland herbergt zo'n 60.000 gastarbeiders. Zij zijn niet meer weg te denken uit onze economie. Integendeel. Hun aantal groeit.

Veruit de meeste gastarbeiders vinden emplooi in de metaalnijverheid, waarbij de scheepsbouw is inbegrepen. Ongeveer één op de drie buitenlandse werkkrachten is in deze bedrijfstak werkzaam.

Dan volgt, op grote afstand, de voedings- en genotmiddelenindustrie (7.300, exclusief Italianen) en weer verdaarachter de bouw met 2.800 (dito). Het gaat hier, zegt een studie van het Geografisch Instituut van de Rijksuniversiteit Utrecht, typisch om "arbeidsbehoeftige industrieën" met een "grote tegenstelling tussen geschoolde en ongeschoolde arbeid", die "beide aanwezig moeten zijn om de produktie op gang te houden".

Er voltrekt zich duidelijk een concentratie van buitenlandse arbeiders naar de genoemde sectoren. De toeneming is er het sterkst. Voorts is de toeloop naar de dienstensector (ziekenhuizen, horeca en handel) relatief belangrijk.

Kennelijke voorkeuren van gastarbeiders voor bepaalde beroepen (en andersom) zijn niet waarneembaar, als we even de Portugezen, waarvan 10 % in de Luchtvaart, en de Aziaten, waarvan meer dan de helft in de Scheepvaart, buiten beschouwing laten.

Nog een andere concentratie doet zich voor. De stroom geïmporteerde arbeidskrachten richt zich steeds meer op de Randstad. Vooral in en rond Amsterdam en Rotterdam worden zij aangetrokken. Genoemde studie: "De bevolking in deze gebieden is niet in staat de vacante arbeidsplaatsen te bezetten".

De leeftijdsbouw van de groep buitenlanders is ten opzichte van het Nederlandse werknemerslegioen zeer gunstig. Een studie in Twente onthulde dat driekwart van de gastarbeiders jonger is dan 35 jaar (onder de Nederlanders in dezelfde bedrijven was dat minder dan de helft).

(Uit: Haagse Post, 17-23 december 1969)

EEN AFSCHIED VAN DE ARP (1970)

In 1970 nam Bas de Gaay Fortman afscheid van de ARP. Hieronder volgt een gedeelte van zijn afscheidsbrief.

"Nu het partijconvent van 12-13 juni j.l. zich uitgesproken heeft voor voortzetting van de onderhandelingen over programmatische samenwerking met de Katholieke Volkspartij en de Christelijk Historische Unie, is het mij tot mijn grote spijt niet langer mogelijk deel van de Anti-Revolutionaire partij te blijven uitmaken. Ik verwerp elke mogelijke pretentie van een christelijk georganiseerde partij - het christen zijn geeft slechts verplichtingen - en meen dan ook dat christelijke partijen zoals alle andere politieke partijen elkaar alleen moeten beoordelen op basis van politieke woorden en daden. Ik kan de KVP en de CHU niet zien als geloofwaardige vooruitstrevende partijen en het is mij nu ook niet langer mogelijk mijn hoop op de ARP te stellen.

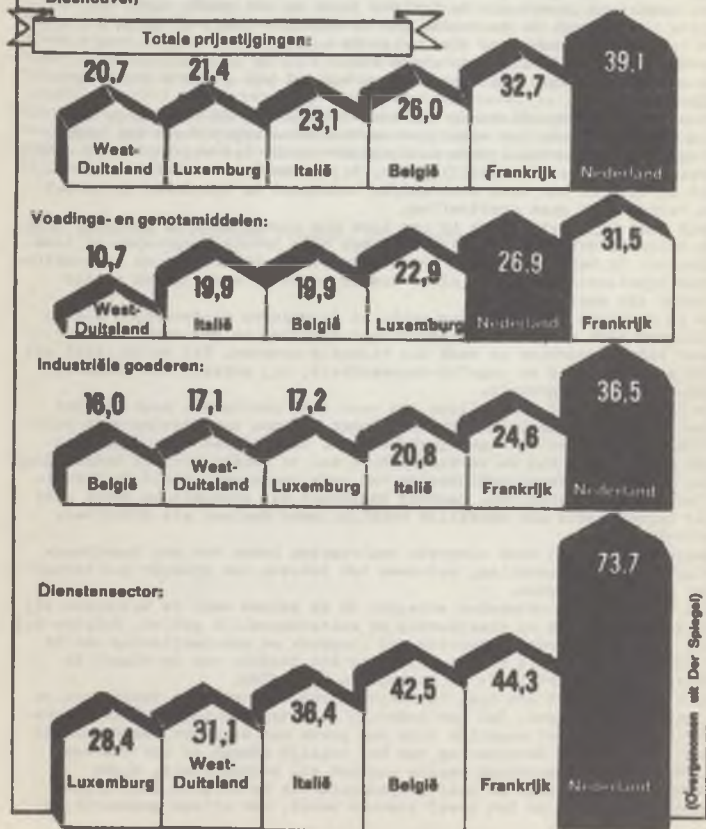
Het kan niet genoeg benadrukt worden dat het thans niet gaat om enkele vooruitstrevende veranderingetjes maar om een geheel nieuwe conceptie van buitenlandse politiek en binnenslands om een geheel nieuwe conceptie van het begrip welvaart. Het explosieve van de huidige situatie in Nederland en in de wereld wordt door de huidige christelijk georganiseerde partijen volkomen onderschat; zij lijken slechts bezig te zijn met de parochiale kwestie van hun eigen voortbestaan. Wat heeft de wereld en wat heeft Nederland te verwachten van zelfgenoegzaam samenklonterende christelijke partijen? De vraag is voor mij dan ook geworden "kan iemand, die de noodzaak tot fundamentele veranderingen ziet nog lid zijn van de ARP?", en het spijt mij die vraag thans ontkennend te moeten beantwoorden."

(Uit: Hans van der Werf, Bas de Gaay Fortman, profiel van een politicus, Baarn, 1973, pag.22 en tegenover pag.48)

Kamer-gymnastiek

Prijestijgingen in de EEG van 1966 tot april 1972 in procenten

(Kabinet-Cala, Kabinet-Zijlstra, Kabinet-De Jong, Kabinet-Biesheuvel)

REGERINGSVERKLARING KABINET BIESHEUVEL (1971)

Na een inleiding en een overzicht van de kabinetsformatie vervolgde minister-president Biesheuvel op 3 augustus 1971 zijn regeringsverklaring:

" . . .

De maatschappelijke situatie waarin dit kabinet van start gaat, vertoont een nogal gecompliceerd beeld. Nooit heeft ons land zo'n hoog welvaartspeil gekend als de laatste jaren en dat geeft reden tot grote voldoening. De toeneming van de welvaart heeft de harde strijd om het bestaan verzacht, voor velen de mogelijkheid vergroot om het leven in materiële zin naar eigen inzicht in te richten, en bovendien de ruimte geschapen voor het treffen van tal van goede sociale voorzieningen.

Toch staat het functioneren van onze samenleving in toenemende mate aan kritiek bloot. Het woord consumptiemaatschappij heeft een ongunstige gevoelswaarde. Steeds duidelijker wordt, dat welvaart niet zonder meer gelijk is aan menselijk geluk. Bij velen leeft sterk het gevoel, dat de nadelen van onze stoffelijke voorspoed de voordelen in aantal en omvang zijn gaan overtreffen.

Daar komt bij, dat wij er in ons land nog steeds niet in geslaagd zijn de welvaart evenredig te verdelen over alle bevolkingsgroepen en landstreken. In versterkte mate geldt iets soortgelijks voor de internationale samenleving, waar de kloof tussen rijke en arme landen eerder breder dan smaller wordt.

Er is meer dat verontrusting wekt. In de moderne maatschappij voelen tallozen zich verloren, beheerst door krachten en processen die zij niet kunnen doorzien en vaak als vijandig ervaren. Bij velen leidt dat tot moedeloosheid en ongeïnteresseerdheid, bij anderen tot protest, verzet en soms agressie.

De Regering heeft niet alleen oog voor deze problemen, maar wil met haar beleid bedenkelijke ontwikkelingen in onze samenleving waar mogelijk bijsturen en zo mogelijk beheersen. Zij wil dat b.v. doen door een groter stuk van de welvaarts groei aan te wenden voor de bestrijding van kwalijke nevenverschijnselen van onze voorspoed, zoals de vervuiling van het leefmilieu. Daarbij beschouwt zij economische groei niet als tegengesteld aan menselijk welzijn, maar veeleer als dienstbaar daaraan.

Daarnaast wil zij door concrete maatregelen komen tot een rechtvaardiger welvaartsverdeling, met name ten behoeve van groepen als bejaarden en gehandicapten.

Zij wil ook de voorwaarden scheppen om de mensen meer te betrekken bij de gang van zaken op staatkundig en maatschappelijk gebied. Daartoe zal zij de mogelijkheden vergroten tot inspraak en medebeslissing van de burgers in zaken die in het bijzonder het bestuur van de staat, de onderneming of het leef- en woonmilieu betreffen.

Zo'n beleid heeft ten doel het welzijn van de mensen te bevorderen en ertoe bij te dragen, dat een ieder in deze vaak zo ingewikkelde samenleving toch zoveel mogelijk vorm kan geven aan de eigen leefsituatie. Maar er is meer. Bevordering van het welzijn strekt er ook toe een klimaat te doen ontstaan waarin waarden als solidariteit, eigen verantwoordelijkheid en zelfwerkzaamheid van de burgers duidelijker worden onderkend en het besef sterker wordt, dat alleen gezamenlijke

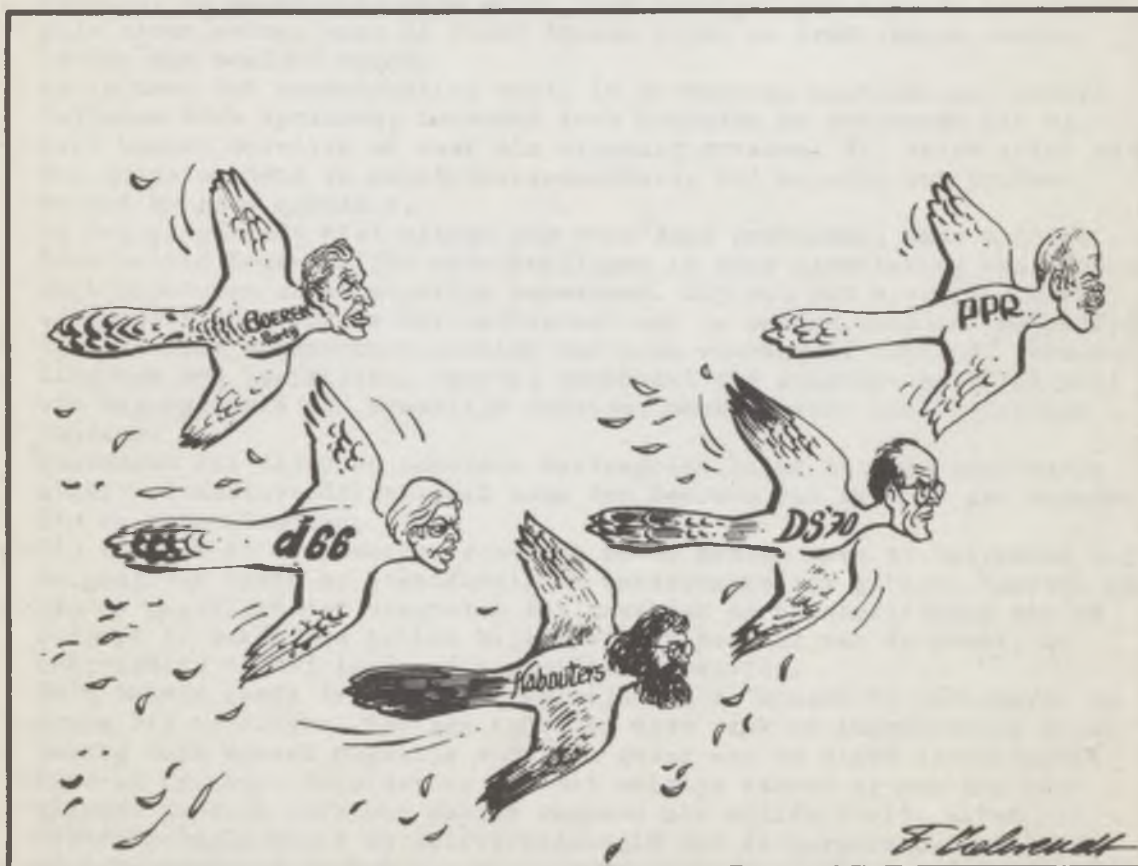
aanpak door overheid én burgers de grote vraagstukken van onze samenleving dicht bij een oplossing kan brengen. De noodzaak van zo'n gezamenlijke aanpak zou ik hier met grote nadruk willen onderstrepen. Geen regering kan de problemen van een dichtbevolkt land aan als achter haar inspanningen niet de bereidheid van de burgers staat om offers te brengen. Ook in het persoonlijk vlak. Wij zullen ons er bovendien steeds meer rekenschap van moeten geven, dat niet alle maatschappelijk heil uitsluitend van de overheid kan en mag worden verwacht. Zeker in een tijd van welvaart kan veel meer door eigen initiatief en eigen verantwoordelijkheid van de burgers tot stand komen. Vergeleken met de wensen die uit de maatschappij naar voren worden gebracht, zijn de financiële middelen van de overheid trouwens zeer beperkt. Zij heeft haar handen al vol aan die voorzieningen, waarbij de gemeenschap als geheel het meest is gebaat. Wil zij daaraan én aan maatregelen ten behoeve van minder-draagkrachtigen meer geld kunnen besteden, dan zullen de kosten van minder dringende taken geleidelijk aan overgeheveld moeten worden naar degenen die er het meest profijt van hebben.

* * *

(Uit: Keesings Historisch Archief, 20 augustus 1971, pag.539)

„Kleine partijen komen op en raken weer snel uit de gunst“, schreef de tekenaar Behrendt bij deze prent in 1972.

Nederland — koekoeksland. Ze vliegen af en aan.

De familie Polderland: toen ... en thans.

Drs. J. Brouwer

GEDACHTEN OVER STAATSINRICHTING, GESCHIEDENIS EN STAATS- INRICHTINGBOEKEN

1. Inleiding

Wie de jaargangen van *Kleio* doorbladert en bij de rubriek boekbesprekingen kijkt zal slechts een enkele maal een bespreking tegenkomen van een schoolboek voor het onderwijs in de staatsinrichting. De redenen hiervoor zijn mij niet bekend. We kunnen niet zeggen dat er geen staatsinrichtingboeken verschenen en herdrukt zijn. Waarschijnlijk hebben de betrokken uitgevers er geen ter recensie aangeboden of moeten de historici nog wennen aan het feit, dat staatsinrichting sinds 1968 bij geschiedenis "hoort".

Als recensent van schoolboeken voor de vakkencombinatie geschiedenis en staatsinrichting heb ik de laatste tijd een aantal staatsinrichtingboekjes ontvangen die ik graag gezamenlijk aan de orde wil stellen. Ik benader deze boekjes niet als een staatsrechtdeskundige, maar als een historicus-vakdidacticus, die een duidelijke affiniteit met het vak staatsinrichting heeft en die het nimmer betreurd heeft dat de W.V.O. bijna tien jaar geleden staatsinrichting bij geschiedenis voegde. Staatsinrichting ging niet op of onder in geschiedenis, maar de docent geschiedenis kreeg te maken met een combinatie van twee vakken.

2. De vakkencombinatie geschiedenis en staatsinrichting

2.1. De staatsinrichting

In de schoolboeken wordt gesproken over *staatsinrichting*, alsof de inhoud van het vak uitsluitend zou bestaan uit de wijze waarop een staat is ingericht. In de tiende druk van Van Dale's Groot Woordenboek der Nederlandse Taal wordt staatsinrichting omschreven als inrichting van het bestuur van een staat. Een zeer beperkte omschrijving als we bedenken dat wetgeving en rechtspraak eveneens tot de functies van een staat behoren. Een stapje verder komen we met de omschrijving van het begrip *staatsrecht*: het recht betreffende het bestuur en de inrichting van de staat en zijn onderdelen, de daaraan toekomende bevoegdheden en het staatkundig recht van de burgers. Uit deze formulering blijkt, dat bestuur en inrichting van elkaar gescheiden worden, zondat dat aangegeven wordt wat men onder inrichting dient te verstaan. Het gebruik van het woord staatkundig is onduidelijk. Waarschijnlijk bedoelt men hiermee te zeggen, dat de burgers grondwettelijk rechten en plichten hebben.

Uitvoeriger is de omschrijving, die de Commissie Modernisering Leerplan Geschiedenis en Staatsinrichting (C.M.L.G.S.) voorstelt van het object van de staatsinrichting: "Het in de Staat der Nederlanden en zijn onderscheidene gebieds- en doelcorporaties georganiseerd groepsleven gelijk dit, zowel in het geschreven als in het ongeschreven recht, is bepaald enerzijds door de samenstelling en bevoegdheden der organen en hun interrelaties en anderzijds door de rechten en plichten van de burgers, individueel en collectief, jegens het bestaande gezag in de uitoefening van zijn functies."¹ De commissie voegt er een kortere formulering aan toe: "Het object van de staatsinrichting is het juridisch-politieke aspect van de Nederlandse samenleving."

Ook uit deze omschrijving blijkt niet duidelijk wat concreet het object van de staats-

inrichting is of zou moeten zijn. De formulering zal zich wel lenen voor meerdere interpretaties. Ik lees er geen heldere opvatting in over staatsrecht. Men blijft mijns inziens de staat nog te veel buiten of tegenover (enerzijds en anderzijds) de burger plaatsen. Het traditionele beeld van de abstracte, onpersoonlijke staat met zijn soevereine macht is nog niet verdwenen. De commissie had onderscheid moeten maken tussen de doelstellingen en de werkwijzen van de vakwetenschap of van richtingen binnen deze vakwetenschap en die van het schoolvak. Dit onderscheid aanbrengen betekent niet dat het schoolvak gescheiden moet worden van de vakwetenschap. Er zal een duidelijke relatie moeten bestaan tussen het schoolvak en de aard en structuur van de vakwetenschap, omdat behalve de maatschappij, de pedagogiek en de psychologie de vakwetenschap een belangrijke bron is voor het formuleren van doelstellingen en vaardigheden voor het onderwijs in de staatsinrichting. Om de afstand tussen schoolvak en vakwetenschap te verkleinen is informatie van staatsrecht- en andere juridische deskundigen over vakwetenschappelijke richtingen, doelen en methoden gewenst.

De door de C.M.L.G.S. geformuleerde specifieke doelstellingen voor het onderwijs in de staatsinrichting sluit wel aan bij de omschrijving van het object van de staatsinrichting, maar verduidelijkt weinig of niets. Deze doelstelling luidt: "jonge staatsburgers bekend en vertrouwd te maken met de staatsrechtelijke structuren (het netwerk van organen en functies) waarin de Nederlandse samenleving is gevat en met hun fundamentele rechten en plichten als staatsburgers, met (het belang van) de vorm waarin deze zijn vervat, de manier waarop deze rechten kunnen worden gehandhaafd en — zo nodig — kunnen worden afgedwongen en waarop de overheid naleving van deze plichten kan afdwingen, zodat zij het Nederlands staatsbestel leren ervaren als een gegeven element in hun bestaan."²

De commissie acht attitudevorming in een democratisch bestel van groter belang dan de kennisoverdracht en de inzichtbevordering, maar ze heeft de overtuiging "dat kennis en inzicht onmisbare substraten vormen bij die attitudevorming". Ze ziet de "ideale" staatsburger als "iemand die zich medeverantwoordelijk weet voor de handhaving c.q. wijziging van het staatsbestel en die bekend is met de wegen die men moet gaan om deze verantwoordelijkheid kritisch te effectueren."³ Het accent blijft liggen op kennis van hoofdzakelijk formele zaken als staats- en machtsstructuren en de rechten en plichten van de burgers. Men kan de doelstelling bereiken als men descriptief te werk gaat en het staatsrecht haar statisch karakter laat behouden. In deze opvatting van staatsrecht past de formulering uit het rijksleerplan: "behandeling van de ontwikkeling van de staatsinstellingen van het Koninkrijk der Nederlanden en van hun hedendaagse structuur en functie." In deze opvatting past eveneens de inhoud van de traditionele staatsinrichtingboekjes voor het voortgezet onderwijs. De auteurs daarvan brengen evenwel een beperking aan: beknop-te behandeling van enige hoofdzaken van de staatsinstellingen.

Ik ben het met Huizer eens, dat het woord staatsinrichting eigenlijk vervangen zou moeten worden door een andere benaming, maar dat het woord staatsinrichting zo is ingeburgerd, dat pogingen om het te veranderen zinloos zouden zijn.⁴ Huizer ziet liever de benaming staats- en administratief recht. Ik zou daarin wel met hem mee kunnen gaan, mits eerst duidelijk wordt gemaakt welke inhoud gegeven wordt aan die beide begrippen.

Kennisoverdracht en inzichtbevordering zijn inderdaad noodzakelijk. De vraag blijft echter staan, waar de leerlingen kennis van moeten hebben en waarin ze inzicht moeten verkrijgen. Kennis van en inzicht in de instituties en het begrippenapparaat dient beschouwd te worden als het leggen van een basis. In het staatsrecht moet een accentsverschuiving optreden: van juridisch-politiek denken naar juridisch-politiek-maatschappelijk denken; van

"staatsrecht in ruste" (het statische) naar het "staatsrecht in beweging" (het dynamische); van de descriptieve werkwijze naar een analytische en van een benadering van de formele naar die van de feitelijke structuren. Ik denk dat in dit verband benamingen als staatsinrichting, staats- en administratief recht beter plaats kunnen maken voor *bestuursrecht* in de meest ruime zin. Hieronder kan dan worden gerekend de tot besturen geroepen organen van de staatsinstellingen, het hanteren van hun bevoegdheden en de consequenties daarvan onder andere voor de justitiabelen alsmede wellicht de vaardigheden c.q. methoden die tot beslissingen leiden, hetgeen ook tot de wetenschap van de *bestuurskunde* wordt gerekend.

De staat zou dan niet langer gezien worden als iets van buiten de burgers, maar als een organisatie *van* de burgers. In plaats van het formele staatsrechtelijke systeem van de gedecentraliseerde eenheidsstaat zou men aandacht krijgen voor de feitelijke situatie van een overheid (rijk, provincie en gemeente) die er is ten dienste van de samenleving en die daar zorg voor heeft. Als dat feitelijk niet zo is, dan behoort het zo te worden. Deze zorg dient zich te uiten in geëxpliciteerde doelstellingen ten aanzien van de samenleving; in rechtszekerheid en rechtsbescherming; in een behoorlijk bestuur, dat open en openbaar is, dat doorzichtig en controleerbaar is; in inspraakprocedures en in administratieve rechtspraak en beroep. De burger kan dan meer betrokken worden bij het doen en laten van de overheid, waardoor hij geïnformeerd wordt, mee kan denken en mee kan beslissen. In deze opvatting passen vragen als: hoe kan een bestuurder het beste verantwoordelijkheid afleggen, hoe kunnen het beste besluiten worden genomen, op welke wijze kan het parlement het beste het gehele volk vertegenwoordigen en volgens welke methoden kan men de burger het beste bij het geheel betrekken?

Het stellen van dergelijke vragen is op zichzelf al een bijdrage tot attitudevorming. Kennis en inzicht zullen in verband met de beantwoording ervan volgen. De instituties kunnen — afhankelijk van het onderwerp — impliciet aan de orde komen. Ter adstructie: in plaats van uitsluitend een behandeling van de samenstelling en de bevoegdheden van de overheidsorganen in een gemeente en daarna in een provincie na een dergelijke behandeling de relatie overheid-burger ten aanzien van een bepaald aspect aan de orde te stellen. Stel dat een aanvraag om een bouwvergunning door het college van Burgemeesters en Wethouders is geweigerd. De volgende vragen kunnen dan naar voren komen. Waarom is daar een vergunning voor nodig? Wat is het college van Burgemeester en Wethouders? Op welke gronden kan of moet dat college een bouwaanvraag weigeren? Wanneer zou er sprake zijn van onbehoorlijk bestuur? Op welke wijze kan het college zo veel mogelijk rekening houden met de rechten van de burger? Welke rechten heeft de burger? Welke wegen worden hem gewezen bijvoorbeeld in de Wet op de Ruimtelijke Ordening en de Woningwet? Waarom zijn deze rechten en mogelijkheden wettelijk vastgelegd? Voldoen deze bepalingen?

Dit betekent een andere inhoud geven aan doelstellingen en methoden van de wetenschap, maar ook aan die van het onderwijs. Onderwijsgeven in de diverse schooltypen moeten deze doelstellingen nader expliciteren en concretiseren in specifieke doelstellingen voor het onderwijs in bestuurs- en staatsrecht op hun schooltype en op hun school in het bijzonder. Deze specifieke doelstellingen kunnen vervolgens dienen als basis voor de selectie en de organisatie van de onderwijsleersituatie en voor de keuze van het — eventueel — aan te schaffen schoolboek.

2.2. *Integratie*

Bij de keuze, de classificatie en de formulering van de doelstellingen en bij de ver-

dere opzet van het leerplan zal meespelen, dat de docent geschiedenis een combinatie van twee vakken onder zijn hoede heeft en dat beide vakken in een relatief kort tijdsbestek tot hun recht moeten komen.

In dit verband komt het vraagstuk van de integratie naar voren, waarover de discussie nog steeds gaande is.

Het rijksleerplan ziet als integratiemogelijkheden een behandeling van de ontwikkeling van de staatsinstellingen in relatie met onderwerpen uit de Nederlandse geschiedenis. Anders gezegd: onderwerpen uit de staatsinrichting voorzien van historische achtergrondinformatie.

De didactiekcommissie van de V.G.N. sloeg in 1972 een andere weg in. Ze wilde geen discussie over wel of geen integratie. De integratie werd als noodzakelijk geaccepteerd. De door haar georganiseerde didactiekconferenties in dat jaar kregen als motto mee: hoe is de staatsinrichting in het geschiedenisonderwijs te integreren?⁵ Als basis voor de discussie diende een schema van een aantal staatsinrichtingsonderwerpen die geïntegreerd konden worden in een aantal historische thema's. Bijvoorbeeld: kiesrecht, kiesstelsels, politieke partijen, liberale en welvaartsstaat in historische onderwerpen als: van censuskiesrecht naar algemeen kiesrecht, de sociale kwestie en politieke partijvorming. In haar jaarverslag moest de commissie concluderen, dat haar gebleken was, dat de staatsinrichting nog te weinig als probleem ervaren werd.⁶

Ogenschoonlijk was de rust daarna weergekeerd.

In 1974 schreef de subcommissie "Actualiteit" van de C.M.L.G.S. in haar eindverslag "Actualiteit en het onderwijs in geschiedenis en staatsinrichting", dat een leerplan met een noodzakelijke kern voor het onderwijs in de staatsinrichting vereist was.⁷ De commissie werd op haar wenken bediend, want slechts een jaar later kwam de C.M.L.G.S. met een door de subcommissie staatsinrichting uitgewerkt voorbeeld en wat volgens de commissie beschouwd diende te worden als de kern van de Nederlandse staatsinrichting.⁸ De commissie was er o.a. van uitgegaan, dat leerlingen niet alleen moesten leren hoe onze staat is ingericht, maar ook dat zij kritisch in dit staatsverband moesten kunnen functioneren. Met de niet-statische staat als inzet, een staat waarvan de veranderlijkheid in beginsel wordt erkend, is het bijzonder zinvol dat de geschiedenisdocent ook staatsinrichting onderwijst.⁹ Wat het integratieprobleem betreft: de commissie noemt behalve de door het rijksleerplan en door de didactiekcommissie naar voren gebrachte mogelijkheden het hanteren van een zeker begrippenapparaat uit de staatsinrichting in de geschiedenislessen en het bieden van historische achtergrondinformatie bij actuele onderwerpen op het gebied van de staatsinrichting, waardoor deze onderwerpen in het ruimere kader van historische processen kunnen worden geplaatst.¹⁰

De V.G.N. bleef niet achter. Ze stelde een commissie samen met als opdracht een aantal vragen te formuleren om de discussie in de V.G.N.-afdelingen over het rapport van de C.M.L.G.S. te bevorderen.¹¹ De resultaten van deze discussies zijn nog niet bekend gemaakt.

In het in november 1976 verschenen Onderbouwrapport van de werkgroep onderbouw van de V.G.N. en de Landelijke Pedagogische Centra is een speciaal hoofdstuk gewijd aan de staatsinrichting en de integratieproblematiek.¹² Behalve op de reeds genoemde mogelijkheden wijst de werkgroep op themata als democratie en politieke partijen voor de hoogste klassen van de onderbouw.

Opmerkelijk is, dat in de drie discussienota's van de C.M.L.G.S. over het geschiedenisonderwijs op de diverse schooltypen met geen woord gerept wordt over de relatie ge-

schiedenis en staatsinrichting en over eventuele integratiemogelijkheden.¹³ De commissie volstaat met de mededeling in de inleiding¹⁴, dat tot de komende werkzaamheden van de C.M.L.G.S. o.a. behoren het ontwikkelen van leerinhouden en het ontwerpen van leerplanmodellen voor staatsinrichting waarbij de integratie betrokken wordt en de eventueel binnengekomen reacties op het "Rapport over uitgangspunten voor het onderwijs in de staatsinrichting." Deze werkzaamheden zullen dus nu gaan behoren tot een van de taken van de Aclo en de Stichting Leerplan Ontwikkeling (S.L.O.).

Uit het voorgaande blijkt, dat zowel het rijksleerplan, als de V.G.N. en de C.M.L.G.S. pleiten voor integratie van geschiedenis en staatsinrichting, maar dat de discussie over de wijze waarop nog niet is afgerond.

Het doet in dit verband merkwaardig aan, dat de overheid in het wetsontwerp op het basisonderwijs (hoofdstuk 11, art. 10) staatsinrichting wil scheiden van geschiedenis. Staatsinrichting wordt beschouwd als "facet van maatschappelijke verhoudingen", geschiedenis niet. De motivering van deze splitsing luidt, dat geschiedenis zich richt op het verleden en dat staatsinrichting betrekking heeft op het heden. Er wordt nog wel bij vermeld, dat dit niet betekent, "dat de verbindingslijnen tussen verleden en heden geen aandacht behoren te krijgen".¹⁵ Lezen we voor heden: staatsinrichting en voor verleden: geschiedenis, dan vraagt men dus in deze formulering verbindingslijnen te leggen tussen staatsinrichting en geschiedenis, terwijl men de vakken eerst van elkaar scheidt. Is in deze opzet een tendens te bespeuren naar ontkoppeling van beide vakken in het voortgezet onderwijs? Of zal staatsinrichting te zijner tijd gekoppeld worden aan maatschappijleer? Mijs inziens dient het bestuur van de V.G.N. attent te zijn op deze zaken en protest aan te tekenen tegen de bewering in de motivering, dat geschiedenis zich uitsluitend op het verleden richt. Het valt niet te ontkennen, dat behoeften en problemen van de huidige samenleving mede een richtpunt vormen voor het geschiedenisonderwijs. Worden historische onderwerpen niet geactualiseerd? En worden actuele gebeurtenissen niet in een ruimer kader van historische processen geplaatst? Kan men staatsinrichting onderwijzen zonder aandacht te schenken aan het verleden? Het onderwijs in de staatsinrichting mag zich niet beperken tot een uitsluitend beschrijven van de staatsinstellingen, maar dient zich vooral te richten op het dynamische karakter van het staats- en bestuursrecht. Dit uitgangspunt zou een duidelijk motief kunnen zijn voor de combinatie van geschiedenis en staatsinrichting.

De vraag blijft bestaan op welke wijzen beide vakken zo veel mogelijk met elkaar te verbinden zijn. Als we de bovengenoemde publikaties samenvatten, dan zien we de volgende mogelijkheden:

1. staatsinrichting *en* geschiedenisonderwijs,
2. staatsinrichting *in* het geschiedenisonderwijs.

2.2.1. Staatsinrichting en geschiedenisonderwijs

Men kan staatsinrichting los van geschiedenis of in nevenschikkend verband behandelen en men kan onderdelen uit de staatsinrichting combineren met onderwerpen uit de geschiedenis (onderschikkend verband) (rijksleerplan). Doet men het laatste dan kan geschiedenis een dienstverlenende functie hebben ten opzichte van de staatsinrichting. Men plaatst de staatsinrichting tegen een historische achtergrond. Kennis en begrip van de historische ontwikkeling van bijvoorbeeld de staat en zijn functies, van staats- en regeringsvormen, van kenmerken van de (Nederlandse) democratie, van de invloed van de burger op de besluitvorming worden van belang geacht voor een staatsburger die kritisch in een historisch gegroeide en een zich wijzigend systeem van staatsorganisatie wil functio-

neren. Wel dient men te bedenken dat het onderwijs in de historische ontwikkeling van de staatsinstellingen nog geen staatsinrichtingonderwijs is. Daarnaast zal uitvoerig aandacht besteed dienen te worden aan de hedendaagse structuur en functies van de staatsinstellingen.

2.2.2. Staatsinrichting in het geschiedenisonderwijs

Een andere weg slaat men in als de staatsinrichting geheel of in onderdelen opgenomen wordt in het geschiedenisonderwijs (Didactiekcommissie, V.G.N., Werkgroep Onderbouw en de C.M.L.G.S.). De geschiedenisdocent kan gebruik maken van de staatsinrichting in zijn geschiedenisonderwijs: staatsinrichting heeft een dienstverlenende functie ten opzichte van geschiedenis (onderschikkend verband). Men kan het begrippenapparaat uit de staatsinrichting opnemen in de geschiedenislessen, gebeurtenissen uit de staatsinrichting die veelal behoren tot de actualiteit in het ruimere kader van historische processen plaatsen en themata formuleren als politieke partijvorming. Naast historische teksten en documenten zijn bronnen uit de staatsinrichting (grondwet, wetten, verordeningen, plannen enz.) bij de geschiedenis te gebruiken. Besteedt men aandacht aan lokale en regionale geschiedenis dan kan men daar de gebieds- en doelcorporaties bij betrekken. Het juridisch-politieke aspect van de samenleving is te verbinden met de politieke, sociale, economische, levens- en wereldbeschouwelijke aspecten in het geschiedenisonderwijs.

Zijn dit eigenlijk wel vormen van integratie? Moet hier niet gesproken worden van coördinatie tussen of concentratie van twee vakken? Is integratie niet iets tot één geheel te maken, dus in dit verband twee vakken samenvoegen tot één (ander?) vak? In bovengenoemde publikaties wordt onder de naam van integratie gesproken over coördinatiemogelijkheden. Wel is de tendens te bespeuren staatsinrichting op te willen laten gaan in geschiedenis. Is deze ontwikkeling wenselijk? Hebben beide vakken geen eigen doelstellingen en eigen benaderingswijzen? Zijn aard en structuur van beide vakken wel met elkaar te verenigen? Doen we beide vakken recht met integratie in plaats van coördinatie?

2.2.3. Staatsinrichting en geschiedenis in politiek-maatschappelijke vorming

Er is nog een mogelijkheid: staatsinrichting (maar dan in overeenstemming met de ontwikkelingen binnen de wetenschap!) en geschiedenis zien als facetten van een groter geheel, bijvoorbeeld het onderwijsleergebied mens- en maatschappijonderwijs. Onderwerpen op politiek-maatschappelijk gebied zouden aspecten moeten hebben op het terrein van het recht, de historie, de sociologie en de politicologie. Is dit waar te maken binnen de lessen geschiedenis en staatsinrichting? Moeten daartoe de kaders van beide vakken niet verruimd worden? Is de praktijk zo, dat de politiek-maatschappelijke vorming plaatsvindt buiten het onderwijs in de geschiedenis en de staatsinrichting?

2.3. *Praktijk: instanties en opleidingen*

Stappen we van het denken over coördinatie en integratie met betrekking tot de vakkencombinatie geschiedenis en staatsinrichting af en kijken we naar de praktijk, dan krijgen we de indruk, dat de ontwikkelingen in de vakwetenschap nog geen weg gevonden hebben naar het onderwijs en dat ten aanzien van de coördinatie tussen beide vakken we niet veel verder komen dan wat het rijksleerplan aangeeft. Vanwaar mag de docent hulp verwachten? Van instanties als de V.G.N., de C.M.L.G.S. en de C.E.G.E.S. (Commissie

Eindexamenexperimenten Geschiedenis En Staatsinrichting) en van de diverse opleidingen?

2.3.1. De V.G.N.

De V.G.N. beschouwt de vakkencombinatie, als we letten op de afkorting, blijkbaar als één vak. De G. staat voor geschiedenis en staatsinrichting. Of ziet men staatsinrichting "over het hoofd"? De vereniging beperkt zich tot activiteiten als didactiekconferenties, post-academiale colleges en applicatiecursussen waar de staatsinrichting bij betrokken wordt. Daarnaast probeert ze in de afdelingen de discussie over de vakkencombinatie te bevorderen.

2.3.2. C.M.L.G.S. en C.E.G.E.S.

In de afkorting van de beide staatscommissies zijn beide vakken wel terug te vinden. De C.M.L.G.S. heeft tot nu toe volstaan met de publikatie van het "Rapport over uitgangspunten voor het onderwijs in de staatsinrichting" en met de aankondiging, dat meerdere activiteiten te verwachten zijn. De C.E.G.E.S. heeft haar naam ten aanzien van de staatsinrichting (nog) geen eer aangedaan. In haar experimenten met een centraal schriftelijk eindexamen (1973, 1974, 1975 en 1976) kwamen namelijk geen onderwerpen voor uit de staatsinrichting. Ook in 1978 zal de staatsinrichting bij de eindexamenexperimenten ontbreken. Is het wel juist, dat een experiment met betrekking tot de vakkencombinatie geschiedenis en staatsinrichting zich uitsluitend richt op één bepaald onderdeel: onderwerpen uit de laatste halve eeuw?

We kunnen concluderen, dat we ons bevinden in het stadium van de discussie en wel hoofdzakelijk over het rapport van de C.M.L.G.S.

2.3.3. De opleidingen

Hoe staat het bij de opleidingen voor onderwijsgevendenden als pedagogische academies, de M.O.-opleidingen en de opleidingen voor docenten tweede en eerste graad? Realiseert men zich daar voldoende, dat de onderwijsbevoegdheid voor geschiedenis ook inhoudt dat de studenten bevoegd zijn voor het geven van onderwijs in de staatsinrichting? Komen beide vakken in de opleiding tot hun recht? Besteedt men systematisch aandacht aan de inhoudelijke (de vakwetenschappelijke) en de didactische component van beide vakken en van de vakkencombinatie?

Wenden we ons tot de bij deze opleidingen gebruikte didactiekboeken¹⁶, dan merken we spoedig dat de titels daarvan in dit verband veelzeggend zijn: "Kind, school en geschiedenis" en "Geschiedenis op school . . .". De plaats van het vak staatsinrichting laat zich niet moeilijk raden. In beide boeken is slechts één hoofdstuk — het laatste! — gewijd aan de didactiek van de staatsinrichting. Ook in in deze boeken geen sprake van integratie, maar van een zeer beperkte coördinatie. De didactiek van de staatsinrichting volgt op de didactiek van de geschiedenis.

Blijft nog het lesmateriaal: leerboeken, bronnenmateriaal, audio- en visuele media.

3. De schoolboeken staatsinrichting

3.1. *Staatsinrichting en of staatsinrichting in geschiedenis?*

Evenals in de beide didactiekboeken wordt de inhoud van de staatsinrichting "los" van die van geschiedenis aangeboden. Dat er sprake is van een vakkencombinatie blijkt slechts hieruit, dat in de geschiedenismethoden als Kleio, Speurtocht door de eeuwen, Novem en Mensen en Machten enige hoofdstukken over de staatsinrichting zijn opgenomen.

Zowel uit deze methoden als uit de staatsinrichtingboekjes is op te maken, dat er rekening wordt gehouden met het examenprogramma voor geschiedenis en staatsinrichting, waarin onder meer staat, dat de kandidaten kennis dienen te hebben van de ontwikkeling der staatsinstellingen van het Koninkrijk der Nederlanden, gezien tegen hun historische achtergrond en van hun hedendaagse structuur en functie. In het algemeen blijkt men Koninkrijk der Nederlanden te interpreteren als het Rijk (Nederland alleen) en ziet men over het hoofd dat aandacht geschonken moet worden aan de ontwikkeling van de staatsinstellingen gezien tegen hun historische achtergrond. Deze historische achtergrond wordt schromelijk verwaarloosd. Wat de ontwikkeling van de staatsinstellingen betreft: slechts een enkele methode behandelt de ontwikkeling van de democratie, het kiesstelsel, het partijwezen, het parlementaire stelsel of van het koningschap, het ministerambt en de Staten-Generaal. Wat overblijft is een beknopte behandeling — lees: beschrijving — van de hedendaagse structuur en functies van de staatsinstellingen in Nederland, eventueel aangevuld met één of twee pagina's over het Statuut. In deze boekjes is dus weinig of niets terug te vinden van het denken over staatsinrichting én of staatsinrichting in geschiedenis.

3.2. *Indeling van de boekjes*

De boekjes onderscheiden zich hoofdzakelijk van elkaar door de wijze waarop de stof gepresenteerd wordt. Het volgende overzicht is daarvan te geven:

- a. boekjes met hoofdzakelijk informatieve tekst: W.R.H. Koops, H.M. Franssen, *Ons staatsbestel in kort bestek*, Groningen 1974⁵.
- b. boekjes bestaande uit vragen en antwoorden (catechismusvorm): J.W. ten Broeke, *Staatsinrichting in vragen en antwoorden voor het mavo-examen*, Purmerend 1975²⁰.
- c. boekjes die bestaan uit een informatieve tekst aangevuld met vragen en soms opdrachten die dienen ter verwerking van de tekst:
 - K. de Beijl, *Staatsinrichting in een notedop*, Amsterdam 1974⁷.
 - G. Braam, *Staatsinrichting voor het mavo*, Groningen 1977¹⁵.
 - C.J. Franssen, J. van Zwijndregt, *Staatsinrichting van Nederland*, Groningen 1976²⁶.
 - A.H. de Haan, *Staatsinrichting voor voortgezet onderwijs*, Zeist 1975⁴.
 - A.C. Niemeijer, *Staatsinrichting voor de h.a.v.o.-top*, Zutphen 1974⁴.
 - M.J.H. Scheffer-van der Veen, *Zó wordt ons land geregeerd*, Zutphen 1974⁶.
- d. een boekje waarbij de tekst dient om een schematisch overzicht te verduidelijken: *Atlas van de Nederlandse democratie onder redactie van T. Faber-de Heer*, Den Haag-Amsterdam 1973.
- e. een werkboekje dat bestaat uit een inleidende tekst en waarin het vooral gaat om de vragen en opdrachten: B. van Wakeren, *Wie deelt de lakens uit?*, Groningen 1975⁴.
- f. boekjes met basis- of leertekst, aangevuld met lees- of discussieteksten en vragen en opdrachten: S. Bartlema, M. Huizer, *Burgers en besluitvorming*, Culemborg 1975⁴. (zonder vragen en opdrachten) en K. van Dijk e.a., *Staat en Macht*, Den Bosch 1977.

Naast bovengenoemde geschiedenis- en staatsinrichtingboeken, waarin het beknopte overzicht van de staatsinrichting te vinden is, zijn er de z.g. *themaboekjes*, waarin de leerstof geconcentreerd is rond een bepaald onderwerp. Enige voorbeelden hiervan zijn: uit de serie Cahiers voor geschiedenis (Meulenhoff Educatief, Amsterdam): M. Huizer, Hoofd en hoogste overheid en Th. van Thijn, Schoolstrijd en partijvorming; uit de serie Dichterbij (Kok, Kampen): L.C. Suttorp, De rechtse coalitie en E.G. Hoekstra, De Nederlandse politieke partijen; uit de serie Historische Units (Van Walraven, Vaassen): P. Vos, Van vorstelijk absolutisme naar parlementaire democratie en H. van de Voorde, De staat ten dienste van persoon en gemeenschap?

Bij dit type boekjes zijn ook onder te brengen de thema-nummers van Keesings Onderwijs Bladen (Antenne, Blikopener en Reflector) over verkiezingen, macht en onmacht van het parlement, evangelie en politiek, links en rechts in de politiek en schuld en boete; een uitgave als het project "Als je handig bent, word je niet gepakt" (Politiek Jongeren Kontakt, Amsterdam; zie recensie elders in dit nummer) en de Teleaccursus "Parlement en politiek" (Den Haag, Utrecht 1977; zie eveneens recensie elders in dit nummer). Helaas zijn er voor staatsinrichting nog geen *onderwijsleerpakketten* beschikbaar.

De onder e. en f. genoemde boekjes zouden, op de titel afgaande, themaboekjes kunnen zijn. Toch zijn ze niet als zodanig te beschouwen, omdat daarin het overzicht te veel gehandhaafd is (zie 3.5. Leerstofkeuze en 3.6. Ordening).

Aangezien het binnen het bestek van dit artikel te ver zou voeren alle onder a. tot en met f. genoemde boekjes de revue te laten passeren, is een bepaalde selectie toegepast. Criteria bij deze selectie waren: de vorm, de bestemming en of er al een bespreking van gepubliceerd was. De onder b. en d. genoemde boekjes zijn daardoor buiten beschouwing gelaten, de eerste vanwege de vorm en de tweede, omdat deze uitvoerig besproken is.¹⁷ Over zijn gebleven de boekjes genoemd onder a., e. en f. en die van De Haan en Niemeijer onder c., dus vijf herdrukken (4e of 5e) en één nieuw verschenen boek.

Achtereenvolgens zal worden nagegaan of duidelijk aangegeven is voor welke leerlingen de boekjes geschreven zijn (3.3.), of de doelstellingen duidelijk geformuleerd zijn (3.4.), op welke wijze de leerstof gekozen en geordend is (3.5. en 3.6.) en op welke wijzen de leerlingen al dan niet geactiveerd worden (3.7.).

3.3. Bestemming van de boekjes

Diverse boekjes volstaan met de vermelding, dat ze bedoeld zijn voor het voortgezet onderwijs (Koops, De Haan, Van Wakeren). De gebruiker is dus genoodzaakt zelf na te gaan voor welke vorm van het voortgezet onderwijs het boekje te gebruiken is: voor het v.w.o., de diverse vormen van algemeen voortgezet onderwijs of van het beroepsonderwijs of voor nog andere vormen van voortgezet onderwijs zoals het vormingsonderwijs. Enige hulp bij het maken van de keuze wordt geboden door de catalogi van de betrokken uitgeverijen. Daaruit blijkt bijvoorbeeld, dat het boek van De Haan bestemd is voor het m.a.v.o., maar dat het volgens de uitgever ook te gebruiken zou zijn bij andere vormen van voortgezet onderwijs "op dit niveau". Onder dat niveau wordt verstaan de derde en de vierde klas van het h.a.v.o. en het v.w.o., daarmee suggererend dat deze klassen hetzelfde niveau zouden hebben als het m.a.v.o. In dit verband was het beter geweest te spreken over leeftijds-groepen op een bepaald niveau. Iets duidelijk is de bestemming van het boek van Bartlema aangegeven: voor h.a.v.o. en v.w.o. De catalogus spitst deze bestemming nader toe: bovenbouw van deze schooltypen. Het boek schijnt bedoeld te zijn voor die leerlingen, die de vakkencombinatie geschiedenis en staatsinrichting in hun vakkenpakket opgenomen hebben.

Geen problemen zijn er ten aanzien van de bestemming van de andere boeken (Niemeijer, Van Dijk e.a.). De groep van Van Dijk brengt twee aparte edities uit: een m.a.v.o.- en een h.a.v.o./v.w.o.-editie. Wel is het merkwaardig te noemen, dat het onderscheid tussen de beide edities gelegen is in de kwantiteit van de aangeboden leerstof; de m.a.v.o.-editie is minder uitvoerig dan die voor h.a.v.o./v.w.o. Is op deze wijze het niveauprobleem op te lossen? En is er geen onderscheid tussen h.a.v.o. en v.w.o.?

Uit het voorgaande moet wel geconcludeerd worden, dat de bestemming van de boekjes veelal onduidelijk aangegeven is, omdat niet bekend is welk niveau leerlingen van een bepaalde leeftijd op het een of andere schooltype in een vak zouden moeten hebben. Waarschijnlijk is dit ook de reden voor het niet vermelden van de kennis en de vaardigheden, die voorondersteld zijn.

3.4. De doelomschrijving

Behalve door de onduidelijke bestemming en door een vaag beeld van niveauverschil kenmerken de boekjes zich door het ontbreken van een concreet geformuleerde *doelomschrijving*. Evenals de opstellers van het rijksleerplan voor geschiedenis en staatsinrichting nemen de auteurs genoegen met een beknopte *stofomschrijving*. Ze volstaan met een beknopte behandeling van de hoofdzaken van de staatsinrichting (De Haan, Koops, Niemeijer) en spreken de hoop uit dat het boek goede diensten zal kunnen bewijzen bij de staatsburgerlijke vorming (Bartlema) of dat de leerlingen naast het kennis nemen van de staatsinrichting "ook geprikkeld worden tot meedenken over en kritisch volgen van het reilen en zeilen van de Nederlandse democratie" (Van Dijk).

Realiseert men zich niet, dat een boek door deze beknoptheid het boek-van-de-leraar wordt, waardoor deze gedwongen is het uitvoerig van commentaar te voorzien? Is de beperking niet te vinden in het aantal onderwerpen? Waarom moeten alleen de hoofdzaken aan de orde komen? Zijn dat wel de hoofdzaken? Moet de keuze niet gemotiveerd worden of kan dat niet als men niet weet voor welke leerlingen de boeken bedoeld zijn en men niet weet waarom deze leerstof aangeboden wordt? Is het niet wenselijker — na motivering — de hoofdzaken uitvoerig te behandelen en bijzaken minder aandacht te geven? Wat moeten we ons voorstellen bij "staatsburgerlijke vorming"? Een dergelijk begrip zal nader geconcretiseerd en geëxpliciteerd moeten worden. Wat bedoelt Van Dijk e.a. met "de" staatsinrichting? Moet hun doelstelling niet eveneens nader uitgewerkt worden?

Beprekter maar duidelijker is de doelomschrijving van Van Wakeren: begrip van onze democratische bestuursvorm, meer niet.

Evident is, dat een nadere bezinning op de keuze, de classificatie en de formulering van de doelstellingen dringend gewenst is.

3.5. Leerstofkeuze

De keuze van de leerstof dient in overeenstemming te zijn met de gekozen doelstellingen. Ontbreken de laatste dan is er sprake van een doelloze, zinloze en tamelijk willekeurige selectie van die onderwerpen die traditioneel in een staatsinrichtingboekje aan de orde zijn gekomen: begrippen, instellingen op het gebied van de wetgevende, de uitvoerende en de rechterlijke macht, verkiezingen, de Raad van State, grondwet en grondrechten, financiën, decentralisatie: provincie, gemeente en waterschap en eventueel instituties op het terrein van de bedrijfs- en de internationale organisatie (Koops, De Haan, Niemeijer).

De niet uitgesproken doelstelling is door middel van een beschrijving van een aantal instituties de leerlingen een overzicht te geven van wat de auteurs verstaan onder de staatsinrichting.

Weinig of geen plaats is ingeruimd voor onderwerpen die in de feitelijke structuren problematisch zijn: gekozen bestuurders; beperktheid van de verantwoordelijkheid van de bestuurders; alternatieve kiesstelsels; vormgeving van de democratie binnen allerlei groeperingen als politieke partijen, werkgevers- en werknemersorganisaties, actiegroepen, ambtenaren en andere bevolkingsgroepen; ontoereikendheid van grondrechten; verhouding burger – overheid; discussie over eenheid en onafhankelijkheid van de rechterlijke macht, ruimtelijke ordening, gewestvorming, rapporten van de Club van Rome; problematiek ten aanzien van de internationale samenwerking (zie ook: 2.1. en 2.2.3.).

Geen van de schoolboeken voldoet aan het voorgestelde kernprogramma in het rapport "Uitgangspunten" van de C.M.L.G.S. Aanzetten in die richting worden wel gezet (Bartlema en in mindere mate Van Dijk).

De titel "Wie deelt de lakens uit?" (Van Wakeren) suggereert meer dan het boek biedt. De leerling hoeft niet na te gaan welke groepen al of niet in onze samenleving invloed uitoefenen en op welke wijze ze dat doen. Het boek blijft steken in een beschrijving van de formele structuur van het bestuur van land, provincie en gemeente, waarbij opgemerkt kan worden dat bijvoorbeeld het hoofdstuk over rechtspraak niet doelgericht is opgenomen. Een onjuistheid is regeringsvormen als monarchie, republiek, democratie en dictatuur aan te duiden als staatsvormen (p. 67). Deze fout is trouwens ook elders te vinden (Van Dijk, h.a.v.o./v.w.o.-editie, p. 5 en 35).

Ook de titel "Staat en Macht" wekt verwachtingen met betrekking tot de leerstofkeuze, die snel te niet worden gedaan. Men zou kunnen verwachten, dat beide begrippen uitvoerig omschreven en besproken zouden zijn, dat er een analyse in het boek zou voorkomen ten aanzien van de vraag in hoeverre staat, macht en gezag samenvallen, of er soorten staten en soorten machten te onderscheiden zouden zijn en in hoeverre een staat macht heeft in internationaal of supranationaal verband.

Het centrale onderwerp is in het boek niet consequent gevolgd. Het onderwerp wordt omgebogen naar macht en onmacht van een aantal staatsinstellingen als het kabinet, het parlement en de koning. Bij andere onderwerpen als politieke partijen, grondwet, wet, rechtspraak en territoriale decentralisatie was het mogelijk geweest dezelfde vraagstelling te hanteren. Was het dan ook in dit boek de vrees het overzicht te verlaten, die de auteurs "dwong" sterk te blijven aanleunen tegen de traditionele staatsinrichtingboeken?

3.5. Leerstofordening

In de traditionele staatsinrichtingboeken die het overzicht aan willen bieden is geen ordeningsprincipe te ontdekken, of het zou deze moeten zijn dat de territoriale decentralisatie aan het einde van het boek moet staan (Koops, De Haan, Niemeijer). Hetzelfde geldt voor de beide edities van "Staat en Macht". In het werkschrift van Van Wakeren is een redelijk overzichtelijke ordening aangebracht. Jammer is, dat ook hier het centrale onderwerp niet consequent gevolgd wordt. De accenten hadden meer op de verschillen tussen het bestuur van gemeente en provincie enerzijds en dat van het land anderzijds gelegd moeten worden. De volgorde zou dan niet zo verstoord zijn door onderwerpen die niet op het gebied van het bestuur liggen, maar op dat van rechtspraak en wetgeving.

De onderwerpen in het boek van Bartlema zijn duidelijk herkenbaar geordend. Centraal staat het "thema": burgers en besluitvorming, dat door de auteurs geconcretiseerd

wordt door in te gaan op de voorbereiding van de besluitvorming, op de organen die aan de besluitvorming meewerken, op de resultaten van de besluitvorming, de verantwoordelijkheid ervoor en op de besluitvorming in kleiner en groter verband,

3.6. *Activering van de leerlingen*

Op school zijn opmerkingen als "de leerlingen interesseren zich niet voor staatsinrichting" of "ze weten er niets van" of "ze lezen de (goede) krant niet goed" en "ze volgen de actualiteit niet" vaak gehoorde klachten. Tegen de tijd dat ze gebruik mogen maken van hun stemrecht schijnt een deel van de jonge mensen wel ideologisch gemotiveerd en vol van allerlei meningen te zijn, maar schijnt het hen te ontbreken aan kennis en inzicht in het al of niet functioneren van het staatsbestel. De vraag is gerechtvaardigd of — als deze indruk juist is — de oorzaak ervoor niet gezocht moet worden bij het onderwijs in plaats van bij de leerlingen. Wijden de docenten zich niet te veel aan het vak geschiedenis binnen de vakkencombinatie? Laten zij zich niet te veel leiden door het rijksleerplan? Geldt het bovengenoemde klachtendossier ook niet voor een aantal docenten? Moeten de organisaties en de opleidingen niet meer activiteiten ontplooiën ten aanzien van de inhoud en de vorm van de staatsinrichting binnen de vakkencombinatie? Wordt het niet hoog tijd dat er schoolboeken komen die minder demotiverend werken?

De schoolboeken met uitsluitend informatieve tekst bieden weinig of geen mogelijkheden om de leerling actief bij de stof te betrekken, ze te stimuleren en te activeren (Koops). Sommige van deze boeken proberen het leren van het overzicht van de staatsinrichting te bevorderen door een eenvoudig taalgebruik, door een samenvatting te geven en door een aantal vragen en opdrachten te formuleren (De Haan). Anderen volstaan met vragen en opdrachten ter verwerking van de informatieve tekst (Niemeijer), verleggen het accent van de tekst naar de vragen en opdrachten (Van Wakeren) of voegen teksten ter discussie aan de informatieve tekst toe (Bartlema). De auteurs van "Staat en Macht" hebben een aantal mogelijkheden gecombineerd: informatieve basistekst, lees- en discussieteksten, beeld- en statistisch materiaal en vragen en opdrachten die niet alleen betrekking hebben op de tekst, maar ook op het beeld- en statistisch materiaal.

Handleidingen en registers ontbreken in deze staatsinrichtingboeken. Een literatuurlijst is alleen aan te treffen in een tweetal methoden. Bij de een voor de docent (Koops), bij de ander ook voor de leerling (Van Dijk).

Op één uitzondering na (Niemeijer) bevatten de boekjes illustraties, zoals getekende schetsjes (De Haan), schema's, grafieken, foto's en een enkel kaartje (Koops, Van Wakeren, Bartlema), eventueel aangevuld met spotprenten (Van Dijk). Funktioneel zijn deze illustraties slechts in een paar boekjes (Van Wakeren, Van Dijk en Bartlema).

Het is merkwaardig, dat slechts één schoolboek de tekst van de grondwet bevat en daar regelmatig naar verwijst (Bartlema). Bij enkele andere boekjes wordt in een begeleidend schrijven van de uitgever of in het boekje zelf aangegeven waar deze tekst verkrijgbaar is (Van Dijk, Koops).

Bronnen als oproepingskaarten voor verkiezingen; stembiljetten; fragmenten uit troonredes, uit miljoenennota, uit commissieverslagen, uit de Handelingen van de Staten-Generaal; agenda's van vergaderingen van gemeenteraad, Provinciale Staten, Tweede en Eerste Kamer; bezwaarschriften; beginsel-, verkiezings- en partijprogramma's; moties, redevoeringen; vonnissen; arresten; structuur- en bestemmingsplannen; voorbeelden van administratieve rechtspraak; de gang van een concreet wetsontwerp tot wet enz. komen niet of zelden voor.

Om de leerlingen te activeren is het niet voldoende een aantal activeringsmogelijkheden te kennen¹⁸, maar dienen de boekjes naar inhoud en vorm anders opgezet te worden; van een presenterende naar een construerende werkwijze; van het overzicht naar themaboekjes of naar onderwijsleerpakketten; van de informatieve tekst naar variatie in de tekst (leer-, lees- en discussieteksten) en van reproductieve vragen naar een gedifferentieerde vraagstelling. De boekjes die een aan de leerlingen en hun niveau aangepast taalgebruik behoren te hebben, dienen veelzijdig bronnenmateriaal te bevatten (textueel, statisch, auditief en visueel materiaal), een duidelijke structuur te vertonen en verwijzingen te geven naar sociale vaardigheden.

4. Beeldmateriaal

In de schoolboeken komen illustraties voor als foto's, schetsen, schema's, kaarten, grafieken en cartoons. Daarnaast is er de mogelijkheid gebruik te maken van ander visueel materiaal, zoals dia's en transparanten.

Bij Polyvisie (Hilversum) is een aantal dia-series voor staatsinrichting verkrijgbaar: Staatsinrichting voor het Koninkrijk der Nederlanden (28 kleurendia's, nr. K. 350), Verkiezingen in Nederland (26 kleurendia's, nr. K. 351) en Regeren in Nederland (28 kleurendia's, nr. K. 352).

Deze series bevatten hoofdzakelijk foto's en schematische overzichten. Ze gaan vergezeld van een informatieboekje. Dit boekje biedt uitsluitend inhoudelijke informatie en geen doelomschrijving of motivering van de keuze c.q. de ordening. Evenmin is aangegeven waarom foto's en schema's zijn gekozen. Men kan zich afvragen wat men moet doen met foto's van het exterieur en het interieur van gebouwen als een gemeentehuis, een provinciehuis, de Tweede en Eerste Kamer en een rechtbank. Waarom zijn er zo veel dia's opgenomen over Prinsjesdag? Ten aanzien van de schema's is op te merken dat ze veelal niet voor zich spreken en daardoor een nadere uitleg behoeven, terwijl soortgelijke schema's mijns inziens beter door de docent even op het bord geschetst of op papier afgedrukt kunnen worden.

Bij het schematiseren kan men ook — en misschien beter — gebruik maken van transparanten op de overheadprojector. Transparanten voor de lessen staatsinrichting zijn o.a. verkrijgbaar via Astado B.V. Zeist bij Jünger Verlag Offenbach/Main. Daar heeft men niet alleen transparanten over de Duitse staatsinrichting, maar ook over algemene onderwerpen als regeringsvormen (ook daar helaas aangeduid met staatsvormen, nr. 5981); staatsvormen (nr. 5982); directe en indirecte democratie (nr. 5983); regeringssystemen: parlementaire, presidentiële en autocratische republieken (nr. 5984); scheiding en evenwicht van de machten (nrs. 5921 en 5985) en overzichten van de grondwetten van de Verenigde Staten van Amerika (nr. 5991), de Vijfde Franse Republiek (nr. 5992), van Zwitserland (nr. 5993), van Groot-Brittannië (nr. 5994) en van de U.S.S.R. (nr. 5995).

Voor kennis van en inzicht in begrippen en staatsregelingen zijn deze transparanten goed bruikbaar. Informatie voor de docent is bijgesloten en werkbladen voor de leerlingen zijn apart leverbaar.

5. Slotbeschouwing

De discussie van de laatste vijf jaren is hoofdzakelijk gevoerd over de vraag op welke wijze(n) de beide vakken geschiedenis en staatsinrichting binnen de vakkencombinatie meer met elkaar te verbinden zouden zijn.

Verzuimd is vooraf na te gaan wat staatsinrichting is of zou moeten zijn, welke ver-

anderingen zich voltrokken hebben of bezig zijn zich te voltrekken in de wetenschap, welke de relatie zou moeten zijn van het onderwijs in de staatsinrichting tot de academische discipline, wat men zich voorstelt bij goed staatsinrichtingsonderwijs en goed onderwijs in de geschiedenis en wat de parallellen en verschillen zijn tussen de doelstellingen van de beide vakken.

Inhoud en vorm kunnen niet gescheiden worden. De boekjes stellen teleur, niet alleen naar inhoud (het beknopte globale overzicht), maar ook naar vorm. De boekjes zijn niet op een bepaalde groep leerlingen gericht, doelomschrijvingen ontbreken of zijn vaag, de leerstof wordt zonder enige motivering willekeurig aangeboden en activeringsmogelijkheden zijn in geringe mate voorhanden.

Ik hoop dat deze gedachten over en naar aanleiding van een aantal schoolboeken voor het onderwijs in de staatsinrichting een bijdrage mogen leveren aan de (hernieuwde?) discussie over staatsinrichting en geschiedenis en dat de resultaten van deze discussie te zijner tijd terug te vinden zullen zijn in deze schoolboeken.

NOTEN

1. Mededelingen van de C.M.L.G.S.-2, in: *Kleio* 16 (1975) 518-519.
2. *Idem*, t.a.p.
3. *Idem*, t.a.p.
4. L.G. Dalhuisen e.a., *Geschiedenis op school in theorie en praktijk*, Groningen 1977, p. 345.
5. *Kleio* 13 (1972) 288.
6. *Kleio* 14 (1973) 118.
7. Mededelingen van de C.M.L.G.S. 1973-1974, in: *Kleio* 15 (1974) 743.
8. Mededelingen van de C.M.L.G.S.-2, a.w., p. 521-522.
9. *Idem*, p. 516.
10. *Idem*, p. 517.
11. *Kleio* 17 (1976) 967-968.
12. J. Bakker, *De staatsinrichting in het geschiedenisonderwijs*, in: *Kleio* 17 (1976) 90-91.
13. C.M.L.G.S., *Het eerste geschiedenisonderwijs; Geschiedenisonderwijs in het lager beroepsonderwijs; Geschiedenisonderwijs in het m.a.v.o., h.a.v.o. en v.w.o., 's-Gravenhage* 1977.
14. *Idem*, p. 12.
15. *Memorie van Toelichting*, p. 42.
16. G. de Jong, *Kind, school en geschiedenis*, Amsterdam.
17. L.G. Dalhuisen e.a., *Geschiedenis op school in theorie en praktijk*, Groningen 1976.
18. *Kleio* 15 (1974) 410-412.
19. Zie o.a.: *Geschiedenis op school*, p. 353-354, *Onderbouwrapport*, p. 97-99.

Dr. P.F.M. Fontaine

CONFERENTIE VOOR GESCHIEDENISDIDAKTIK

Osnabrück 5-8 oktober 1977

De onvermoeibare ijverars en voortreffelijke organisators die Fürnrohr, Kirchhoff en Van Kampen heten, hebben te Osnabrück gedurende drie dagen meer dan honderd duitse geschiedenisdidactici bijeengebracht. Men kan dus beter vragen wie er niet was. Nu, Glöckel bijv. niet. Maar om een paar ook bij ons bekende namen te noemen, Fina, Rohlfes, Frau Kuhn waren present. Osnabrück is een niet al te grote, gezellige winkelstad, na de oorlog vrijwel geheel herbouwd uit de puinen; de Stadtrundfahrt op de zaterdagmorgen tot slot heb ik me niet laten ontgaan. Aan de rand van de binnenstad ligt het slot van de vroegere prinsbisschoppen van Osnabrück (die, op grond van een uitzonderlijke regeling om en om katholiek en evangelisch moesten zijn), en daar zijn zowel de universiteit als de Pädagogische Hochschule gevestigd. Dit was de plaats van de conferentie.

Deze werd woensdagavond om 17 uur geopend met een voordracht van prof. Jörn Rüsen uit Bochum, over het conferentiethema 'Geschichte in der Öffentlichkeit'. Rüsen is de snel stijgende ster van de duitse geschiedenistheorie; dat zijn boek 'Für eine erneuerte Historik' nogal aan onleesbaarheid lijdt, zullen we hem maar vergeven, omdat hij een oprechte belangstelling voor geschiedenisdidaktiek heeft. De lezing zweemde naar het aloude 'Vorlesungsbetrieb'. De stad Osnabrück ontving ons daarna, bij monde van een der bestuurders, in de Friedenssaal van het raadhuis, met schone woorden en uitstekende wijnen. Donderdag 6 oktober begonnen de eigenlijke werkzaamheden. De conferentie was in vier secties verdeeld waarvan er die ochtend twee vergaderden; men moest dus kiezen. Ik heb me aangesloten bij de sectie 'Museumdidaktik'.

Alle sectie-bijeenkomsten waren schriftelijk voorbereid doordat daartoe uitgenodigde deelnemers van te voren referaten hadden ingezonden, welke ook van te voren werden verstrekt (thuis toegezonden). De voorzitter van de sectie museumdidaktiek maakte de fout de referenten toch nog toelichtingen op hun documenten te laten geven, zodat we bijna anderhalf uur aan herhalingen kwijt waren. Het daarop volgende debat was de moeite waard, omdat het ging over de vraag hoe we te weten kunnen komen, hoe bezoekers, klassen, leerlingen op musea reageren. De inrichters van enkele musea (museum van de volksbewegingen te Rastatt en Kriegsmuseum in Frankfurt) waren aanwezig.

's Middags nam ik deel aan de sectie 'historische Belletristik' (over de historische roman), waartoe ik een referaat ('Ersatz für Geschichte?') had ingezonden. Gelukkig liet deze voorzitter (Schörken) het debat meteen openen. Rüsen nam er actief aan deel en viel me herhaalde malen aan, omdat mijn stelling, dat het verschil tussen mythologie en geschiedenis misschien niet zo groot is als we denken, hem allerminst beviel. Schörken leidde steeds voortreffelijk, zodat het een boeiende middag was.

's Avonds begon in de uitstekende bewerkte grote gehoorzaal het vertonen van onderwijsfilms van het 'Institut für Film in Wissenschaft und Unterricht' te München, hetgeen weer de bekende klacht van de didactici uitlokte, dat dit instituut weinig feeling met de geschiedenisdidaktiek houdt.

Vrijdag 7 oktober heb ik de hele dag in de grote gehoorzaal gezeten en een hele serie tv-films e.d. gezien, van historische inhoud (+ een stuk van een oude nazipropaganda-film), geen eigenlijke onderwijsfilms, maar tv-series voor het algemene publiek. Een aantal makers, o.a. van de prachtige serie 'Spuren', was er en met grote interesse heb ik de discussies beluisterd, waarbij de historici veelal van historische betrouwbaarheid en de makers

van bereikbaarheid van het publiek uitgingen, wat elkaar overigens niet persé behoefde tegen te spreken. Het eigenlijke slot werd gevormd door een voordracht van prof. F. Gryszka uit Warschau, die sprak over het historisch zelfbewustzijn van de Polen, wederom een staaltje 'Vorlesungsbetrieb'.

Het was een goede conferentie, niet zo intiem als die van sept. 1976 in Tutzing, veel meer deelnemers, en we waren verspreid over hotels in de stad. Voor mijzelf is het zeker een sterke impuls geweest om me eens ernstig bezig te houden met de betrekkingen tussen de vakwetenschap geschiedenis en het al of niet historisch geïnteresseerde publiek, onze leerlingen inbegrepen.

J. Bouwsma
"HELSINKI" IN BOEKAREST

Begin november 1977 vond in Boekarest een colloquium plaats met als thema "De herziening van Europese geschiedenisboeken voor scholen in het licht van het slotaccord van Helsinki. Het colloquium werd georganiseerd door het Ministerie van Onderwijs en Cultuur van de socialistische republiek Roemenië, door de academie van sociale en politieke wetenschappen in Boekarest en door het instituut voor internationale studie te Genève. Uit al die landen die de accorden van Helsinki ondertekend hadden, waren 2 vertegenwoordigers uitgenodigd om met elkaar een aantal dagen van gedachten te wisselen over eerder genoemd onderwerp.

Hoewel iedereen wel eens gehoord heeft van de conferentie over Europese veiligheid en samenwerking, die een aantal jaren geleden gehouden werd, is het misschien toch goed even in herinnering te roepen wat in de z.g.n. "derde mand" werd afgesproken. Naast afspraken over de mensenrechten kwamen daarin o.a. ook zaken betreffende samenwerking en uitwisseling op het gebied van onderwijs voor. De deelnemende landen gaven uitdrukking van hun intentie:

"op het terrein van wetenschappelijk onderzoek coördinatie te ontwikkelen, op een bilaterale of multilaterale basis, van programma's die uitgevoerd worden in de deelnemende staten, en het organiseren van gemeenschappelijke programma's . . . , waaraan wetenschappers uit verschillende landen kunnen meedoen"

"de uitwisseling van ervaring te bevorderen, op een bilaterale of multilaterale basis, wat betreft leermethoden op elk niveau, ook die in gebruik voor het onderwijs aan volwassenen, als ook het uitwisselen van leermateriaal in het bijzonder door:

- de verdere ontwikkeling van verschillende wijzen van contact en samenwerking op de verscheiden terreinen van de pedagogische wetenschap bv. door vergelijkende of gezamenlijke studies uitgevoerd door de daarin geïnteresseerde instituten of door uitwisseling van informatie betreffende de resultaten van onderwijsexperimenten;
- het intensiveren van het uitwisselen van leermethoden zoals die gebruikt worden in de verschillende onderwijssystemen;
- het aanmoedigen van uitwisseling van ervaring met onderwijs, zowel aan jongeren als aan volwassenen, in "international understanding", speciaal met het oog op die problemen, wier oplossing een gemeenschappelijke benadering en een bredere internationale samenwerking vereist;
- het aanmoedigen van de uitwisseling van leermateriaal waaronder schoolboeken, met in het achterhoofd de bedoeling de kennis van elkaar te bevorderen en de presentatie van elk land in die boeken te vergemakkelijken".

Zoals gewoonlijk kunnen deze fraaie intentieverklaringen alles betekenen of ook niets. Niets bleek het in ieder geval niet geweest te zijn voor de Ford Foundation die via het instituut voor internationale studie te Genève de promotor werd van een serie van 4 conferenties waarvan dit de laatste was. De eerste ging over de informatieve rol van de televisie en werd gehouden te Krakau. Nummer 2 en 3 vonden plaats te Genève en hadden resp. als onderwerp: de rol van de educatieve centra en de rol van de pers. Uiteraard werden ook deze conferenties vanwege de slotaccorden van Helsinki gehouden.

Deelnemers

Op het colloquium in Boekarest waren, op enkele markante uitzonderingen na (B.R.D., D.D.R., Griekenland, Bulgarije en Groot-Brittannië) toch zoveel landen vertegenwoordigd dat van een duidelijk internationaal karakter sprake was. Wel was het zo dat het Westen getalsmatig een zeker overwicht had, maar dat werd door de omhaal van woorden, die de afgevaardigden van de Oosteuropese staten meenden te moeten gebruiken, wat tijd betreft, ruimschoots goed gemaakt. Het klinkt allemaal nogal simpel: deelnemers uit de verschillende ondertekenaars-landen. Zo eenvoudig bleek het echter niet te wezen. Er was ook een vertegenwoordiger van de Europese gemeenschap aanwezig, een vertegenwoordiger van de internationale school voor voortgezet onderwijs in Genève en een afgevaardigde van het Europese college te Brugge. De laatste werd tevens geacht een vertegenwoordiger van België te zijn. De Nederlandse afvaardiging bestond uit een medewerker aan het Polemologisch instituut te Groningen en uit een afgevaardigde namens de V.G.N. Die Nederlandse afvaardiging zat voor de overige deelnemers wat moeilijk in elkaar.

Nederland 1

Ondanks zekere problemen in ons onderwijssysteem zijn de meeste Nederlanders er wel van overtuigd dat de vrijheid van onderwijs die in ons systeem op een bepaalde wijze is ingebakken nog zo gek niet is. Dat kan dan wel zo zijn, maar het neemt niet weg dat de handtekening die onze afgevaardigde onder de slotaccorden van Helsinki zette, wat het onderwijs betreft, een gratis handtekening is.

Bij ons zal de overheid het niet in zijn hoofd halen bepaalde leerstofpakketten of leerboeken dwingend voor te schrijven of beleefd aan te bevelen, dat zou bij wiskunde al een storm van protest geven, laat staan bij geschiedenis. Het al of niet gebruiken van leerboeken staat ons totaal vrij. Ten departementen zijn ook geen leerstofontwikkelaars te werk gesteld. De reactie: en dat is maar goed ook is hier ongetwijfeld op zijn plaats, desondanks dient men toch een paar dingen te beseffen. Stel dat het een goed ding is dat er meer internationale samenwerking komt op het gebied van de leermethodes dan hebben wij voor het buitenland geen centraal adres. Dat adres is in ieder geval niet Nieuwe Uitleg 1. Stel dat we desondanks toch internationaal mee willen doen dan dient dat te gebeuren door het rijk en de vereniging van nederlandse gemeenten (V.G.N.) plus de R.K. Schoolraad en de Ned. prot. chr. schoolraad. Dat geeft waarschijnlijk een topzware delegatie en verder zitten bij overheid noch bonden leerstofontwikkelaars, dus waar moeten zij hun ideeën, opgedaan in internationaal verband, droppen. Het werk zou ook gedaan kunnen worden door de vakorganisaties, maar coördinatie tussen hen bestaat er sinds het opheffen van de raad van vakgroepen niet meer, en zij kunnen slechts aanbevelingen doen aan de boekjesschrijvers of stencildraaiers. Kortom in internationale gesprekken over dit soort zaken is Nederland misschien een zeer exotische, maar geen aantrekkelijke partner.

Andere landen

Gelukkig was het niet zo dat het inleidend verhaal over eigen Nederlands onderwijsstelsel bij niemand aansloeg. In de V.S. viert de vrijheid op lokaal niveau hoogtij. Datzelfde gaat min of meer op voor Groot-Brittannië. W. Duitsland heeft ook op onderwijsgebied autonome deelstaten. In Frankrijk en België schijnt nationaal heel wat te kunnen gebeuren, net zoals in de Scandinavische landen, maar ook daar heeft men als overheid de

leerstof geenszins in de hand, vooral niet wat betreft geschiedenis. Ook daar heersen de boekschrijvers en de stencildraaiers, mensen zoals wij dus. Wel kent men in bv. een land als Denemarken een departementale leerstofontwikkelaar die voortdurend in nauw contact staat met de betreffende vakorganisatie. In Nederland zou, mocht de S.L.O. ooit iets worden, deze stichting zo'n functie kunnen krijgen, maar zover is het nog niet. Voorlopig blijft ten onzent een vrije markt voor leerstof voor een onderwijs dat in vrijheid opereert.

Voor Oosteuropese staten ligt het allemaal wat makkelijker. De invloed van de staat op de leerstof is daar veel groter en de uitwerking van de gedachten van Helsinki voor geschiedenisleermateriaal in die landen is dan ook een fluitje van een cent. Klachten van hun kant over het niet loyaal uitwerken van de besluiten uit "de derde mand" door de westerse landen zijn, of men dat nu leuk vindt of niet, niet van alle werkelijkheid gespeend. De klachten wat betreft andere zaken uit die "derde mand" van de westerse staten tegenover de Oosteuropese staten zijn dat waarschijnlijk ook niet. Het blijkt in Helsinki gratis geven en gratis nemen geweest te zijn. Toch is er een dialoog op gang gekomen.

Het colloquium

En zo waren er nogal grote verschillen onder de afgevaardigden te bespeuren. Schrijvers van geschiedenisleergangen ontbraken. Er waren 3 leraren, vele hoogleraren, nog meer ambtenaren van onderwijsdepartementen en vele Roemenen. Dat laatste zat er in. Het gastland wilde duidelijk acte de présence geven en presenteerde het colloquium ook aan het Roemeense volk als een zaak van het grootste gewicht en dat was het zonder enige twijfel voor Roemenië ook. Alleen wat dat betreft, door de keuze van Boekarest als plaats van gesprek van het colloquium al geslaagd te noemen. In Nederland zou zo'n conferentie nauwelijks in het plaatselijk dagblad genoemd worden, ondanks alle koptelefoons. In Roemenië kwam het breeduit in de pers en was het een belangrijk item in het televisienieuws. Dialoog en ontspanning is voor sommige landen de draad, waarop zij moeizaam balancerend zichzelf voortbewegen, op weg naar een toekomst in groter vrijheid.

De voorzitter, de president van het instituut voor internationale studiën te Genève, bracht dit de deelnemers — voor een deel al routiniërs in dit metier — behoedzaam onder woorden. De slotaccorden van Helsinki waren overal met hooggespannen verwachting afgewacht. Zou er inderdaad een vorm van samenwerking tussen Oost en West tot stand komen? Geen grens is immers ondoordringbaar: het moet kunnen. Is een grens niet doordringbaar dan kan dat niet geaccepteerd worden. Europa bestaat, niet alleen als een strategisch centrum, maar ook als een centrum van verandering en ontmoeting. Helsinki was de erkenning van de existentie van dat Europa door de eeuwen heen. Vanaf het moment waarop men Helsinki erkent, erkent men de diversiteit van Europa en komen vragen aan de orde als: hoe vermijden we dat het besef te behoren tot een bepaalde natie niet ont-aardt in nationalisme van negatief allooi. Het doel van het colloquium zou zijn het zoeken naar wat wij gemeenschappelijk hebben. Dat is origineel werk, waar we in die paar dagen niet uit zouden komen. Toch sprak hij de hoop uit dat men door de discussies zich bewust zou worden van de eenheid, die er bij alle verscheidenheid is. "On s'engage et puis on voit".

Verklaringen

Vervolgens had men ruim anderhalve dag werk met het aanhoren van de verklaringen van de diverse afgevaardigden. Al die verklaringen, behalve die van de Oosteuropese

collega's berustten nogal op haastwerk. Het colloquium was misschien lang voorbereid. De uitnodigingen gingen over het algemeen zeer laat de deur uit. In al die beginverklaringen viel dan ook weinig lijn te ontdekken. De Oosteuropaanen hadden weinig problemen. Het onderwijs daar staat, aldus elk van de sprekers, sowieso in het teken van het vredesbewustzijn bij de studenten aan te kweken en ook begrip voor andere naties.

Het colloquium bleek dus voor hen overbodige luxe. Toch bleken Roemeense schoolboeken — ook in het Duits voorradig (Roemenië heeft een vrij grote Duitse minderheid) — verrassend overeen te komen met leesboekjes voor de vaderlandse geschiedenis zoals die bij ons ruim voor de 2e wereldoorlog in gebruik waren. Dat is natuurlijk best verklaarbaar voor een land dat dit jaar haar 100-jarig bestaan viert en politiek wat weinig manoeuvreerruimte geniet, maar het steekt toch wel schril af met wat er in West-Europa en ook in ons land aan de hand is, waar de vaderlandse geschiedenis geleidelijk uit het focus verdwijnt dan wel op zeer critische wijze den volke gepresenteerd wordt. Wel bleken alle Oosteuropese landen ruimte ervaring opgedaan te hebben met bilaterale revisie van leerboeken. De lijst conferenties op dit gebied, die sprekers afraffelden was werkelijk indrukwekkend te noemen. Roemenië is zelfs bezig met Cuba en heeft samengewerkt met Italië.

Interessant was ook dat de Finse afgevaardigde kon melden dat historiografische problemen tussen Finland en Rusland betreffende de Fins-Russische oorlogen door bilaterale besprekingen allemaal zijn opgelost. In Scandinavië heeft de "Norden" Association veel goed werk gedaan voor het imago van de 5 Scandinavische landen (incl. IJsland) over en weer in de verscheiden leermethoden. Verandering in die methoden kwam overigens geheel vrijwillig tot stand na een uitvoerige discussie over de uitkomsten van een studie door de Association van geschiedenisleerboeken uit de aangesloten landen in de pers. Toen pas gingen blijkbaar de ogen open en sindsdien is verandering constateerbaar. Polen en West-Duitsland hebben samen gewerkt onder de aegis van het Georg Eekert Institut für Internationale Schulbuchforschung in Brunswijk. De aanbevelingen van de gezamenlijke commissie hebben in Polen en in de socialistisch-liberale deelstaten van de bondsrepubliek succes gehad. In Beieren en Sleeswijk-Holstein echter heeft men het boekje, vrucht van jarenlang werk in de prullenbak gegooit. Ook Frankrijk en Italië bleken een rijke ervaring met bilaterale besprekingen om te komen tot een herziening van geschiedenisleerboeken te hebben. Frankrijk begon er al mee aan het einde der 40er jaren. De Nederlandse inbreng kon in dit verband slechts bescheiden zijn. Het initiatief van het Polemologisch Instituut op het gebied van het vredesonderwijs vond weerklank, maar dat vredesonderwijs kwam in Nederland toch nauwelijks goed van de grond. Dat wij hier geschiedenis op het rooster hebben staan i.p.v. vroeger vaderlandse — naast algemene geschiedenis en dat onze leerboeken de laatste jaren minder en minder Neerlandocentrisch worden en dat uit die boeken blijken kan dat men in Nederland doorkrijgt bij Europa te horen en in een wereld te leven waarvan Europa slechts een deel, zij het een niet onbelangrijk deel, is werd voor kennisgeving aangenomen. Dat wij nu bilaterale besprekingen voeren met het Britisch historical Association, daarvan keek niemand op, maar het is een toch niet te verwaarlozen zaak daar noch Nederland noch Groot-Brittannië voorkwam in de lange rij van landen met wie op de een of andere manier dit soort besprekingen gevoerd waren. Kenners hadden dan ook enthousiast moeten zijn. Wel werd van Nederlandse zijde het streven te komen tot een Europees geschiedenisleerboek afgewezen. Eén Nederlands boek is al een onmogelijkheid, laat staan een Europees. Verder werd de suggestie gedaan te komen tot een soort handleiding van Europese problemen, waarin elke geschiedenisclub van deelnemende landen een eigen ongecensureerde inbreng zou hebben. Zo'n handleiding zou, indien in alle landen uitgegeven in eigen taal creatieve geschiedenismensen op bepaalde ideeën kunnen brengen.

De Europese commissie

Hoogst interessant was de inbreng van de afgevaardigde van de Europese Commissie, die helaas voortijdig af moest haken. Van 1953-1958 werden er 6 conferenties over bepaalde perioden in de geschiedenis gehouden, in 1972 een 7de met als onderwerp de behandeling van de godsdiensten. Voor '79 staat een 8e op het programma met als thema "Europa en de Europese eenwording". Mogelijk kan hieruit een multimediaal onderwijsleerpakket ontstaan. In 1965/1969 en 1971 werden er conferenties gehouden over het hoe van het geschiedenisgeven in het voortgezet onderwijs.

Hoe kan geschiedenis tot iets stimulerends gemaakt worden in het totale leerproces? Vanwege het vroeger in zwang zijnde uit het hoofd leren van namen en data heeft geschiedenis als schoolvak een niet al te beste naam gekregen. Verdiend of onverdiend.

Bij de eerste groep conferenties werden 900 van de toenmaals 2000 in W-Europa in gebruik zijnde leerboeken onder de loupe genomen. Opzettelijk bleek de waarheid daarin hoogst zelden geweld aangedaan. Wel stond er verhoudingsgewijs te veel in over eigen land met uitzondering dan van de grote mogendheden, dit weer met uitzondering van Rusland dat er overal nogal bekaaid afkwam.

Probleemstelling

Tijdens de conferentie bleek zo af en toe een zekere irritatie dat het tegenwoordig niet meer om de leerboeken alleen gaat. De persoon voor de klas speelt in de overdracht van de leerstof een cruciale rol en de leerstof is niet meer bij uitsluiting gebaseerd op het leerboek. Je kunt tegenwoordig beter spreken van een heel onderwijspakket.

Betwijfeld werd ook of je überhaupt door het geschiedenisonderwijs wel begrip voor elkaar kunt kweken. Van dat begrip blijkt de geschiedenis zelve niet over te lopen, die gaat haar eigen gang. Het is verder een idiote zaak op school te streven naar alle begrip van de wereld en buiten school bezig te zijn met de meest gevaarlijke wapenwedloop die de mensheid ooit gekend heeft.

- Geschiedenisleraren zouden een achterhoedegevecht vormen tegen stromingen die iets geïntegreerds willen aanbieden: Gemeinschaftskunde in Duitsland, modern studies in Schotland, European studies in Engeland en ten onzent wereldoriëntatie of wat dies meer zij.
- Het uitstralend effect van een conferentie als deze is altijd moeilijk meetbaar. Er zijn al zoveel conferenties over dit onderwerp geweest.
- Hoe ben je er zeker van dat de mensen die het aangaat er iets mee gaan doen?

Elke geuite irritatie verwekte weer tegenirritaties. Dat alles heel prettig en vriendelijk dat wel, maar verschil van mening bleek en bleef ruimschoots aanwezig.

Internationaal: leuk maar lastig

Zo werd er een aantal dagen zeer intensief vergaderd onder vele handicaps, waarvan een aantal al genoemd zijn als bv. de verschillende onderwijssystemen in de verschillende landen, het overigens ook qua professie zeer gemêleerde gezelschap en dan was er verder de taalkwestie. Deelnemers konden spreken in Roomeens, Russisch, Frans en Engels. Dat gaf mensen die deze taal van huis uit is bijgebracht een zekere voorsprong wat betreft het zich bloemrijk uiten als ze aan het woord waren. Voor niet eigen taal waren zij afhankelijk net zoals de rest van simultaanvertalingen via de koptelefoon en dat kwam toch wel bar slecht over.

Zo was een gerichte discussie over en weer tussen de talen onderling nauwelijks mogelijk. Wel tussen een Frans sprekende Zwitser en een Franse afgevaardigde. Maar er waren meer mensen. Je hoorde elkaars monoloog aan. Van een duidelijke dialoog kwam weinig terecht en zo was een duidelijke conclusie uitmondend in een of andere resolutie dan ook in alle eerlijkheid een onmogelijkheid. Uiteraard had het best gekund, maar misschien dat historici, juist vanwege hun vak wat wijzer zijn.

Het slot

Tot slot was iedereen al met al toch nog vrij positief. Er was een massa informatie opgedaan en men bleek in ieder geval met elkaar te kunnen praten. Niemand liep kwaad weg. De voorzitter was niet ontevreden. Je hebt, zo zei hij, nu eenmaal 2 soorten conferenties. 1. conferenties met een duidelijk omschreven doel en 2. conferenties, bedoeld als een gedachtenwisseling op niveau. Dit colloquium behoorde, ook wat betreft niveau, duidelijk tot de 2e categorie. Er is een enorm verschil tussen het Europa van rond 1950 en het Europa anno 1977. De samenwerking gaat beter en het begrip voor elkaar is groter. Toch is het gevaar van oorlog vandaag de dag nog immer reëel en de destructieve mogelijkheden van een oorlog groter dan ooit. Daarom moeten we contacten blijven onderhouden ook al leveren die contacten niet meteen duidelijk meetbare resultaten op.

Dat deed Helsinki ook niet. Dat men hier spreken kon in een sfeer van onderling vertrouwen, dat men weer weet van elkaars werk en daardoor verder gestimuleerd wordt, is zeker niet onbelangrijk. Dat is winst voor iedereen.

Nederland II

Wat betekent Boekarest voor Nederland? 1. Kennisnemen van het hoe en wat rond het geschiedenisonderwijs in andere landen is nooit weg. Nederland is net zo goed als elk ander Europees land deel van Europa.

2. Ook onze leerboeken zijn niet ideaal. De plaats die Oosteuropa in ons lesgeven inneemt is — gaat men op de leerboeken af — te gering. Wij komen er in Oosteuropa best af. Zo'n gouden eeuw is kennelijk een goed ding. Het bezoek van een tsaar blijft bij voortduring de moeite waard. Toch zou fundamentele bezinning van leerstofsamenstellers over deze materie niet zo gek zijn. Oosteuropa speelde in de Europese ontwikkeling ook een rol. De renaissance bv. gaf eerder acte de présence in Hongarije dan in Frankrijk en de Turken waren niet uitsluitend alleen maar lieden die koste wat het kost verdreven moesten worden. Hun bestuurssysteem bv. had vele waardevolle elementen, die in een tijd van oplevend lokaal-nationalisme stellig de moeite van het bestuderen waard zijn. Verder zou Amsterdam onmogelijk hebben kunnen functioneren, zoals de stad deed in de zeventiende eeuw als handelscentrum van Europa zonder die handel in Europa. Oosteuropese staten leverden daarin ook hun bijdrage.

3. Er dient een of andere modus gevonden te worden waardoor ook Nederland ondanks haar eigen onderwijssysteem op internationaal gebied mee kan spreken. De vakorganisaties zouden hier mogelijk wel toe bereid zijn — dit zou een oplossing kunnen wezen — financiële armslag ontbreekt hen echter in een land van bescheiden afmeting als het onze. Daar zou iets op gevonden moeten worden. Het gaat immers bij die internationale gesprekken niet om de meerdere eer en glorie van vakorganisaties, maar veeleer aan het ten uitvoer leggen van besluiten op regeringsniveau genomen in het kader van de internationale samenwerking der volkeren, waar met name de Nederlandse regering volledig achterstaat.

Sedert korte tijd zijn de Rijksuniversiteit Gent (R.U.G.) en de Katholieke Universiteit te Leuven (K.U.L.) zich er meer van bewust dat de wetenschap in haar ivoren toren elke aansluiting met het secundair onderwijs mist. Weliswaar gaat een groot gedeelte van de academisch gevormden naar het onderwijs toe, maar blijkbaar worden ze zich pas dan van voornoemde kloof bewust. Om hier aan te verhelpen, besloten enkele leden van deze instellingen om mogelijkheden van uitwisseling uit te proberen. Zo ontstond reeds in 1973 te Gent de idee om vanuit een aantal nieuwe doelstellingen voor het geschiedenis-onderwijs, een nieuw aanbod aan het (rijks) onderwijs te geven. In Leuven kwam de ontstaansidee vanuit een andere hoek, nl. het besef van een wetenschap, die vernieuwde, en de leerstof die dezelfde bleef.

Het opzet van dit artikel is niet meer dan deze beide initiatieven in Nederland kenbaar maken. Daar we immers tot dezelfde taalgroep behoren, is het leren van elkaar een gemakkelijke zaak, die jammer genoeg te weinig plaats vindt. Maar daar we moeten vaststellen dat beide Belgische initiatieven, zich onafhankelijk van elkaar ontwikkelen, lijkt ons elke verdere beschouwing overbodig . . .

De opbouw van dit artikel is dan ook vrij éénvoudig. In een eerste punt behandelen we het ontstaan en daardoor ook het opzet van beide initiatieven. Vervolgens gaan we in op de werkwijze van beide groepen, een werkwijze die quasi volledig parallel loopt. Om tot slot de inhoud van twee dossiers — er zijn er reeds meerdere verschenen — voor te stellen en hierbij enkele bedenkingen te formuleren. Bewust laten we het verder verwerken van deze dossiers in de onderwijswereld buiten beschouwing. De problemen van recyclage en innovatiestrategieën vormen immers vraagstukken op zich.

Zoals H. Gaus het in zijn artikel over het Gentse initiatief stelt, berust de kloof tussen universiteit en onderwijs fundamenteel op het uitblijven van een overéénstemming over de doelen en functie van het geschiedenisonderzoek en onderwijs.¹ Eigen aan de Gentse school gaat hij dan te rade bij Jan Dhondt die als antwoord op deze problematiek stelt dat geschiedenis dient om er uit te leren en dit kan dank zij de "rekurrenties" die er in voorkomen.² Bewust van het feit dat men dit niet in absolute termen mag stellen, wordt de volgende stap dat men de pedagogische konsekventies hiervan wil opnemen. De visie van rekurrente geschiedenis biedt als voordeel dat men er een hoeksteen voor alle menswetenschappelijke afdelingen van het secundair onderwijs van kan maken. Het zoeken naar "terugkerende" gedragingen in het menselijk gedrag, is een ideale wijze om de mens te leren kennen. In geschiedenisonderwijs kan dat door de leerlingen een wetenschappelijk verantwoorde selectie van historisch materiaal aan te bieden. Deze selectie van documenten, statistieken, ikonografisch materiaal, persverslagen, enz. op grond waarvan de leerlingen met hulp van de leraar, zelf kunnen komen tot de vaststelling van een gedragsmechanisme bij de mens in het verleden, kan velerlei schoolvakken omvatten. Zo krijgen de leerlingen niet alleen inzicht in een stuk totale geschiedenis, maar leren zij eveneens een grote hoeveelheid informatie doorlichten, kritisch bekijken en verwerken. Of men dit nu in enge zin of in ruime zin (bijvoorbeeld: een gans project) stelt, de band naar de specifieke doelstellingen van het geschiedenisonderwijs kan zo worden gemaakt. Voor de praktische uitwerking van deze idee verwijzen we naar het tweede punt.

Het Leuvense initiatief ontstond eveneens vanuit het besef van de afstand tussen

wat er aan de universiteit gebeurde en het "alledaagse" onderwijs.³ Uit een analyse van dit probleem bleek o.a. dat vele handboeken de meest recente wetenschappelijke bevindingen niet konden volgen ofwel gewoonweg niet verwerkten bij een nieuwe uitgave. Om dit euvel te verhelpen besloot R. De Keyser om een lopende reeks "dossiers" te openen. De basisidee hierbij was dat de wetenschappelijke medewerkers van de K.U. Leuven syntheses zouden maken van de recente bevindingen op hun wetenschappelijk domein en dit tezamen met de nodige documenten, als mogelijk didactisch materiaal, zouden aanbieden voor verwerking tot een onderwijsdossier. Op deze wijze hoopte men de kloof wat te dichten. Een ander aspect dat hiermee verweven geraakte, was de vaststelling dat de Leuvense ploeg hierdoor ook vernieuwing kon brengen in klassieke onderwijsthema's. Alzo worden nieuwe facetten van het verleden geopend. De leraars zelf kunnen ook thema's doorspelen waarvoor zij een dossier willen gemaakt zien.

Opvallend bij deze beide initiatieven is dat hun werkwijze om de dossiers te realiseren bijna identiek is. De geschreven weerslag ervan is echter verschillend omdat de Gentse dossiers een deel voor de leerling en een deel voor de leraar omvatten, terwijl de Leuvense dossiers eerder voor alleen de leraar bestemd zijn. Rond elk dossier zal evenwel een didactische handleiding uitgewerkt worden door een centrale stuurgroep en diverse centra voor beroepsvervolmaking. Dit is tot op heden nog niet gebeurd.

Hoe werden nu deze dossiers gemaakt? Een specialist-wetenschapper schreef een eerste "basisdossier" dat als enige verdienste diende te hebben wetenschappelijk in orde en up-to-date te zijn. Weliswaar kreeg dit aspect in Leuven meer aandacht gezien het uitgangspunt aldaar. Dit basisdossier omvatte: een inleiding over de historische periode, een synthese van de krachtlijnen van die tijd en een aantal documenten om het geheel nader te bestuderen. In enkele uitéénzettingen lichtte de specialist dan zijn basisdossier toe voor een beperkte kerngroep van leraren. In Leuven lag hierbij het accent op: wat is er aan nieuwe informatie over dit thema, terwijl in Gent het eerder ging over: welke gedragsmechanismen worden hier benaderd. Alzo kon men een gemeenschappelijk idee rond het aanbod vanuit de wetenschap vormen.

Het tweede luik werd dan een kritisch bevragen van deze informatie naar het onderwijs toe. De leraren bepaalden wat in de inleiding en synthese verduidelijkt moest worden opdat het ook voor de leerling en collega's een duidelijke problematiek zou worden. Vervolgens bestudeerden zij de aangeboden documentatie. In deze gespreksronde werden de teksten en andere gegevens druk besproken omdat in deze veelheid een selectie moest worden gemaakt. Deze selectie diende niet alleen om te bespreken, maar ook om bij de leerlingen later een maximum aan zelf-activiteit te kunnen ontlokken. Alzo kwam dus een "klasklaar" dossier tot stand. Over verdere verwerking en verspreiding zullen we het hier, zoals hoger gezegd, niet hebben.

Alvorens in ons derde punt twee dossiers te bespreken, merken we nu alvast op dat alle erg op een Belgische problematiek of toch zeker op het Belgische geschiedenisonderwijs toegespitst zijn. Voor onze bespreking kozen we er echter twee uit waarvan de probleemstelling vlot op een Nederlandse situatie overdraagbaar is.

Revolutionaire mechanismen in Vlaanderen van de 13de tot de 16de eeuw. Gent, 1974, XIII - 102 p.

Dit dossier is zeer logisch opgebouwd in functie van de idee om de leerlingen het aspect "macht" van het menselijk gedrag te laten leren kennen. Na een probleemstelling volgt de historische situering van dit fenomeen. Er wordt gewezen op evolutietendenzen in de

historische kontekst van het gegeven. Het is wel jammer dat hierdoor probleemstelling en informatie te nauw verweven geraken. Vervolgens komt er een deel met verklarende informatie die een vlotte benadering van de documenten voor de leerlingen moet mogelijk maken. Tot slot dan van het deel voor de leerlingen volgen de documenten zelf. Rond drie opstanden, ontstaan uit vormen van "machtswellust", zijn teksten van verschillende getuigen samengebracht. Deze "tegenstrijdige" teksten laten een kritische analyse van de drie gebeurtenissen toe. In de aanvulling voor de leraar wordt op een theoretisch volkomen gefundeerde wijze het gegeven "macht" benaderd. We vragen ons echter af of de leraar deze hulp wel in zich zal kunnen integreren om daadwerkelijk de leerlingen te kunnen helpen. Het is een zeer goede toepassing van de theoretische stellingname, die vele beloften voor de praktijk inhoudt mits de leerlingen het zullen aankunnen.

Vrouwenarbeid in België van ca. 1860 tot 1914. Leuven, 1977, 47 p.

Dit dossier is systematisch opgebouwd om op een klassieke wijze dit thema te bespreken. Na de inleiding en literatuuropgave volgt een chronologisch geordende bespreking van de ganse problematiek. Feiten en cijfergegevens worden hier vermengd met een typologische benadering van de ganse evolutie, nl. van ondergeschikte tot geëmancipeerde vrouw, tegen de achtergrond van het economische kader. In het volgende deel volgt dan een ruim aanbod van documenten.

Het is spijtig dat de franstalige documenten niet vertaald zijn. De taalbarrière vormt immers een reële hindernis voor gebruik in de klas. Een goede analyse-mogelijkheid zou also verloren gaan. Positief is alleszins het feit dat het probleem in zijn totaliteit benaderd wordt. Dit dossier is alleszins een goede toepassing van: een actueel onderwerp, dat helemaal geen klassieke historische topic is, op een historisch verantwoorde wijze benaderen.

Tot besluit menen we te mogen formuleren dat deze dossiers, hoewel zij niet direct bruikbaar zijn voor een Nederlandse klas, een voldoende en ruime problematiek aansnijden om mits goede begeleiding ook voor Nederland de moeite waard te zijn. Verder is het zeker dat ze inspirerend kunnen werken voor mogelijk soortgelijke initiatieven bij U, onze noorderburen.

Immers het zoeken naar verbetering van het geschiedenisonderwijs is een zaak die ons beiden, Vlamingen en Nederlanders aanbelangt.

NOTEN

- 1) Gaus, Helmut, art. Post-graduate onderwijs in de rekurrente geschiedenis aan de R.U.G., in: Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis, VI, 1975, 3-4, pp. 447-457.
- 2) Dhondt, Jan, "L'histoire récurrente". Machten en Mensen. De belangrijkste studies van Jan Dhondt over de geschiedenis van de 19e en 20e eeuw, Gent, 1976, pp. 177-206.
Recurrente geschiedenis: gaat er van uit dat de mens zich in bepaalde omstandigheden op een wel bepaalde wijze gedraagt. Zij onderzoekt dit in het verleden en poogt also "terugkerende" gedragingen op te sporen. Ze stelt dit echter niet volledig absoluut.
- 3) mondeling medegedeeld door Raf De Keyser
- 4) Voor meer informatie over de Gentse dossiers: de heer H. Gaus, O.S.G.G., Blandijnberg 2, 9000 Gent. Voor meer informatie over de Leuvense dossiers: de heer R. De Keyser, Centrum voor Aggregatie, Blijde Inkomststraat 21, 3000 Leuven.
Hoewel de dossiers ploegwerk zijn, vermelden we enkel de auteur van het wetenschappelijk basisdossier. De ploeg leraren en andere adviseurs wisselde soms per dossier. We willen hiermee echter zeker geen afbreuk doen aan hun bijdrage, integendeel!

- Blockmans, W., *Revolutionaire mechanismen in Vlaanderen van de 13de tot de 16de eeuw*. Gent, 1974, XIII- 102 p.
- Art, J., *Kerkelijkheid als gedeeltelijke reflex op socio-economische situaties in de 19de eeuw*. Gent, 1974, 62 p.
- Witte, E. en Velthoven, H. Van, *Mechanismen en machtsverwerving bij het ontstaan en de groei van de Belgische democratie in de eerste helft van de 19de eeuw*. Gent, 1975, 89 p.
- Vandenbroeke, C., *Het demografische proces. Determinanten van de demografische evolutie*. Gent, 1976, 106 p.
- Wils, Lode, *De Vlaamse Beweging in het kader van de nationale bewegingen*. Leuven, 1977.
- Vos, Louis, *Nationalisme en rechtse stroming bij de vlaamse studenten te Leuven tijdens het interbellum*. Leuven, 1977.
- Keymolen, Denise, *Vrouwenarbeid in België van ca. 1860 tot 1914*. Leuven, 1977.
- Preneel, Lode, *Bevolkingsevolutie in België, 19de eeuw — 1940*.
- Devroede, Maurits, *Volksonderwijs en maatschappij in België en Nederland in de 19de eeuw*.
- Verycken, Amber, *Familiale structuren in de middeleeuwen, 6de - 12de eeuw*.

J.C.M. Greep en P.H.F. Gieles
VAKWETENSCHAP EN VAKDIDAKTIK
Naar aanleiding van Messings reactie op het Onderbouwrapport

Een geschiedenisleraar wordt beurtelings belaagd door zijn vakwetenschappelijk en zijn pedagogisch-didactisch geweten. Hoever mag hij gaan met simplificeren, of liever "elementariseren" van vakwetenschappelijke resultaten? Tot hoever mag hij het begripsvermogen van zijn leerlingen op de proef stellen met wetenschappelijk verantwoorde inzichten? Vooral de beginnende eerste-grader constateert met schrik hoe weinig hij van zijn wetenschappelijke kennis in de klas kan overbrengen. Ervaren leraren hebben er vaak moeite mee, nieuwe vakwetenschappelijke inzichten naar hun klassen te vertalen. Elke geschiedenisleraar sluit voortdurend compromissen tussen vakwetenschap en didaktiek. Al naar gelang de aard van de leraar zal zo'n compromis er anders uit zien. Maar wanneer de beide polen belichaamd worden in afzonderlijke personen, de vakwetenschapper en de vakdidacticus, moet er wel een ernstig communicatieprobleem ontstaan. Want wanneer leraren onderling discussiëren over de mate waarin vakwetenschap en waarin didaktiek een rol speelt in een onderwerp voor onderwijs, zitten ze nog op dezelfde golflengte: ze praten over het vak in de klas. Maar als een wetenschapper met een didacticus praat, kijkt de een vooral naar het vak en de ander vooral naar de klas. Misverstanden kunnen dan niet uitblijven.

Een schoolvoorbeeld van dat communicatieprobleem lijkt te liggen achter de reactie van F. Messing op het voorbeeldenonderwerp van het Onderbouwrapport: "De arbeidende klasse in Nederland in de 19e eeuw". In zijn artikel "Industrialisatie en emancipatie" in het juni-nummer van *Kleio* 1977¹ verwijt hij de samenstellers van dit onderwerp dat zij eenzijdige standpunten huldigen, soms verouderd materiaal gebruiken en te weinig de kans benut hebben om de maatschappelijke relevantie van dit onderwerp aan de leerlingen duidelijk te maken.

Messing heeft zich veel moeite gegeven om zijn kritische kanttekeningen uit te werken aan de hand van recente wetenschappelijke literatuur. Wie op de hoogte wil raken van de stand van de wetenschappelijke discussie rond dit onderwerp kan met dit artikel zijn voordeel doen. Op zich zijn wij, voorzitter en sekretaris van de voormalige Onderbouwcommissie, blij met Messings reactie. De commissie heeft in de inleiding op het Onderbouwrapport de hoop uitgesproken dat het de discussie over het vak mag bevorderen². Ook het voorbeeldonderwerp kan naar onze overtuiging in verschillende opzichten verbeterd worden. Niet alleen inhoudelijk, maar ook didactisch. De eerste ervaringen, die enkele docenten er in de klas mee hebben opgedaan, wijzen daar al op. In sommige opzichten is Messings kritiek dan ook een bijdrage, waarmee wij rekening willen houden. Andere door hem opgeworpen vragen of verwijten echter delen wij niet. Sommige punten die hij aanroert zijn uitdrukkelijk in de auteursgroep of in de plenaire onderbouwcommissie aan de orde geweest. Er zijn heel bewust keuzen gemaakt, niet alleen op grond van vakwetenschappelijke maar ook van didactische overwegingen. Bij dat laatste zit het probleem. Messing wijdt weliswaar enkele prijzende woorden aan de didactische en onderwijskundige mérites van het Onderbouwrapport, maar wij hebben het sterke vermoeden dat het daar gepresenteerde didactische denken voor hem in wezen een gesloten boek is gebleven. *Zijn ingang is vakwetenschap*, zoals ook uit de ondertitel van zijn reactie blijkt: "Enkele beschouwingen over de vakwetenschappelijke verzorging van het Onderbouw Rapport". Dat verleidt hem er zelfs toe om woorden als "onzin", "betreurenswaardig" en "ten

hemel schreiend" te gebruiken. Wellicht gelden deze ondubbelzinnige uitdrukkingen als het zou gaan over een hoogleraar tegenover zijn studenten. Had Messing zich niet uitdrukkelijker moeten afvragen of ze ook terecht zijn waar het gaat om leraren tegenover leerlingen van 13 en 14 jaar?

Wij schrijven dit artikel niet om elk onderdeel, dat Messing naar voren brengt, te bespreken. Wij willen aan de hand van Messings reactie vooral wijzen op het communicatieprobleem tussen vakwetenschap en vakdidaktiek. We zien in een viertal punten een duidelijk verschil in referentiekader, in wijze van benadering, tussen de vakwetenschapper en de vakdidacticus. Dat zijn: stofgericht tegenover doelgericht denken, de mate van nuancering, criteria voor de keuze van themadoelen en materiaal daarvoor, en het gebruik van al dan niet verouderd materiaal. Wellicht zijn er veel meer aspecten te onderscheiden. Deze vier lijken ons in ieder geval belangrijk genoeg om gesignaleerd te worden.

1. Stof- of doelgericht?

De vakwetenschapper Messing heeft in het voorbeeldonderwerp kennelijk alleen gekeken naar de historische inhoud, die neergelegd is in een groot aantal teksten. Hij denkt stofgericht. Het Onderbouwrapport pleit voor een in de eerste plaats doelgerichte aanpak. De doelstellingen die de auteurs willen bereiken zijn niet in de teksten te vinden, maar in datgene wat de leerlingen, onder andere met die teksten, moeten *doen*. Nu is het helaas waar, dat veel leerboekschrijvers het vakwetenschappelijk geweten laten prevaleren boven het didactisch geweten. Zij schrijven dan niet "methoden", waarin de nadruk ligt op de leerweg van de leerlingen, maar "leerstofcompendia", waarin alleen de leerstof op systematische wijze wordt aangeboden. Mede uit vrees voor kritiek van vakwetenschappelijke zijde, nemen ze heel wat analyses, konklusies en interpretaties in hun tekst op, die leerlingen aan de hand van opdrachten best zelf kunnen vinden³. Ze zeggen bij wijze van spreken alles al voor, omdat hun geschrift anders imkompleet zou zijn. Het Onderbouwrapport o.a. betoogt juist dat de leerling zelf aan het denken gezet zou moeten worden; dat hij namelijk meer geholpen wordt zijn historisch besef te ontwikkelen als hij kreetiever met de geschiedenis leert om te gaan.⁴ Wie dat konsekwent doet, moet inderdaad vrezen door de vakwetenschap op de vingers getikt te worden, als zouden er heel wezenlijke zaken in het betoog ontbreken. Ten onrechte. In het Onderbouwrapport staan voor elke serie teksten de doelen verwoord in een leerstofanalyse. Deze wordt nader gekoncretiseerd in de vragen en opdrachten bij de teksten en in de suggesties voor het verloop van de lessen. Het voorbeeldonderwerp is geen leerstofcompendium maar een methode. Het is bijvoorbeeld helemaal niet de bedoeling in de eerste tekst van unit I, ontleend aan Kuczynski, de leerlingen een uitgebalanceerde definitie van de "moderne arbeider" voor te schotelen.⁵ Deze tekst is bedoeld als een opstapje om aan de hand van vragen en opdrachten, vervolgens in een klasgesprek samen met de leraar tot een eigen voorlopige omschrijving te komen; deze zal dan in de loop van het onderwerp steeds meer genuanceerd worden.

2. De mate van genuanceerdheid

Volgens Messing worden de leerlingen in het voorbeeldonderwerp onvoldoende genuanceerde inzichten aangeboden. Het beeld van het verleden wordt vertekend. Nu wordt er in het Onderbouwrapport ook voor gepleit de leerlingen te leren nuanceren en genuanceerd te denken. De vraag is alleen: welke nuanceringen en hoeveel nuanceringen?

Alle nuanceringsen die de huidige stand van de wetenschap te bieden heeft? We ontkomen niet aan de indruk dat Messing dat laatste eigenlijk als ideaal voor ogen zweeft. Heeft hij dan wel eens het oor te luisteren gelegd bij derde klassers? "Fabrikanten zijn gewetenloos", "het kapitaal is van alles de schuld", "het was dom van de arbeiders dat ze zich niet eerder verenigd hebben". Dat soort ongenueanceerde beelden leven bij deze leerlingen en die willen wij bestrijden. De titels van de voorgestelde opstellen, de opdracht een hypothese te bedenken, vragen bij teksten, alles in het onderwerp wijst in de richting van een uiterst elementaire nuanceringsen. We hebben immers te maken met leerlingen in een bepaalde levensfase: zij zoeken eigen plaats en eigen oordeel door het afwegen van zwart-wit-tegenstellingen⁶. Vergeleken met de gebruikelijke leerboeken worden de leerlingen overigens in dit voorbeeldonderwerp aangespoord tot een zeer hoge mate van genuanceerdheid, als we hun ontwikkelingspsychologisch stadium in aanmerking nemen. Op leerpsychologische gronden hebben wij in het Onderbouwrapport gepleit voor een aanpak met slechts enkele variabelen, bijvoorbeeld slechts enkele oorzaken in plaats van alle. "Als alles tegelijk moet gebeuren verliest hij (de leerling) het overzicht en ziet hij niets meer"⁷.

Toegegeven dat daardoor aanvankelijk eenzijdigheid in de hand gewerkt kan worden. Vooral als leerlingen in de hogere klassen geen geschiedenislessen meer volgen⁸. Het is dan ook zaak dat de leraar materiaal en opdrachten zo kiest dat het meest elementaire, het meest wezenlijke kan overkomen. Met zorg moet vermeden worden dat er in wezenlijke aspecten een vertekend beeld ontstaat, en dat is nu juist een van de belangrijkste dagelijkse problemen voor de geschiedenisleraar. Volgens Messing is de spiegel der historie, die de leerlingen in het voorbeeldonderwerp wordt voorgehouden, behoorlijk vergruisd, want volgens hem is het gebruikte materiaal verouderd en wordt er eenzijdig te werk gegaan⁹. Verouderd voor wie? Eenzijdig voor wie? Voor doctoraalstudenten of voor derde klassers? Wij zijn van mening dat wij binnen het kader van onze doelstelling en met het oog op het optimaal te besteden aantal lesuren de meest elementaire zaken elementair aan de orde hebben gesteld en vinden de spiegel helemaal niet vergruisd. In unit I en II krijgen de leerlingen beelden over het verleden aangeboden, die ze nog niet eerder hadden. Vakbroeders beschikken natuurlijk allang over beelden, zodat verdere nuanceringsen daarvan minder gevaar voor vergruizing oplevert. Wij kunnen niet aan de indruk ontkomen dat, wanneer wij Messings aanwijzingen gevolgd zouden hebben, er een onoverzienbaar onderwerp zou zijn ontstaan, dat door de overladenheid met nuanceringsen en de nauwelijks inleefbare wetenschappelijke twijfel eerst recht tot vergruizing zou hebben geleid. Althans bij leerlingen van de Onderbouw. Het onderwerp zou er wat ons betreft heel anders hebben uitgezien als het bestemd zou zijn voor vijfde en zesde klassen van het V.W.O. We zijn er zeker van dat ook dan Messing een menigte van bezwaren zou opwerpen, omdat hij uitgaat van een mate van genuanceerdheid, die aan vakwetenschappers, minstens aan volwassenen, aangepast is.

3. De keuze van de doelstelling en de stof bij een onderwerp

Messing meent dat de samenstellers van het voorbeeldonderwerp de mogelijkheid hebben laten liggen het begrip van de economische groei en de huidige problematiek ervan in een historisch onderwerp in te brengen¹⁰. "De economische groei spreekt sindsdien tot de verbeelding . . ."¹¹. Opnieuw: tot wiens verbeelding? Van derde-klas leerlingen? Het is de moeite waard het eens te proberen. Maar de Onderbouwkommissie koos voor een andere doelstelling, die zij met het oog op de ontwikkelingspsychologische rijpheid van deze leerlingen van hoog belang achtte: besef van de complexiteit van mense-

lijk gebeuren. We zouden ook voor andere themadoelen hebben kunnen kiezen. Maar dat zou wel betekend hebben dat materiaal en opdrachten er anders uit zouden gezien hebben, namelijk op dat andere doel gericht. Wie echter *dít* materiaal wil beoordelen, moet uitgaan van de doelstellingen, op grond waarvan de auteurs het hebben geselecteerd. Omdat Messing meent dat de door hem genoemde doelstelling vanzelfsprekend is — de titel van zijn reaktie: Industrialisatie en emancipatie, zegt dat al — komt hij tot de weinig komplimenteuze veronderstelling dat de kommissieleden onvoldoende op de hoogte waren van de discussies rondom de geleidelijkheid in de groei van de Nederlandse industrie in de 19e eeuw. Had hij niet veeleer moeten veronderstellen dat deze toch tamelijk bekende materie met opzet uit het onderwerp is geweerd om de leerlingen niet te overladen en omdat er andere doelstellingen in het geding waren? Meer algemeen gaat het dus om deze vraag: zijn de doelstellingen die de vakwetenschapper vanuit zijn specialisme relevant acht, ook relevant voor het onderwijs aan leerlingen, die slechts enkele graantjes uit dat specialisme oppikken?

Daarmee komen we op de kwestie van materiaal- en stofkeuze. Messing blijkt niet zo goed overweg te kunnen met andere dan vakwetenschappelijke criteria daarvoor. We wijzen even op drie door het Onderbouwrapport genoemde criteria voor stof- en materiaalkeuze. Het eerste criterium voor stof- en materiaalkeuze is de doelstelling van het onderwerp. Het Onderbouwrapport stelt voor om per onderwerp één attitudinale doelstelling, een periode-doel, te formuleren. Dat vormt dan het belangrijkste criterium voor de stofkeuze. Het is niet duidelijk of Messing nu al dan niet achter dit voorstel staat. Enkele malen betoogt hij dat de samenstellers hun eigen doelen missen, daarbij naar periode-doelen verwijzend¹², alsof dit soort doelen allemaal tegelijk in één onderwerp de nadruk zouden moeten krijgen. Toch lijkt hij van de andere kant ook te kiezen voor zo'n centrale doelstelling, een andere dan de samenstellers kozen, n.l. het inzicht in de economische groei. Maar deze voor hem centrale doelstelling vormt in zijn denken kennelijk niet een doorslaggevend criterium voor stofkeuze. Hoe kan hij anders zeggen: "Pijnlijk is het gemis van behandeling van stands- en klassebewustzijn en van sociale stratificatie"¹³. Pijnlijk voor wie? Voor de leerlingen. Voor de eenheid van het onderwerp, waarmee de docent vooral één aspekt van historisch besef wil aankweken?

Een ander belangrijk criterium voor stof- en materiaalkeuze is de noodzaak tot stofbeperking. Tien lessen was een uitgangspunt. Daarmee vervielen vele interessante aspecten van het onderwerp, die niet van de hoogste relevantie waren voor het te bereiken doel. "De vakbondsgeschiedenis krijgt te weinig reliëf"¹⁴. Terecht konstateert Messing dat in dit verband alleen Domela Nieuwenhuis en de Sociaal Democratische Bond ter sprake komen. Over confessionele groeperingen en de S.D.A.P. is niets in het onderwerp te vinden¹⁵. Dat is waar. Het was een bewuste keuze, na langdurig wikken en wegen gedaan. Over die beslissing kan natuurlijk gediscussieerd worden. Men moet afwegen wat het eerste moet vallen als een onderwerp voor de geestelijke spankracht van de leerlingen te groot dreigt te worden. Messings konklusie naar aanleiding van deze lakune: "de auteurs zijn niet ingewerkt in de door van Tijn hierover geformuleerde theorie"¹⁶, zou krenkend zijn als we niet overtuigd waren van zijn welwillende argeloosheid. Het is duidelijk dat zo'n konklusie niet getrokken mag worden op grond van geselecteerd en geëlementariseerd materiaal voor onderbouwleerlingen. Hoogstens had hij een vraag kunnen stellen: waarom is er in het materiaal niets te vinden van van Tijns theorie? We hebben er een antwoord op gegeven.

Een derde criterium voor stof- en materiaalkeuze is de vraag, of teksten geschikt zijn of geschikt gemaakt kunnen worden voor leerlingen. Soms zijn wetenschappelijk verant-

woorde teksten van recente datum te lang, te abstrakt, te saai, te gedetailleerd, enz. Wetenschappelijk gezien dient een tekst over de spoorwegstaking van 1903 aan Rüters boek ontleend te worden¹⁷

Maar als men de essentie ervan aan leerlingen wil weergeven en er slechts ruimte is voor één of twee korte teksten, wat is er dan uit didactisch oogpunt op tegen om een kernachtige samenvatting uit een ander boek op te nemen? Ook komt het nogal eens voor dat oudere teksten bijvoorbeeld door de geëmotioneerdheid van de schrijver of de plastische wijze van beschrijven de leerlingen beter helpen zich in te leven in de historische situatie en de kern van de zaak te vatten dan recentere teksten, die wetenschappelijk gezien uitgewogener zijn. Zo is het te begrijpen dat de samenstellers van het voorbeeldonderwerp nogal eens gebruik gemaakt hebben van "Een vergeten hoofdstuk" van Domela Nieuwenhuis, dat stamt uit 1898, niet zozeer als historische bron, maar als méér zeggend voor de leerlingen dan menig recent geschrift.

4. Verouderd materiaal en het bijhouden van het vak

In zijn artikel van 8 bladzijden met 132 noten noemt Messing een dertigtal auteurs met betrekking tot het onderwerp. Veel daarvan is door de samenstellers van het voorbeeldonderwerp bestudeerd. Als Messing daarvan naar zijn gevoel te weinig terugvindt, is dat te wijten aan zijn primaire of uitsluitende gerichtheid op inhoudelijke kanten van het onderwerp, aan zijn vraag naar volwassen nuancering en aan zijn weinig didactisch referentiekader bij het kiezen van doelen en leerstof.

Gaat zijn verwijt, dat de wetenschappelijke verzorging van het onderwerp onvoldoende zou zijn, dus maar in heel beperkte mate op, het voert ons wel tot een andere vraag. En wel deze. Wat ervaart een leraar, niet gespecialiseerd in dit onderwerp maar bijvoorbeeld mediaevist, als hij Messings artikel leest? Een gevoel van verlamming kan over hem komen. Hij is niet in staat om de specialistische inbreng van zo'n artikel adequaat te beoordelen. Hoge achting voor de vakwetenschap kan hem tot de gedachte brengen: die mensen van het Onderbouwrapport hebben blijkbaar zitten knoeien. Voor hem persoonlijk zal het echter benauwender zijn als hij aan zijn eigen lessen over dit onderwerp denkt. Indertijd heeft hij er drie boeken over gelezen (dat is voor één onderwerp al heel wat), die toch gezien mogen worden als syntheses van hoogstaande wetenschappers: Verberne, Brugmans en Hoefnagels. Maar hij heeft meer aan zijn hoofd. Hij moet de gehele geschiedenis overzien. Daarom leest hij trouw Spiegel Historiael en Kleio en koopt af en toe een nieuwe monografie. Wat kan hij meer? Welke leraar verheugt zich erop in de vakantie eens gezellig de laatste proefschriften door te gaan zitten werken? Wij willen ons niet inlaten met de vraag waarom de demonstratie van iemands wetenschappelijke creativiteit (dat is een proefschrift immers) in zoveel gevallen tevens een demonstratie moet zijn van het volstrekte onvermogen om de nieuwe inzichten over te dragen aan vakgenoten, die niet in dit onderwerp gespecialiseerd zijn. Maar dan moeten we ons wel realiseren dat heel veel wetenschap zelfs voor vakgenoten vrijwel onbereikbaar of onverteerbaar is. Er is iets mis met de communicatie tussen vakwetenschap en onderwijs.

Wij zijn van oordeel — daarover willen we geen twijfel laten bestaan — dat geschiedenislaren de leerinhouden en het materiaal dienen te ontlelen aan de geschiedwetenschap. Met name de vraagstellingen die de wetenschap opwerpt en de methoden die deze hanteert dienen exemplarisch te zijn voor geschiedenisonderwijs. Zelfs het uiteindelijke doel van geschiedenisonderwijs moet steunen op geschiedwetenschap, zoals het Onderbouwrapport dat bijvoorbeeld beschrijft¹⁸. Dit principe blijft ook onaantast als we moe-

ten konstateren dat niet alle wetenschappelijke gegevens — structuren en processen, opvattingen en onderwerpen — zich ertoe lenen om aan leerlingen te worden overgedragen.

Immers, vakdidaktiek wordt wel in eerste instantie, maar niet uitsluitend door de vakwetenschap genormeerd. De leer- en ontwikkelingspsychologie, de politiek-maatschappelijke structuur waarin het onderwijs zich bevindt, dienen evenzeer mee te spelen. Centraal in de onderwijssituatie staat immers de leerling. Telkens moet de vraag gesteld worden, wat leerpsychologisch en maatschappelijk verantwoord of haalbaar is. Het toepassen van deze niet-vakwetenschappelijke normen mag er echter nooit toe leiden dat de vakwetenschap geweld wordt aangedaan. Dat bedoelen wij met het woord "elementariseren". De kern van wat de huidige stand van wetenschap te bieden heeft moet voor de leraar in zijn onderwijs leidraad zijn.

Nu moet gezegd worden dat de wetenschap het in het algemeen de leraren wel erg moeilijk maakt. Wat een leraar allemaal niet moet bestuderen om over de gehele geschiedenis recente inzichten van de wetenschap in zijn onderwijs te verwerken! Uitzonderingen daarop bevestigen de regel: een enkele keer wordt recent onderzoeksresultaat in begrijpelijke taal en zonder een overmaat aan nuancering of wetenschappelijke twijfel aangeboden. Bijvoorbeeld de wijze waarop van Rossem in *Reflector*¹⁹ kernachtig en helder recente inzichten over de buitenlandse politiek van de U.S.A. beschreef. Onlangs nog verhelderende artikelen in *Kleio* van v.d. Dunk, Jonker en Emmer²⁰. Een leraar die dit soort informatie niet in zijn lessen verwerkt, houdt inderdaad zijn vak niet bij.

Deze voorbeelden zijn om nog een andere reden van belang. Als een vakwetenschapper er dan toe komt in kort bestek de laatste ontwikkelingen in zijn specialisme te beschrijven, zou hij ook moeten proberen wat didaktiek in zijn bagage te doen. Niet zozeer met het oog op leerlingen van scholen, maar voor zijn lezers, grotendeels leraren van die leerlingen.

Misschien is het wat onrechtvaardig dat wij deze beschouwingen over de communicatieproblemen tussen vakwetenschap en vakdidaktiek uitsluitend gekoppeld hebben aan het artikel van Messing. Hij immers heeft het opgebracht om het Onderbouwrapport nauwgezet te lezen en het voorbeeldonderwerp van kritische kanttekeningen te voorzien. Wij hebben daarvoor de grootste waardering. Maar impliciet heeft hij met zijn reactie aangetoond hoe moeilijk de relatie tussen vakwetenschap en vakdidaktiek ligt en hoe moeilijk het proces van het vertalen van wetenschappelijke inzichten naar het onderwijs verloopt. Wij hebben twee gevaren vermoed als gevolg van onder andere dit vakwetenschappelijke artikel. Enerzijds dat vakdidaktici en leraren de neiging zouden krijgen om de vakhistorici te beschouwen als lastige pottenkijkers, en daarmee is het onderwijs niet gediend. Anderzijds dat lezers uit Messings bespreking zouden opmaken dat het Onderbouwrapport als onbruikbaar of als beneden de maat zou zijn gekwalificeerd. En dat dat de bedoeling van Messing niet is, daarvan zijn wij overtuigd.

NOTEN

- 1) Dr. F. Messing, Industrialisatie en emancipatie, Enkele beschouwingen over de vakwetenschappelijke verzorging van het Onderbouw Rapport, in *Kleio* 18e jg., 1977, nr. 6/7, p. 421-433. In het vervolg te citeren als: "Messing".
- 2) Onderbouwrapport, *Kleio* 17e jg., nov. 1976, p.8. In het vervolg te citeren als OR.
- 3) OR 35.
- 4) OR 13, 33, 38, 69-71, 72-74, enz.
- 5) Messing 422; OR 152-153.
- 6) OR 53-54.
- 7) OR 75.

- 8) OR 58
- 9) Messing 422
- 10) Messing 425
- 11) Messing 425
- 12) De auteurs hadden volgens Messing de leerlingen moeten confronteren met verschillende standpunten (Messing 426), verwijzend naar periode-doel 3 (OR 61); dat periode-doel heeft overigens betrekking op het recht van bestaan van verschillende standpunten *in de geschiedenis* en niet in de hedendaagse interpretaties. Vervolgens wil hij aandacht voor eigentijdse gebeurtenissen in dit onderwerp (Messing 422), verwijzend naar periode-doel 7 (OR 62). Tenslotte hadden de auteurs het besef van groei meer centraal moeten stellen (Messing 424), verwijzend naar periode-doel 6 (OR 61). Daartegenover hebben de auteurs periode-doel 5 (OR 60) op het oog.
- 13) Messing 421
- 14) Messing 422
- 15) Messing 421
- 16) Messing 422
- 17) Messing 421
- 18) OR 40 wv
- 19) M. v. Rossem, De buitenlandse politiek van de Verenigde Staten, Reflector 16e jg., nr. 8a, april 1975, 193-200; en: De V.S., Van isolationisme tot politieagent van de wereld, Reflector 19e jg., nr. 1a, sept. 1977, 17-24.
- 20) H.W. van der Dunk, Adolf Hitler en de historici, Kleio 18e jg., 1977, nr. 9, 749-765.
E. Jonker, Het moderne imperialisme, Kleio 18e jg., 1977, nr. 10, 789-805
P.C. Emmer, Nederland en de expansie van Europa, Kleio 18e jg., 1977, nr. 10, 823-829.

BOEKBESPREKINGEN

Dr. A.J.P. Taylor: De Tweede Wereldoorlog. Een nieuwe visie op de historische feiten. Uitg. L.J. Veen Wageningen

De oorspronkelijke titel van dit werk luidt: *The Second World War. An illustrated history*. 't Is bijzonder jammer dat de Nederlandse uitgever gemeend heeft deze titel te moeten veranderen, want het grote aantal kaarten en illustraties is een betere introductie voor dit boek dan de nieuwe kijk die Taylor meent te moeten geven op de historische feiten betreffende de Tweede Wereldoorlog. Deze visie is wat de aanleiding tot WOII aangaat genoegzaam bekend, sinds zijn studie: *The Origins of the Second World War* in 1958 verscheen. In dit werk trachtte Taylor aan te tonen dat Hitler slechts de buitenlandse politiek uit de Weimarperiode had voortgezet.

Ook nu gaat hij van dit gegeven uit in een nieuwe studie, die door de polemoloog H. Tromp wordt aangeprezen als een werk dat "ontmythologiseert", alsof tot nog toe alle andere historici van elkaar slechts overnamen en geen zelfstandig onderzoek meer hebben verricht. Tromp maakt het echter nog mooier als hij in zijn voorwoord schrijft: "Vele vrijwel onbekende aspecten van de Tweede Wereldoorlog worden letterlijk onthuld. Het is een boek dat ongetwijfeld er toe zal leiden dat degene die het leest, zijn beeld van de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog ingrijpend moet herzien. Taylor's kennis van de materie is waarschijnlijk ongeëvenaard. Het is nu echter al duidelijk dat er maar weinig kans bestaat dat een dergelijk werk ooit nog eens overtroffen wordt."

Met deze pakkende tekst wordt dit boek aangeprezen. Ik vermoed echter dat wat de polemoloog Tromp schrijft vele historici sterk doet verwonderen, wetend dat verschillende archieven nog altijd onbereikbaar zijn en een tijdperk van dertig jaar tekort is om een juist oordeel te geven over alle aspecten van de oorlog. Taylor heeft geprobeerd in kort bestek (het aantal beschreven bladzijden telt niet meer mee dan 130) een vlot, goed leesbaar boek te schrijven. Daar is hij zeker in geslaagd, maar daardoor ontkwam hij niet aan z.g. aardige details zoals: "De Duitse tanks reden ongehinderd over de open wegen. Als ze zonder benzine kwamen te zitten, stopten ze bij de dichtsbijzijnde pomp, tankten zonder te betalen en reden door. Zo nu en dan stopten ze om een koe te melken". (blz. 54) Volgens de uitgever rekent Taylor af met diverse mythen, zoals het geloof in het nut van de bombardementen, de mythe van het rode gevaar en van de greep naar de wereldheerschappij van Hitler. Of deze onderwerpen mythen zijn geworden lijkt me twijfelachtig. Ze waren veel meer een kwestie van discussie.

Veel bonter maakt Taylor het door allerlei uitspraken te lanceren zonder enig commentaar, waardoor de lezer met zijn vragen naar het hoe en waarom behoorlijk in de kou blijft staan. Enkele voorbeelden hiervan zijn: Rotterdam werd bij vergissing gebombardeerd (blz. 51); Koning Leopold bleef als krijgsgevangene achter, een besluit waarvoor hij onverdiende kritiek kreeg (blz. 58); De voorstellen aan Frankrijk bij de capitulatie waren redelijk. Hitler toonde bescheidenheid en politieke bekwaamheid (blz. 60). Soms gelooft men een echte oorlogsroman te lezen, meer omdat Taylor allerlei menselijke trekjes aan zijn "helden" geeft, dan een historisch werk. Zo schrijft hij: "Roosevelt popelde om zijn persoonlijke charme op Stalin uit te testen" en "Roosevelt gaf er niet om wat er gebeurde, als er maar ergens actie was" (blz. 157).

Dit boek is bijzonder verzorgd uitgegeven met veel (niet altijd terzake doende) foto's en zeer veel goede en duidelijke kaartjes. In de leerlingenbibliotheek is dit werk mede daardoor heel bruikbaar. De leerlingen zullen én door het vlotte verhaal én door de goede vertaling van Jan Stoof zeker geboeid raken. Wordt daarbij door de leraar gewezen op de soms nogal boude en eenzijdige uitspraken van Taylor, dan kan daardoor zeker een goede discussie ontstaan.

J.G. Jonker-Klijn.

Keltische en Angelsaksische miniaturen. Uitgeverij Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen, 1977. Prijs f 54,50.

Dit boek is als het ware een vervolg op het eerste. Ook hier wordt in een 48-tal miniaturen een beeld gegeven van het hoge peil van de boekverluchtungskunst in het Ierse en Angelsaksische gebied.

Nadat in de 6e eeuw het kloosterwezen in Ierland vaste voet had gekregen legden de Ierse monniken een voorkeur aan de dag voor het half-unciale schrift. Zij ontwikkelden een nationale variant, de scriptura scottica, die aangezien de Engelsen haar later overnamen, beter als insulair schrift kan worden aangeduid.

Het evangelarium van Willibrord en het Book of Lindisfarne zijn als hoogtepunten van de Hibernosaksische verluchtungskunst samen met het Book of Durrow en het Book of Kells de belichaming van een voor Ierland en Northumbria gemeenschappelijke nationale stijl.

Het zwaartepunt van de insulaire boekverluchting in de 7e en 8e eeuw heeft zich geleidelijk verplaatst: eerst naar het oosten en dan naar het zuiden – van Ierland naar Schotland en Northumbria en vandaar naar Kent. Met andere woorden van de eenvoud der monniken naar de welvaart van de Angelsaksische koninkrijken.

Deze kunst kreeg in Ierland een eigen Keltisch stempel.

De Angelsaksen verrijkten haar met nieuwe ornamenten, afkomstig uit de Germaanse edelsmeedkunst. Bovendien beschikten de Angelsaksen over een uitstekend gevoel voor heldere ordening en een drang tot experimenteren die de Ieren blijkbaar niet in die mate eigen was.

Tot welke fraaie resultaten deze combinatie van factoren leidde, toont dit boek duidelijk.

F.R. Kat.

WORK CONFERENCE FOR HISTORY TEACHERS

Work conference for history teachers, to be held March 10-11, 1978 at the "Leeuwenhorst" Congress Center, Noordwijkerhout.

Theme: Role of the U.S.A. vis-a-vis European Integration since World War II.

In september 1976 werd een zeer geslaagde conferentie gehouden n.a.v. het 200jarig bestaan van de Verenigde Staten van Noord-Amerika. Zoals bekend werd deze conferentie georganiseerd door de ambassade der V.S. in den Haag en door de V.G.N. Beide organisatoren vonden dit experiment zo waardevol dat besloten werd uit te zien naar mogelijkheden dit soort meetings vaker te laten plaats vinden. Het jaar 1978 leek voor een volgende bijeenkomst buitengewoon geschikt. 30 jaar geleden kwam de Marshallhulp op gang, van Amerikaanse zijde mede bedoeld als een aanzet tot Europese integratie. 30 jaar nadien vinden de eerste verkiezingen plaats voor een Europees parlement. Tussen 1948 en 1978 maakte de idee van Europese integratie zowel in de V.S. als in Europa een bepaalde ontwikkeling door. Europa in 1978 is een ander Europa dan dat van 1948. Europeanen en Amerikanen speelden in dat proces een bepaalde rol. Een aantal aspecten van dat proces zullen ter conferentie aan de orde komen. Net zoals in september 1976 zullen er sprekers zijn uit de V.S. en uit Nederland. Anders dan tijdens die eerste conferentie zal de voertaal — geen belemmering voor Nederlanders hoor je allerwege buiten Nederland — Engels zijn. Het geheel krijgt het aanzien van een werkconferentie waarin van deelnemers ook het een en ander verwacht zal worden. Materiaal daartoe zal van te voren worden toegestuurd.

Voorlopig Programma

Vrijdag 10 Maart

15.00-15.30	aankomst en ontvangst van deelnemers
15.45	opening
16.00-17.00	lezing I
17.00-18.00	lezing II
18.00-19.30	diner
19.30-20.30	lezing III
20.30-20.45	koffiepauze
20.45-21.45	lezing IV
21.45-22.30	plenaire discussie.

Zaterdag 11 Maart

8.00- 9.00	ontbijt
9.00-11.00	groepsdiscussie
11.00-11.15	koffiepauze
11.15-11.45	rapportage groepsbesprekingen
11.45-12.45	film
12.45-14.00	lunch
14.00-16.00	forum discussie
16.00	thee en sluiting.

De ervaring leerde dat er een zeer grote belangstelling voor deze conferentie is. Geeft u zich daarom, om teleurstelling te voorkomen, zo spoedig mogelijk op. U kunt dit doen door f 30,— over te maken op giro 527314 t.n.v. Penningmeester Commissie Postacademiale vorming van de V.G.N. Zuiderlaan 4, Hoogezand.

Stichting voor de Leerplan Ontwikkeling te Enschede

De Stichting voor de Leerplanontwikkeling (S.L.O.) te Enschede vraagt zo spoedig mogelijk een

SECRETARIS (M/V)

voor de Adviescommissie Leerplanontwikkeling **Geschiedenis en Staatsinrichting**.
Vacature no. 7785.

Functie-informatie

De ACLO Geschiedenis en Staatsinrichting is de opvolgster van de Commissie Modernisering Leerplan en Geschiedenis en Staatsinrichting en heeft tot taak de S.L.O. en de Minister van O. en W. adviezen te geven.

De secretaris van de ACLO Geschiedenis en Staatsinrichting wordt rechtspositioneel ondergebracht bij de S.L.O., maar werkt geheel ten behoeve van en onder verantwoordelijkheid van de ACLO Geschiedenis en Staatsinrichting. Vanuit zijn vakinhoudelijke deskundigheid heeft hij tot taak het proces van meningsvorming en adviesontwikkeling in de commissie te stimuleren, te ondersteunen en te begeleiden. Tot zijn activiteiten behoren:

- het vervullen van de secretarische werkzaamheden voor de plenaire vergadering, het dagelijks bestuur en de subcommissies van de ACLO Geschiedenis en Staatsinrichting;
- het onderhouden van kontakten met de S.L.O., de overheid, de onderwijspraktijk en andere instanties in de verzorgingsstructuur;
- het volgen van ontwikkelingen in de leerplanontwikkeling en in Geschiedenis en Staatsinrichting.

Functie-eisen:

Gedacht wordt aan een functionaris met eerstegraads bevoegdheid G. en S., die door eigen onderrichtservaring en studie inzicht heeft in de problematiek van Geschiedenis en Staatsinrichting, kennis heeft van onderwijskundige theorieën en ontwikkelingen en in staat is zowel schriftelijk als mondeling goede kontakten te onderhouden.

Aanstelling:

De aanstelling en bezoldiging geschieden volgens rijksregeling. De Algemene Burgerlijke Pensioenwet is van toepassing. Standplaats Enschede.

Schriftelijke sollicitaties binnen 14 dagen na verschijnen van dit blad te richten aan de directeur van de S.L.O., drs. B. Wildeboer, Postbus 2041 te Enschede, onder vermelding van "secretaris ACLO-G. en S., vac.no. 7785. Inlichtingen kunnen worden ingewonnen bij de voorzitter van de commissie, Prof. dr. D.J. Roorda, telefoon 071-125681 (privé) of 071-148333 (kantoor) en bij de vroegere secretaris, C.M.H. Bosch, telefoon 023-261723 (privé) of 023-257602 (kantoor).

S 044

DIDAKTIEKCOMMISSIE

DRS. J. BAALBERGEN, *voorzitter*, Sandbergstraat 8, Abcoude, tel. 02946-3207.
MEVR. D.H. VERHAGEN, *secretaresse*, Wortelhaven 16, Dokkum, tel. 05190-4560.
P. DOVES, *penningmeester*, Praamstraat 2, Zaandam, tel. 075-161062, postrekening 1561752
t.n.v. de penningmeester Didaktiekcommissie V.G.N.
H. de LANGE, *2e penningmeester*, Rijnsburglaan 23, Heerde (Gld.) tel. 05782-25 16.
DRS. J. BROUWER, Elst (Gld.)
DRS. L.G. DALHUISEN, Warmond.
H. van der VEEN, Veendam.

AFDELINGEN

De organisatie van de postacademiale colleges in de diverse plaatsen is in handen van de besturen van de V.G.N.-afdelingen.

De adressen van de *afdelingssecretariaten* zijn:

<i>Alkmaar:</i>	Lindenlaan 12, Bergen N.H.	<i>Haarlem:</i>	Noorderdreef 160, Nieuw-Vennep.
<i>Arnhem:</i>	Apeldoornseweg 31.	<i>Heerlen:</i>	Parallelweg Zd. 69, Hulsberg.
<i>Amsterdam:</i>	Plantage Muidergracht 35 I	<i>Hengelo:</i>	Tollensstraat 1, Goor.
<i>Den Bosch:</i>	Brede Haven 37, Den Bosch.	<i>Leeuwarden:</i>	De Kei 462.
<i>Breda:</i>	St. Bavostr. 96	<i>Maastricht:</i>	Veldspaatstraat 23.
	Rijsbergen.	<i>Rotterdam:</i>	Van der Helmstraat 27.
<i>Eindhoven:</i>	Barrierweg 196, Eindhoven.	<i>Utrecht:</i>	Marnixlaan 75, Amersfoort.
<i>Goes:</i>	Spanjaardstr. 37, Middelburg.	<i>Venlo:</i>	Leunseweg 2, Venray.
<i>Groningen:</i>	Verlengde Frederikstr. 9 A	<i>Zutphen:</i>	Gerstekamp 12, Warnsveld.
<i>Den Haag:</i>	L. v. Galenstraat 68.	<i>Zwolle:</i>	Stevinstraat 11, Harderwijk.

MAVOCOMMISSIE

J.P.M. HENKES, *voorzitter*, Kerkendijk 96 b, Someren-Heide, tel. 04937-3230.
Chr.B. BERENSCHOT, *secretaris*, Dr. A. Plesmanlaan 334, Maarssen, tel. 03465-4327.
P. DOVES, Praamstraat 32, Zaandam, tel. 075-161062.
H. ZWARTEVEEN (CLBO), Pr. Irenelaan 51, Leusden-Z, tel. 033-40879.
N. HOOVELD, Touwslagerstraat 11, Duiven (Gld.) tel. 08367-1945.

COMMISSIE PEDAGOGISCHE ACADEMIES (PEDAK)

DR. F.G.G. GOVERS, *voorzitter*, Elzenstraat 12, Uden (N.Br.) tel. 04132-64117.
DRS. C.G. VAN DER KOOY, *secretaris*, Winschoterweg 10, Roodehaan Gr., tel. 05904-556.
J.E. BROUWER, *penningmeester*, Fazantenweg 22, Holten Ov., tel. 05483-3098.
DRS. N. BAKKER, *lid*, Troelstralaan 9, Weesp, tel. 02940-10700.
P.W. BROUWER, *lid*, Esdoornlaan 1, Rotterdam-12, tel. 010-226432.
J. ENGBERS, *lid*, Roest 2, Olland N.Br., tel. 04138-3138.

ONDERWIJS-ADVIES COMMISSIE

M.J. van VELZEN, *voorzitter*, Mgr. van Gilsstraat 6, Kerkrade, tel. 045-455941.
DRS. C.W. KOREVAAR, *secretaris*, Koningin Wilhelminalaan 8, Haarlem, tel. 023-324379.
J.W. JANSEN, Buitenruststraat 35, Voorburg, tel. 070-870442.
DRS. E.A.J. OUDENHOVEN, Ockenburg 29, Oosterhout (N.Br.) tel. 01620-26665.

Speurtocht door de eeuwen

Binnenkort verschijnt de nieuwe druk van het oude deel 5 onder deelaanduiding 4. Evenals deel 3 is het nieuwe deel 4 uitgevoerd in twee kleuren. Het doel daarvan is, ook hier de kaartjes gemakkelijker leesbaar te maken. De bestaande stofordening is gehandhaafd.

Een illustratie uit hoofdstuk 9

Inhoud

1. Het einde van de negentiende eeuw: 1914. Krachten en machten
 2. 1914-1917: Afbraak van de oude orde
 3. Wereldoorlog en revolutie (1917-1918)
 4. 1919-1929: Vrede, welvaart, democratie?
 5. Crisis, depressie, politiek verval (1929-1939)
 6. 1931-1939: Agressie, collectieve veiligheid en appeasement
 7. 1939-1945: de Tweede Wereldoorlog
 8. De Wereldpolitiek sinds 1945: van Koude Oorlog naar Ontspanning
 9. Vier giganten en de derde wereld
 10. Europese eenheid, Europese Naties
 11. Nederland: 1939 tot heden
- Het Nederlandse staatsbevel in hoofdlijnen
- Register

Deel 4, de nieuwste geschiedenis vanaf 1914, door dr. C. Offringa
4e druk, gebonden
ISBN 90 01 76205 0 ± f 29,00

Verkrijgbaar in de boekhandel en bij de uitgever.
Belangstellenden kunnen een beoordelings-exemplaar aanvragen.

IZNI

Wolters-Noordhoff